

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Holland=
Falsters
historiske
Samfunds
HARBOG

for

MDCCXXXVIII

Lolland-Falsters
historiske Samfund

Aarbog XXVI

1938

Holland=
Falsters
historiske
Samfunds

HARBOG

for

MDCCXXXVIII

Indhold.

Redaktør <i>Jacob Wolsing</i> :	Side
Pilehegn paa Lolland	1
Arkivar <i>Johan Hvidtfeldt</i> :	
Dragsminde Toldbod under Vandfloden 1694	17
Dr. art. <i>Olaf Carlsen</i> :	
Da Nakskovs Arkiv blev reddet.....	23
Adjunkt, Dr. phil. <i>Jan Steenberg</i> :	
Lauritz Thura og Maribo Domkirke	31
Gaardejer <i>L. Larsen Eske</i> :	
Musiker og Væver Hans Christian Hansen, Ønslev.....	40
Kaptajn <i>Hector Boeck</i> :	
Konsistorialraad Boeck, Maribo Kirke og Præstegaard paa Frederik VI's Tid	57
Forfatterinde <i>Helene Strange</i> :	
Familien paa Storholmen.....	97
Snedkermester <i>K. P. Andersen</i> :	
Bedstefaders Erindringer fra Krigen 1864.....	115
Adjunkt <i>J. Jørgensen</i> :	
Østlollandske Ord.....	125
<i>Smaastykker</i> :	
Et Brev fra Ludvig Schrøder som seksaarig, ved Frimenighedspræst <i>N. Clausen-Bagge</i>	132
Folketingsmand Hans Olesen, ved <i>X.</i>	133
En Præsteenkes Endeligt 1728, ved <i>E. Q.</i>	137
De gamle Slægter i Døllefjelde, ved Amtsraadsmedlem, Gaardejer <i>Valdemar Christensen</i>	137
Sagn: Den hvide Ugle, ved Lærer <i>P. Jensen</i>	140
» De syv hovedløse Præster, ved Lærer <i>P. Jensen</i>	141
Aarsberetning.....	142
Nye Medlemmer	144

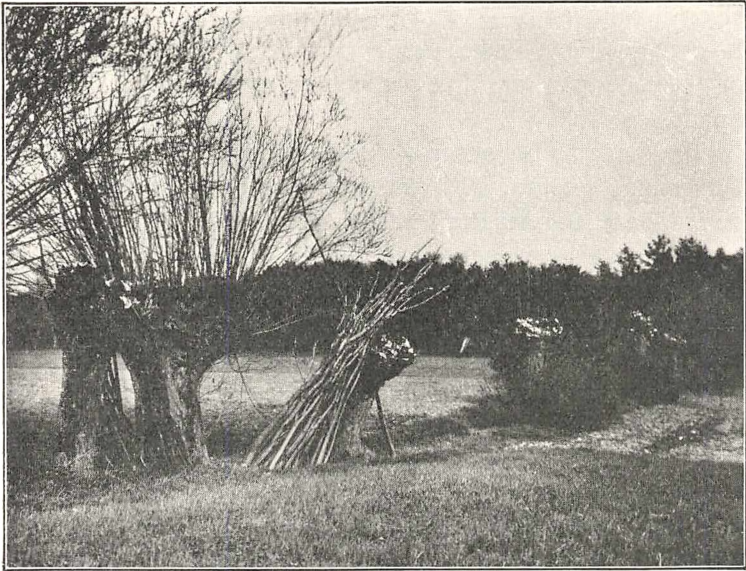

Fig. 1a. Gammelt Pilehegn med Skov i Baggrunden.

Pilehegn paa Lolland.

Af *Jacob Wolsing.*

I gamle Dage det var en Gang,
det danske Folk var i Kongetrang.
De gode græd, og de onde lo, —
hvor ingen hegner, kun Torne gro.

Det var Bondevennen, Statsmanden, Forstmanden *Christian Ditlev Reventlow* til Christianssæde paa Midtjylland, der indførte Hegn og Hegnsplantning paa Lolland. Det er ca. halvandet Hundrede Aar siden og faldt noget nær sammen med Udskiftningen, som i øvrigt strakte sig over et længere Tidsrum. Den begyndte paa Midtjylland 1770—1800, men paa Vestjylland først i det næste Aarhundrede op til 1840—1850. Fra de sammenbyggede Landsbyer flyttedes Gaardene nu ud paa de ofte temmelig fjerntliggende Jorder. Disse var kun for en ringe Del taget under Kultur.

Hvor der nu er 6—7 veldyrkede Marker, var der ofte kun 2—3 under Plov. Resten henlaa som Krat, Vildnis eller Mose og ventede paa at blive behandlet med Økse, Hakke og Spade.

Først maatte Bevoksning omhugges og Trærødderne saa vidt muligt optages. De fleste blev dog siddende i Jorden, til de raadnede. Saa maatte Jordsmonnet afjævnes, saa at Ploven kunde gaa. Harve kunde ikke bruges i den første Tid. Naar der blev saaet Korn, blev dette dækket, ved at et Par Heste slæbte en stor Gren hen over Jorden. Hvor Jorden var sumpet, maatte den afvandes ved et helt System af Grøfter.

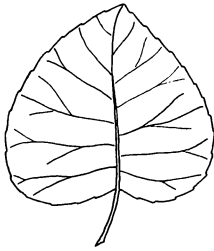
Naar en ny Mark saaledes var blevet forberedt til Jordbehandling, blev den fredet ved Hegnsopsætning. I Marker, hvor der fandtes mange Sten, maatte disse fjernes ud til Yderkanterne, hvor der — naar der var Sten nok til det — blev rejst *Stengærder*, firkantede Stenmure paa et Par Alens Bredde og Højde med de større Sten yderst, medens Mellemrummene udfyldtes af de mindre. Oven paa StengærDET kastedes Jord, der delvis sank ned mellem Stenene og blev et godt Voksested for Buske og anden Plantevækst, hvis Rødder holdt StengærDET sammen.

Paa Vestlolland, Midtlolland og Sydlolland er Stengærderne nu næsten helt forsvundne, men paa Østlolland, i Egnene langs Guldborgsund, staar der endnu mange af dem. Saaledes er Herregaarden *Fuglsangs* Jorder (Toreby Sogn) indhegnet af store smukke Stengærder. Men disse forsvinder mer og mer; der er Brug for dem til Skærver.

Hvor der ikke var saa mange Sten, at der kunde bygges Gærder af dem, fik de en anden praktisk Anvendelse. De største brugtes til Grundsten til Nybygninger og til Broer (Stenkister) over Vandløb og Grøfter samt til Brøndsætning, de mindre til Brolægning i Stalde og paa Gaardspladser. Sten, som der ikke var Brug for i Øjeblikket, slængtes hen i en afsides Krog ved Gaarden, *Stenhokken*.

I Stedet for Stengærder blev der saa anlagt *Pilehegn*, Hegn af *Graapil* og *Rødpil* (eller Sejpil), som de almindelig kaldes paa Lolland. Medens sidstnævnte hører til Pilefamilien, hører førstnævnte til en anden Familie, nemlig *Aspe-*

familien (eller Poppelfamilien). Af Asp (ogsaa kaldet Æsp) er *Bævreassen* den eneste oprindelige danske Art; de øvrige er indført. Af disse kan nævnes Pyramideaspen, der er indført fra Italien og derfor ogsaa kaldes italiensk Asp. Den kan opnaa en betydelig Højde og har ved sine oprette Grene

GRAAPILE
BLAD

RØDPILE
BLAD

Fig. 1b. Blade.

og sin lange, slanke Krone et himmelstræbende Præg over sig. Dens Blade har den Ejendommelighed, at de i Overkanten er savtakkede, i Underkanten helrandede. Dette Træ anvendtes tidligere almindeligt som Allétræ ved Landeveje og Veje, der fører ud til Gaarde paa Marken. Men Pyramidepoplen er nu snart sjælden paa Lolland.

Den havde en Tilbøjelighed til at gaa ud i Toppen og senere over det hele. Og i Krigsaarene blev der Brug for den paa Tændstikfabrikkerne.

Det Træ, Lollænderne kalder Graapilen, er *den kanadiske Asp*. Det er indført fra Nordamerika og har det til fælles med de øvrige indførte Aspearter, at det kun kan formeres ved Stiklinger. Alle indførte Aspe er hankønnede, d. v. s., de bærer kun Hanblomster.

Lollændernes »Rødpilen« er *den lancetbladede Pil*. Det er en Bastard og formeres ligesom Graapilen udelukkende ved Stiklinger og bærer som denne kun Hanblomster.

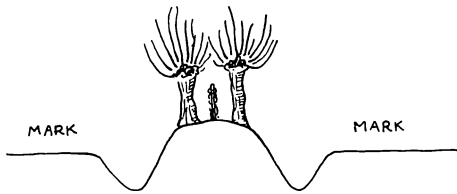
Oprindelig var der omtrent lige mange Graapil og Rødpil i Hegnene; men efterhaanden fortrængtes Rødpilen, der kræver megen Fugtighed, ved Jordernes Afvanding, og da Dræningen blev almindelig overalt. I Halvfemserne saas kun sjældent Rødpil i Hegnene.

Pilehegnenes Konstruktion vekslede med Tiderne og Forholdene. De ældste af dem anlagdes paa den Maade, at der opkastedes en temmelig bred Jordvold med Grøfter paa begge Sider. Paa Voldens øverste Yderkanter plantedes Pile i to Rækker, og Gærdet sattes mellem Pilerækkerne.

Hegn af denne Konstruktion anvendtes i Skellet mellem Naboer, og Gærdet var da Grænsen.

Da et saadant Hegn optog megen Plads, nøjedes man senere med den ene Pilerække og den ene Grøft. Og da ingen kan rejse sit eget Markskel uden ogsaa at rejse Naboens, var det kun rimeligt, at Vedligeholdelsespligten kom

PROFIL AF DE ÆLDSTE PILEHEGN MED DOBBELT PILERÆKKE OG GRØFT PAA BEGGE SIDER

Fig. 1c.

til at hvile med Halvdelen paa hver af dem. Dette praktiseredes paa den Maade, at Grøften paa den ene Side af Skelstrækningen var paa den ene Side af Hegnet, og den anden Halvdel paa den anden Side. Skellinien regnedes da for at være Grøftbunden, og den Nabo, paa hvis Mark Volden laa, havde Vedligeholdelsespligten. Hvor Hegnet vendte ud til offentlig Vej, var Grøften Vejgrøft, og her havde Ejeren hele Vedligeholdelsespligten. Ved Skel mellem Marker i samme Ejendom var der i Reglen ingen Grøft, kun en lavere Jordvold, hvorpaa Pile og Hegn stod, og hist og her kunde man se Hegn helt uden opgravet Vold eller Grøft.

Pilene plantedes paa Voldens ene Yderkant, i Reglen med 7—8 Alens Mellemrum, ofte dog noget mindre. Metoden var meget simpel. Man tog en lang Pilegren, huggede Sideskudene af og tilspidsede den i den tykke Ende. Hvor Jorden i Volden var blød og fugtig, stak man uden videre Grenen ned i Jorden, og saa var den Pil plantet. Hvor Jorden var haardere, gravede man et Hul og gjorde dette dybere ved at banke en spids Pæl ned i Hullet og trække den op igen. Naar Pilegrenene var kommet i Groning, blev de hugget over i en Højde af 5—6 Alen over Volden. Efter 2—3 Aars Forløb havde unge Pile sat saa mange Skud, at der var Materiale nok til et Gærde, men man lod dem for det meste fortsætte Væksten uhindret, saa længe det gamle Gærde holdt.

Saa snart Vejret om Foraaret tillod det, tog Topstævning-

gen — paa Lollandsk hedder det at *styne* — sin Begyndelse. Man benyttede hertil en kortskaftet, skarpsleben Haandøkse. Undertiden benyttedes dog ogsaa en langskaftet Økse, som den paa Pilehovedet staaende holdt paa med begge Hænder. Tillige benyttedes Stige, dels for at komme op i Træet, dels

Fig. 2. Pilestyning med lang Økse. Det gamle Gærde er fjernet.

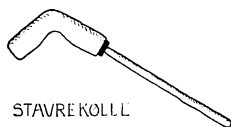
for fra denne at afhugge de yderste Grene og Kviste, som var vanskelige at komme til med Øksen, naar man stod oppe i Pilehovedet. Ved Styningen gjaldt det om at hugge Riset over saa nær Hovedet som muligt og hugge det saaledes, at den siddende Rest af Riset fik en jævn Flade. Naar man stynede de større Grene i Hovedets Yderkant, maatte man passe paa, at Grenen ikke, naar den faldt til Jorden, tog en lang Flis af Træet med sig. Det kunde blive nødvendigt ogsaa at bruge venstre Haand. Pilestyningen var i det hele taget et Arbejde, der krævede baade Omhu og Øvelse.

Efter Pilestyningen kom *Udsnydningen*, der bestod i at

ordne og tilrettelægge Hegningsmaterialet. Af alle større Grene paa ned til et Haandleys Tykkelse afhuggedes alle Sideskud, og Grenen blev derpaa lavet til *Staver*, d. e. Pæle paa et Par Alens Længde. De tykkeste Grene kløvedes til 2 eller 4 Staver, og samtlige Staver tilspidsedes i den ene Ende.

Alt det øvrige ordnedes i en Række med Risene udad og Rodenden indad; disse i saa stor Afstand fra Volden, at man kunde gaa langs dennes Fod. Staverne lagdes paa tværs af Volden med $1\frac{1}{2}$ a 2 Alens Mellemrum, og saa kunde man begynde at rejse Gærdet.

Det første var at banke Staverne ned i Volden. Hertil brugtes *Stavrekøllen*, der bestod af en tyk Gren af Bøg, Eg eller Ask, som var vokset i en stump Vinkel. I Vinkelspidsen var Træet udhulet, saa at Køllen ved Nedbankningen kunde holde Staven i lodret Stilling. I den ene Ende af Køllen var boret et Hul og i dette indsat et Skaft; dog kunde Køllen

STAVREKØLLE

Fig. 3.

ogsaa være lavet af eet Stykke Træ, hvilket havde den Fordel, at Skaftet ikke vrikkede sig løs under Arbejdet.

Saa snart en Del Staver var anbragt, begyndte *Gærde-lukningen*. Nederst anbragtes de tyndeste og korteste Ris, dog helst ikke kortere, end at de kunde spænde over 3 Staver. En Haandfuld saadanne Ris sattes med Rodenden paa Stavrens ene Side, førtes om den anden Stavres anden Side, og saaledes fortsattes skiftevis, saa langt Risene kunde naa. Det gjaldt om at samle Risene saa godt som muligt, saa at der ikke strittede for mange Kviste ud til Siderne. Paa samme Maade fortsattes med andet og tredie Læg Ris, idet her benyttedes de lidt større og længere Grene og Kviste. Øverst kom *Bindelæget*. Hertil udtoges de lange, smækre Grene, der anbragtes een for hver Stavre med Rodenden til samme Side og førtes skiftevis om Staverne. — Naar Gærdet saaledes var gjort færdigt, *lukket*, blev det banket sammen med Stavrekøllen, og samtidig fik Staverne en yderligere Nedbankning, saa at deres øverste Ender ragede et Par Tommer op over Binderisene. — Alt det tiloversblevne Materiale, Spaaner og Kviste, blev kørt hjem.

Paa Lolland kunde man overalt opsætte Gærder saa smukt og omhyggeligt, at det mindede om vel udført Kurvemagerarbejde. Det kan man sikkert ogsaa endnu paa de faa, i Reglen afsides Egne, hvor Pilehegn og Gærdelukning er bibeholdt, men langt den største Del af Lollands Landbrugdom kender kun denne Gren af Landbrugsarbejdet fra de ældres Beretninger.

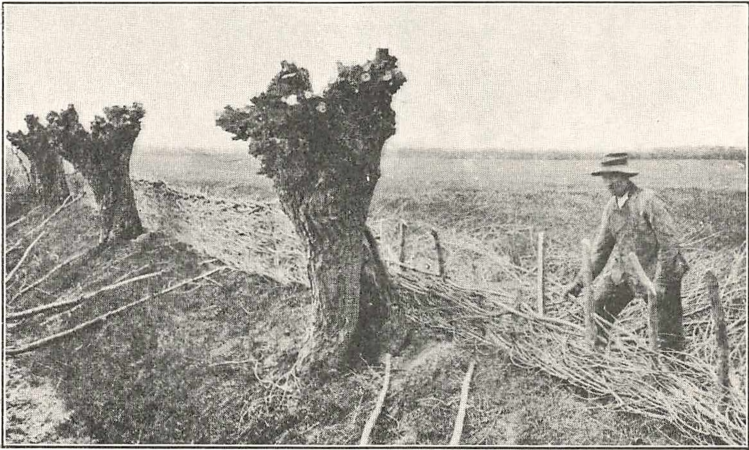

Fig. 4. Gærdelukning.

Et Gærde kunde staa i 6—7 Aar, naar det blev passet med nye Binderis og Staver, hvor det tiltrængtes.

Naar det var bestemt, hvilken Strækning Pilehegn der skulde fornyes, blev det første Arbejde at fjerne det gamle Gærde. Det tog man helst i Frostvejr kort efter Nytaar, naar der var Sne paa Marken, saa der kunde køres i Slæde. Somme Tider havde en Vinterstorm været saa velvillig at vælte Gærdet, men det var i øvrigt nemt nok at brække de af Sol, Regn og Frost skørnede Staver over i Jordskorpen. Gærdestaverne og de større og mindre Ris blev bundet i Neg med Halmbaand og kørt hjem til Gaarden, hvor de opstilledes i *Vedkassen*, en Plads bag Gaarden, hvor alt Træ, der kun var brugeligt til Brændsel, anbragtes. Pilegærderne var tørre og skøre. Ris og Staver var nemme at

brække over Knæet og afgav godt Optændingsbrændsel til Kakkellovn, Komfur, Skorstensarne og Bagerovn.

Samme Foraar, som Pilene var stynet, skød de nye Skud, og deres nøgne Hoveder dækkedes snart af en Krone af frisk mørkegrønt.

For at vise, hvor omfattende Hegningsarbejdet var paa

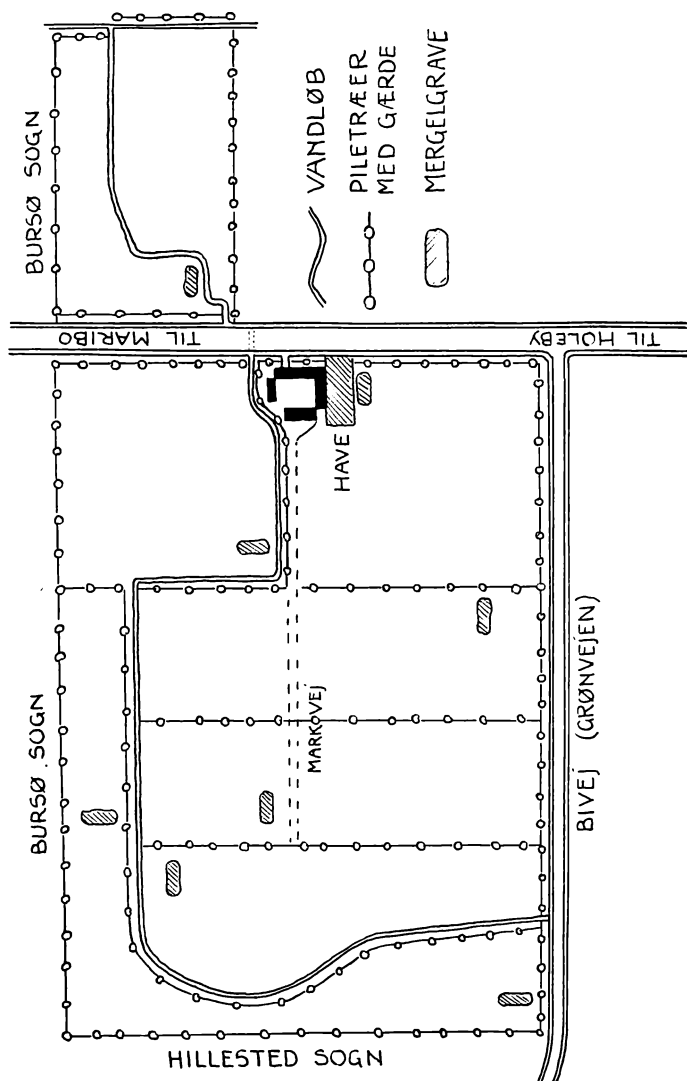

Fig. 5. Kortskitse.

en almindelig lollandsk Bondegaard, bringes her en Kortskitse af den nordligst beliggende Gaard i Holeby Sogn. Gaardens Bygninger ligger ved Landevejen fra Maribo til Holeby, og de opførtes i Aaret 1799. Den østre og den søndre af de 4 sammenbyggede Længer staar endnu, som de dengang byggedes. Gennem hele Arealet gaar et Vandløb, kommende Øst fra og løbende tæt Nord om Gaarden. Det kom til at danne Markskel, og derved fik den yderste Mark den langstrakte Vinkelform. Arbejdet med Vedligeholdelse af Hegnene mod Nord og Vest og for den Øst for Landevejen beliggende Marks Vedkommende mod Nord, Øst og Syd deltes med Naboerne, men for alle de øvrige Hegns Vedkommende, de Yderhegn, der stødte op til offentlig Vej, og de Inderhegn, der afgrænsede Markerne, paahvilede Vedligeholdelsen Ejeren alene. Det kom for denne Gaards Vedkommende til at dreje sig om ca. 5000 Alen Hegn eller ca. 700 Alen aarlig. Gaardens samlede Areal er ca. 65 Tdr. Land, men heraf tog Hegnene ca. 3 Tdr. Land, Mergelgrave, Bygninger og Have et Par Tdr. Land, saa at der af dyrket Areal blev omtrent 60 Tdr. Land.

Omkring Gaardens Udbygninger var plantet en Række Piletræer, som ikke stynedes, men fik Lov til at gro, som de vilde. De opnaaede en betydelig Bredde og Højde og saas viden om. De er nu alle forsvundne. Et splintredes af Lynet, de øvrige væltedes af stærke Storme, overfor hvilke de paa Grund af deres i Overfladen liggende Rodnet kun havde ringe Modstandskraft.

I Halvfjerdserne blev Piletræerne langs Vandløbet ryddet, og Markerne fik en anden Inddeling, hvorved der Vest for Landevejen blev 6 Marker af rektangulær Form. Gamle Hegn ryddedes og nye plantedes.

* * *

Udryddelseskrigen mod de lollandske Popler og Pile begyndte saa smaat allerede i Slutningen af forrige Aarhundrede. Hvor en Pil gik ud, blev der hyppig ingen plantet i dens Sted. Man sagde, at efter at Dræningen af Jorden var blevet almindelig overalt, vilde alle Piletræerne efterhaanden visne. Dette modsiges dog af den Kendsgerning, at der

endnu hist og her paa Lolland plantes Pile og opsættes Gærder, mest om afsidesliggende, isolerede Marker og Enge, bestemt til vedvarende Græsning, hvor Kreaturer kan gaa løse Sommeren igennem. Her gror Pilene villigt.

Nej, Krigen havde andre og mere betydende Aarsager end Svækkelse hos Pilene selv. Som den vigtigste Aarsag

Fig. 6. Pilehegnsrydning Pilehovedet gennemsaves.

maa først anføres den radikale Omlægning af lollandsk Landbrug, der tog sin Begyndelse i Halvfjerdserne, da Kvægbruget fik sit store Opsving, og Sukkerroerne kom med sit Krav om en gennemgribende Kultivering og Renholdelse af Jorden. Hvor der før paa en Gaard holdtes 6—8 Malkekøer, udvidedes Besætningen efterhaanden til over 20. Dette krævede en betydelig Forøgelse af Arealet til Foderplanter som Runkelroer og Lucerne. Det blev nu hovedsagelig kun Hveden, der solgtes. Det meste af Vaarsæden fodredes op eller ombyttedes med Majs og Foderkager.

For Rodfrugterne — Runkelroer og Sukkerroer — blev

Piletræerne meget ubehagelige og graadige Naboer. Med deres stærkt udbredte og i Overfladen liggende Rodnet sugede de den samme Næring af Jorden, som Roerne skulde leve af, saa at disse i et Bælte paa flere Agres Bredde kun blev til usle smaa Svæklinger. En Overgang bødede man herpaa ved at saa Blandsæd eller Bælgrugt i et Bælte nærmest

Fig. 7. Pilehegnsrydning. Stammerne kløves med Kølle og Jernkiler.

Hegnet, men det blev ogsaa kun en Overgang. Pilene havde overlevet sig selv, deres Dødsdom var fældet.

De ældre Gaardmænd og Husmænd, der var vokset op sammen med Pilene, kviede sig en Tid lang ved at rydde dem, men da Krigsaarene kom og med dem Dyrtid og Mangel paa Brændsel, faldt de fleste Pilehegn, som endnu stod. Kun paa Fejø, Fæmø og Askø og de øvrige Øer i Smaalandsøerne er de fleste Pilehegn endnu bevaret. Der beholder man dem for at dæmpe Blæsten, der farer over disse lave, udsatte Øer.

Pilenes Fjernelse betød Landvinding for dyrket Jord. Hvor der før var Grøfter og Volde, nøjedes man med en Agerfure

som Markskel, og for en almindelig Bondegaard betyder dette en Arealforøgelse paa 2—3 Tdr. Land. Hegnenes Vedligeholdelse krævede et Arbejde, der næppe stod i rentabelt Forhold til Værdien af det Brændsel, der indvandt ved Gærdernes Fornyelse. Hegnene samlede Sne om Vinteren og hindrede Kornets Tørring om Sommeren.

* * *

Fra et landbrugsøkonomisk Synspunkt var der saaledes mange og vægtige Grunde til at skaffe sig af med Pilehegnene. Men Krigen er blevet ført med en unødvendig Grusomhed; thi ikke blot Træerne i Hegnene faldt, men ogsaa mange andre Træer og Buske maatte lade Livet. I Yderhegnene til den Gaard, hvoraf her findes en Kortskitse, stod saaledes to gamle, pragtfulde Ege som et Minde fra Opdyrkningens Tid. Ogsaa de er for længst borte. Træer og Buske, der omkransede de mange Mergelgrave, har lidt samme Skæbne, saa næsten alle Mergelgrave nu staar med nøgne Lerbrinker. Det ser ud, som om man er gaaet frem efter Reglen: Markerne er udelukkende forbeholdt Græs, Kløver, Korn og Roer. Træer og Buske henvises til Skove og Haver.

Paa Lolland findes som Hegn en Del Hvidtjørnshække, men ikke i saa stor Udstrækning, at de kan siges at være almindelige, endsige give Landskabet Karakter. Men ellers er al Hegnsplantning forladt. I det sydøstlige Jylland, paa Fyn og paa Langeland holder man de levende Hegn i Hævd. I Nord- og Vestjylland planter man Hegn og Læbælter, hvortil Hedeselskabet har leveret ca. 700 Millioner Planter. »Hvor Ploven ej kan gaa, og Leen ej kan slaa, der bør et Træ at staa«. De flade lollandske Marker er ubeskyttede.

Spørger man nu efter de Virkninger, som Pilenes Fjernelse og Enges og Mosers Afvanding i det lange Løb vil faa overfor lollandsk Plante- og Dyreverden, kan de næppe endnu almindeligt paavises; dog er Fugle som Storke og Skaden og visse Insekter som Oliebillen nu meget sjældne eller helt forsvundne. Det har her sin store Interesse at høre, hvad vor højt ansete Landsmand, Naturforskeren Pro-

fessor *C. Wesenberg Lund* mener. Han skriver (i en *Kronik i Politiken* for 6. September 1928):

— Udrydder vi systematisk alle blomstrende Krat ved Markens Vandhuller, sløjfer vi for Insekterne hver Kæmpehøj med sin vilde Flora, Oaserne i de vindbestøvende Planters Ørkener, hugger vi alle Stengærder i Skærver, rydder vi alle gule Snerler, gul og hvid Stenbræk, hele Stengærdernes vilde Flora ud, lader vi ingen Grusgrav have Ro — kan vi ikke undgaa samtidig at nedsætte Tusinder af Insekters Formeringsfod. Ingen aner, naar vi økonomisk har Brug for et Medlem af hin vilde Fauna. Det er inden for hin Insektverden, at de Dyr findes, som har haft den største Betydning for forskellige af vore Markafgrøder, Bælgplanter især, Kløverfrøavlens først og fremmest. Det summende Liv af mange forskelligartede vilde enlige Bier om Piletræernes Kroner hører allerede nu over store Dele af Landet en svunden Tid til. — Udrydder vi endvidere Mose efter Mose, sænker vi ubarmhertigt Vandstanden i Sø efter Sø, afdræner vi alt, hvad der hedder sure Enge, formindsker vi samtidig Antallet af Voksepladser for talrige Planter, der er Foderplanter for Hærskarere af Insekter, der virker med os i Kampen mod Afgrødernes Fjender. — — —

* * *

Der var baade Poesi og Stemning over de gamle Pilehegn. I Pilenes frønnede Hoveder kunde man se Ribs-, Stikkelsbær- og Solbærbuske, Tjørn og Hyld, vokset op af Frø, som af Fuglene var fløjet dertil. Hvor der var Korn paa begge Sider af Volden, saa at Plantelivet havde kunnet udfolde sig uhindret af Kreaturerne, opstod i Sommerens Løb en frodig Vegetation. Der var i Grøften og paa Voldsiderne alskens Græsser og Urter og vilde Jordbær, Hyben og Slaaen og andre Buskarter. Hindbær og Brombærranker voksede op gennem Gærdet og pyntede dette med sine Blomster og Frugter. Der var Bosteder for Pindsvin, Snoge og Firben, for Myrer, Hvepse og Humlebier. Over det hele hvilede Pilebladernes ejendommelige syrlige Lugt, naar de

lette Sommervinde fik dem til at ryste som Æspeløv, hvad de jo ogsaa var, og i lune Sommeraftener, naar en Svend med sin Pigelil havde søgt Hvile under de skærmende Kroner, lød Bladenes sagte Raslen for dem som Kærlighedens evigt unge Melodier.

Vor nu afdøde Lyriker *Sophus Claussen*, der som Dreng boede i Sillestrup paa Falster, hvor hans Fader, den senere Folketingsmand, Statsrevisor og Redaktør Rasmus Claussen dengang var Gaardejer, digter saaledes i Samlingen »Pilefløjter«:

De gamle Landsbyeje, som tyve Gange dreje,
 hvor sorte Snegle krybe, og Hjulets Spør er dybe,
 de rummer Skjulesteder, hvor alskens Fugle bygger
 ind under tætte Piles silkefligede Skygger.

Her gik jeg, syv Aar gammel, og stirred op i Vejret
 mellem Rødpil, som dryssed Dug over mig og Gærdet,
 vandred med Lærebogen om Foraaret, tidlig vaagnet,
 omkap med den bibelfaste Skoleungdom i Sognet.

Men ingen Jordbær findes saa røde i Himmerige
 som under to Pilerækkers skærmende Silkeflige,
 Lad Pile staa langs Vejen og Jordbær vokse røde,
 medmindre I vil kede den kommende Slægt til Døde.

Der fandtes Skjulesteder, som ingen mere freder,
 kun Landsbyens mindste Knægte løb der og stjal Fuglereder,
 men disse smaabitte Fyre er ganske uberegnet
 blevet til voksne Karle, der rydder hele Hegnet.

* * *

Ingen drømmer om at faa Pilehegnene tilbage, men derfor behøver man ikke at »kede den kommende Slægt til Døde«. Der er andre Midler til at bøde paa Markernes Nøgenhed. Der er først og fremmest *Mergelgravene*. Vel bliver ogsaa disse mindre i Antal; hvor der ikke er Brug for dem til Vandinger, fyldes de op med afhugget Tjørn og al Slags Fyld og Affald for efterhaanden at jævnes med Jorden. Men de fleste vil dog blive tilbage, og de bør tilplantes. Nær Vandet kan plantes den smukke Rødpil, i Brinkerne og paa Kanterne Buske som Hassel og Hvidtjørn. I Løbet af faa

Aar vil Mergelgravene da pynte som »Oaser i de vindbestøvende Planters Ørkener« og blive Fristeder og Tilholdssteder for Fugle, Insekter og vilde Blomster. Lad enkelte Buske og Træer vokse frit op i Skellene mellem Naboer, saa at det hele ikke gaar ud i eet. Der findes i saa mange Marker

Fig. 8. Nyt opsat Gærde langs østlollandsk Landevej.

et spidst Hjørne, hvor det er vanskeligt at komme til med Markredskaberne. Plant i disse Kroge.

Saa vil i Løbet af et forbavsende kort Aaremaal de flade øde lollandske Marker faa noget af deres oprindelige Præg tilbage.

Efterskrift.

Naar jeg har givet denne Skildring Titlen »Pilehegn paa Lolland«, ligger det i, at jeg er født paa Lolland og fra min Opvæksts Aar er fortrolig med det Æmne, som jeg her har behandlet, men i det store og hele kan Skildringen vistnok siges ogsaa at gælde Falster, og jeg kan i saa Henseende henvise til *Jens C. J. Stubs* korte Fremstilling af Hegningsarbejdet paa Nordfalster i Lolland-Falsters historiske Samfunds Aarbog for 1921.

Allerede dengang var der gaet meget stort Svind i Pile-

træerne, og i de følgende 16 Aar er Svindet yderligere forøget, saa at man nu maa vente, at Pilehegnene og Gærderne helt forsvinder, ogsaa fra de enkelte Egne, hvor de endnu er bevaret.

Naar disse Hegn og disse Gærder gennem adskillige Menneskealdre har givet Landskabet paa vore to sydlige Øer sin særlige Karakter, turde Tiden nu være inde til at give nulevende og kommende Slægter et Billede af det for denne Landsdel ejendommelige Hegningsværk, og det har jeg gjort et Forsøg paa at give i denne lille Afhandling.

Under Udarbejdelsen af dette har jeg fra d'Hrr. Lærer Svend Jørgensen, Taareby pr. Søllested, og Gaardejer Jens Wolsing, Holeby, modtaget gode Vink og Oplysninger, for hvilke jeg herved udtaler min bedste Tak. En særlig Tak skylder jeg endvidere min tidligere Kollega, Fotograf N. M. Nielsen, Maribo, som paa min Opfordring, da jeg for 10—12 Aar siden begyndte at sysle med Tanken om at beskrive Hegningsarbejdet, i Marken optog de Billeder af Gærdelukning og Pilerydning, der er gengivet her i Skriftet.

Aalborg, i Juli 1937.

Dragsminde Toldbod under Vandfloden 1694.

Af *Johan Hvidtfeldt*.

Rødby var fra Middelalderen et vigtigt Overfartssted til Tyskland*). Turen herfra til Femern var kun kort. Rejsende til det sydlige Udland valgte som Regel denne Vej, og den største Del af Øksneeksporten fra Sjælland og Skaane gik herover. Skibene — i hvert Fald de større — synes dog aldrig at have kunnet gaa helt op til Rødby. Varer og Personer udskibedes ved Dragsminde mellem Bredfed og Myggefed¹⁾). Toldstedet var dog i Rødby, hvilket naturligvis var meget upraktisk og foraarsagede en Del Ekstraudgifter. 1663—64 havde Tolderen saaledes paa Regnskabet opført 10 Rigsdaler som Udgift til en Karl, der skulde bevogte Stranden²⁾). Revisionen mente ikke, at man kunde gaa med dertil: Tolderen havde jo en Toldbetjent til det samme. I sit Svar gjorde Tolderen opmærksom paa, at der var en halv Mil fra Byen til Ladestedet. De 10 Rigsdaler synes at være blevet bevilget, thi senere figurerer blandt Udgifterne dette Beløb til en Mand, som »har Indseende ved Søkanten«. I 1670 fordrede Tolderen 48 Rigsdaler til Hest og Vogn, som han maatte bruge paa Grund af den store Afstand.

I 1672 var Toldstedet nogle Maaneder henlagt til Nysted, men derefter bestemtes det endeligt, at Tolderen skulde bo i Dragsminde; Skatkammerets Ordre derom er dateret 2. Oktober 1672. Her blev det, indtil det i 1749 atter flyttedes tilbage til Rødby³⁾). I tre Aar opføres i Regnskaberne Udgifter til den nye Toldbod, som vist blev paa seks Fag; da den

---

*) Jævnfr. C. C. Haugner: Rødby Købstad og Fuglse Herred (Nakskov 1928). Red.

var helt færdig, havde den i alt kostet 1337 Rigsdaler og tre Mark. Resultatet af Flytningen blev, at Toldindtægterne i de følgende Aar steg meget stærkt, 1666 og 1667 var Beløbene henholdsvis: 357 og 298 Rigsdaler, 1675 og 1676 henholdsvis: 586 og 799 Rigsdaler.

Fra ca. 1677 var Jens Lauritsen (eller Larsen) Steenholdt Tolder i Dragsminde, han døde omkring Marts 1697. Han var gift med Anna Sophia Rumohr⁴). Ved kongelig Resolution af 18. Februar 1693 bestemtes det, at han »maa, saa længe han Tolders Bestilling ved Drexminde betjener, nyde den Del af Accisen, som Os efter Toldordinansen kan tilkomme«. Hans Løn var i 1673: 60 Rigsdaler, i 1689: 100 Rigsdaler, hvortil dog kom visse Sportler.

I hans Embedstid indtraadte en af de store Oversvømmelser, som jo ikke er saa sjældne paa det flade Lolland. Det var den 10. Januar 1694, at Vandmasserne begyndte deres Ødelæggelse, og først 3 Dage efter var Faren overstaaet. I Toldboden var Situationen kritisk. Et Tingsvidne af Fuglse Herred, som meddeles i det følgende, giver et godt Indtryk af, hvor fortvivlede Forholdene har været. Tingsvidnet, der findes som Bilag til Toldregnskaberne, er indsendt til Rentekammeret, fordi dette i Antegnelserne til Regnskabet for 1696 havde krævet nogle Acciseregnskaber og Accisebøger. Under Henvisning til Tingsvidnet fortæller Tolderenken, at disse ikke kunde fremskaffes, da alle Bøger, Penge o. s. v. gik tabt ved Vandfloden. Tingsvidnet gengives med moderniseret Retsskrivning og Tegnsætning. Egennavnene dog bogstavret:

Hans Wolfsen i Burse, herredsfoged over Fugelsse herred, Jørgen Jacobsen i Marieboe, tingskriver, vi kendes og hermed for alle vitterlig gør, at anno 1694, tirsdagen den 20de marti, paa forskrevne herredsting for os udi rette var mødt ædle højagtbare og velfornemme Seigneur Jens Larsen Steenholdt, kongelig majestæts tolder ved Drexminde, som for retten fremstillede tvende kaldsmænd, navnlig Niels Clausen og Anders Larsen, begge udi Rødby, som hjemlede ved ed og oprakte fingre efter loven, lovligen til idag med 8te dags varsel at have hid udi rette kaldet efterskrevne personer, nemlig Ellen Hansdatter, tjenende bemeldte tolder, Hendrich Gier og hans hustru Dorte Giers ved Drexminde, Michel Fos, ibidem,

Svend Eidenberg, Peder Olsen, Otte Pofuelsen og Morten Mortensen, alle i Rødby, for deres sandhed at vinde, spørgsmaal at ansvare anlangende den store skade, osm bemeldte tolder paa sit gods, hus og indehavende han den 10de januar sidst afvigte og indtil den 13. dito lidt haver paa Drexminde ved det store vandflod, som deres vinde [d. e: Vidne] videre ommelde kan. Derefter for retten fremstod Ellen Hansdatter, tjenende Seigneur Jens Larsen Steenholdt ved Drexminde, og vandt ved ed med oprakte fingre efter loven, at den dag, det høje vand kom, sidst afvigte 10de januar ved Drexminde henimod aften, da var hun paa toldboden i den lille stue hos sin madmoder, tolderens kvinde, som da laa udi barselseng, gik saa op i de andre stuer tilligemed Margrethe Jørgensdatter, en anden tolderens tjenestepige, saa og Hendrich Gier ved Drexminde og hans kvinde, og der opsatte paa bordene stole og sengesteder samt kister og sengeklæder og andet gods, som fandtes, alt i tanke det for samme høje vandflod at bjerge, mens idet og imidlertid inden et halvt kvarter gik samme vandflod saa højt op i stuen, at de ikke længere kunde bjærge sig »nedere« i stuen, hvor over Hendrich Gier maatte i en hast tage tolderens kæreste, som laa i barselseng, og bære hende op paa loftet, vindet saa og, at Hendrich Giers kvinde gik bagefter med det spæde [barn] op paa loftet, og da var klokken ungefær 8te ud paa natten, og maatte saa vindet, hendes madmoder, den anden tjenestepige Margrette Jørgensdatter samt Giers hustru og børn opholde sig paa samme loft den nat over til om morgenen udi største angst, saasom de hørte vandet og de store isstykker støde paa huset, vægge og døre gik bort, saa alting var livsfarligt. Om morgenen næst efter saa vindet tilligemed de andre hosværende i denne elendige færd, hvorledes tønder, kister, kar, stole, bænke og bænkekister, hvorudi tolderens bedste linklæder var, bortdrevs af vandet, saa og hørte, hvor jammerlig tolderens kvæg det brølede og dereftere bortdruknede og bortdrev, og overalt var den største elendighed, at tolderens kvinde bad de hosværende at binde hendes spæde barn ved sig om livet, saasom de havde ganske ingen forhaabning om noget mere liv her i verden, maatte saa i al slig elendig og bedrøvelig tilstand opholde sig paa loftet indtil den 12. januari kløkken henimod 4re om eftermiddagen, havde aldeles intet til livets ophold enten mad, øl eller andet uden sne og istappe, som optøedes paa loftet ved et fyrtoj, som Hendrich Gier havde hos sig og blev antændt i nogle paa loftet liggende tørv og lagt paa nogle tagsten, som og laa paa loftet, andet end dette optøede snevand nød

tolderens kvinde ikke desmidlertid i sin barselseng eller nogen af de nærværende. Om aftenen den 12. januar, der vandt sig nogenlunde havde sat og var faldet, kom de ned af loftet, og da forefandt den store skade, som tolderer var tilføjet, nemlig hvis vin, øl og andet, som var i forraad i kælderen, var ganske borte, skillerummene ude og bortflydt udi stuen, sengestederne endel bortflydt, endel sønderslaget, sengeklæderne næsten alle fordærvede og en stor del ganske borte, to borde af stuen bortflydt, skabene i stuen sønderslagen af vand og is, en stor blaa kiste fuld af linklæder, saasom duge, lagen, »sarveter«¹⁾, haandklæder, pudevaar og deslige godt lintøj, item tolderens og hans kærestes ganske lintøj til eget legeme, saa blev og i denne vandflod en en stor del af tolderer[s] kobber og tin bortflydt, og det øvrige af isen sønderslaget og fordærvet. Vindet ydermere forklarede, at hvis tøj som var i de omrørte skabe, som var fire, var bortskyllet og saa vindet skabene af det ene »schalf« bortflydt og herforuden en stor del af tolderer og hans kærestes gangklæder, saa blev og her udinden bortflydt et skrin, som tolderer havde sin toldbog samt andre sine magtpaa-liggende breve [udi], desligest hans penge, som var mest en liden »schoffefuld«, som vindet kort tilforn saa at være derudi, nemlig om onsdags morgen, som vandet desværre kom om aftenen. Videre vandt vindet, at af tolderens kæl-der blev udskyllet alt hans »victalie«, som var et oksehoved med salt kød, en tønde dito, en halv tønde lammekød, en halv tønde gaasekød, fem fede nyslagtede og opsaltede svin for-uden fisk og sild samt salt med mere husholdnings fornøden-hed, som alt bortflød, thi vægge og døre var af dette som af de andre huse udskyllet og bortflydt. Margrete Jørgensdatter, tjenende bemeldte tolder, ligeledes, dog uden kald og varsel, for retten fremstod og vand ved ed med oprakte fingre efter loven lige og selv samme vinde ord efter andet, som forrige vinde vundet haver, og videre forklarede, at udi denne vand-flod bortflød alle tolderer[s] vogne og slæder. Hendrich Gier og hans hustru Dorte Giers for retten fremstod og vandt ved ed med oprakte fingre enhver for sig og begge endrægte-ligen, at de foromvundne 10de januari mod aften kom paa en baad med deres tvende børn udi største livsfare sig der at mene at ville salvere, hvor da vinderne forefandt tolderens kæreste liggende i barselseng, og kort derefter slog samme omvundne vandflod saa højt ind af dørene, at det gik op i sengen til barselkvinden, hvorover Hendrich Gier ret i en hast og største livsfare maatte tage hende paa ryggen og

¹⁾ Servietter.

bære hende paa loftet, udi alt øvrigt vandt disse tvende lige og selvsamme vinde, som forrige vinder vundet haver, saaledes dem begge i alle maader i al sandhed at være bevist, og ydermere vandt Hendrich Gir, at tolderens kæreste i denne elendige færd bad ham, at han vilde gaa ned af loftet efter det omvundne skrin, som toldbogen, tolderens breve og penge var udi, og bære det paa loftet, hun vilde derfor give ham fire slettedaler, mens det var vindet ganske umuligt, saasom det var stor livsfare.

Michel Fos ved Drexminde for retten fremstod og vandt ved ed med oprakte fingre efter loven, at efter dette store vandflod, som rejste sig om onsdagen den 10. januari, stod han om torsdagen paa sit loft og saa, at tolderens skrin, som hans toldbog, breve og penge altid var udi, flød ud ad strømmen til, saa vel som kister, skrin, bord, bænke og bænkekister, sengesteder og al andet tolderens husgeraad, som forrige vinder omvundet har. Jacob Rafvert i Rødby for retten fremstod og vandt ved ed med oprakte fingre efter loven, ligesom forrige vinder vundet haver, saaledes udi al sandhed at være bevist. Ydermere forklarede Michel Fos, at om fredagen. som denne ulykkelige indfaldende »vandfold« hændte og begyndte sig om onsdagen, vadede han fra sit hus over til tolderens, og der han did indkom, fandt han alting der være i saa bedrøvelig tilstand, som for om vundet er. Synderligst tolderens kvinde, hendes spæde barn og tvende piger med andre hos værende ganske forhungret, saa han vadede straks tilbage til sit hus efter dem et brød, andet havde han ikke at hussvale dem med. Svend Eidenberg i Rødby, Peder Olesen og Otte Pofuelsen ibidem for retten fremstod og vandt ved ed med oprakte fingre efter loven enhver for sig og alle endrægteligen, at de om løverdagen, som var den 13. januari, kom de alle tre til Drexminde toldbod og fandt alting udi tolderens hus udi elendig tilstand, gods og formue var bortflydt og ellers ganske spoleret, og efter begæring af toldereren søgte de iblandt isklumperne efter, hvis der kunde findes, fandt og en ganske ringe ting deraf, som ganske var fordærvet, hvor iblandt fornemmeligen blaar taftes omhæng til en seng fandtes, som dog ganske var fordærvet og af isen sønderreven, hvor efter velbemeldte tolder Seigneur Jens Larsen Steenholdt begærede tingsvinde, som ham og hermed fra retten gives beskreven. At saa idag for dom og ret passeret er, derom er vinde med os stokkemændene, som idag ting sad, navnlig Olle Gundersen i Bursøe, Rasmus Dunch i Schofby, Peder Andersen udi Norre, Olle Rasmussen i Bursøe, Jørgen Madzsen ibidem, Rasmus i Biernisse, Jørgen Larsen i Toroslunde og Jens Jørgensen i Synders

Horreby. Dets til ydermere vidnesbyrd under vores vi rettens
betjentes forsegling. Datum ut supra.

At dette er ligelydende efter originalen, testerer

Peder Rumohr.

Noter.

¹⁾ Lolland-Falsters historiske Samfunds Aarboeg 1915. 92. — ²⁾ R. K. Rev. Reg. Rødby, Dragsminde og Kramnitzes Regnskaber for Told og Konsumtion m. v. B. 2. Ant., Ekstrakter m. v. Pk. 5. Hvor intet andet bemærkes, er de følgende Oplysninger hentet fra deene eller den følgende Pakke. — ³⁾ Lolland-Falsters historiske Samfunds Aarboeg 1915. 99. — ⁴⁾ Saaledes underskriver hun sig selv. I Rentekammerets Skrivelse af 24. April 1697 kaldes hun: Agnette Sophia Ragell.

Da Nakskovs Arkiv blev reddet.

Af *Olaf Carlsen.*

Studiet af Lolland-Falsters Historie er af saa gammel Dato og har snart haft saa mange Dyrkere, at det nok var værd engang at kaste et Blik tilbage over den lolland-falsterske Historieforsknings og Historieskrivnings Historie for at vise, hvad der her i Tidens Løb er blevet ydet paa forskellige Felter af Forskere og Skribenter. En saadan Skildring vilde tillige give et interessant Indblik i den lokalhistoriske Forsknings Maal og Metoder og derved aabenbare os baade dens Fortrin og Mangler.

Af de med dette Æmne forbundne Undersøgelser vilde den, der angik *Jacob Jørgen Frederik Friis*, ikke høre til de mindst oplysende. Mindet om hans Gerning som lolland-falstersk Historiker lever nu især i hans Nyudgave af P. Rhodes »Samlinger til de danske Øers Laalands og Falsters Historie« I—II (1859—60) og i hans lille Skrift: »Mindeblade om Nakskovs Fortid« (1852); men desuden gjorde han sig varig fortjent til Eftertidens Taknemmelighed ved at redde Nakskovs Arkiv fra en truende Tilintetgørelse, hvorom vi har hans egen Beretning, der kun indirekte synes at være kendt af senere Forskere, der har beskæftiget sig med Nakskovs Historie.

Under sin Skolegang i Odense Latinskole havde J. J. F. Friis nydt godt af Caspar Paludan-Müllers historiske Undervisning; thi denne var ikke blot en fremragende Historiker; han var tillige en fortræffelig Historielærer¹⁾, og ham skyldte Friis sin store Kærlighed til Historien og sin Lyst til ved Siden af sit egentlige Fag, Teologien, at beskæftige sig med historiske Studier²⁾.

I 1847 blev han Lærer ved Borger- og Realskolen i Nak-

skov, i hvilken Stilling han virkede til 1858, og her fandt hans historiske Interesser Næring og Lejlighed til at bære Frugter.

De ovenfor nævnte »Mindeblade« maa anses for at være hans Debutarbejde, og om Anledningen til deres Tilblivelse og om den Modtagelse, Stedets Befolkning gav dem, fortæller han i et Brev til Historikeren Chr. Molbech^a).

I Foraaret 1852 modtog han fra Redaktionen af »Lolland-Falsters Stiftstidende« Anmodning om »at meddele den en Fremstilling af Nakskovs Belejring 1659, der kunde være passelig til Optagelse i det Følgeblad, »Søndagsbladet« kaldet«, som ledsagede hin Avis. Efter nærmere Overenskomst blev det imidlertid bestemt, at han skulde levere en kortfattet Beskrivelse af Nakskovs hele Fortid, — »og er medfølgende lille Bog, som jeg herved tillader mig at tilstille Hr. Etatsraaden, et Aftryk af min lille Nakskovs Historie, som i en Række af Numre findes i »Søndagsbladet«; thi Redaktøren har i disse Dage udgivet det hele Arbejde særskilt, eftersom de hidtil og til Dels ubekendte Beretninger om enkelte Punkter af Nakskovs tidligere Historie navnlig har interesseret Byens Indvaanere meget«.

Medens det sidste Ark af denne Bog var i Trykken, kom Friis paa Spor efter Byens Arkiv og gjorde sit store Fund. Herom underrettede han først sin fordums Historielærer, og denne opfordrede ham da til at sætte sig i Forbindelse med den danske historiske Forenings Sekretær, Chr. Molbech, til hvem han derpaa skrev det lige nævnte Brev, der i flere Henseender er af stor Interesse.

Friis var Begynder i Faget og kendte vel Manglerne ved det Førstarbejde, han forelagde den ansete Historiker og erfarne Forsker; men den Skat, han saa uventet havde faaet Fingre i, øgede hans Mod, idet den tillod ham at henvise til mulige, interessante Kildestudier og vigtige Kildepublikationer, der nok vilde faa den officielle historiske Videnskab til at vente sig mere af ham, end det foreliggende, lille Arbejde i sig selv gav Løfter om.

»Det er kun med en vis Ængstelse«, skriver han, »at jeg sender det til en saa højt agtet Historiker som Dem; men

jeg trøster mig i den Henseende med den Sandhed, at de dygtigste Mænd stedse er mest overbærende i deres Dom, og at Hr. Etatsraaden ved en mulig Gennemlæsning gunstigt vil tage Hensyn saavel til, at dette saa at sige er mit allerførste offentlige Arbejde, som til de Forhold, under hvilke »Mindebladene« skulde skrives. For ikke at blive trættende for det avislæsende Publikum maatte jeg udelade meget, som jeg ellers havde optaget, og slaa ind paa en Tone, som jeg ellers ikke havde benyttet«.

Om selve Fundet og den vanrøgtede Tilstand, hvori Friis forefandt Arkivet, fortæller han følgende⁴⁾:

Det skyldtes et Tilfælde, at han fik at vide, »at der henstod 2 Kasser paa Byens Sprøjtehusloft med en hel Del gamle Dokumenter, som ingen satte videre Pris paa, ja, som var i den Grad ringeagtede, at en af Byens større Handlende for nogle Aar tilbage havde faaet *et Læs* deslige Papirer, som ogsaa meget rigtig brugtes til Kræmmerhuse og lignende Ting. Da jeg netop i Sommerferien havde mindre at bestille, besluttede jeg i det mindste at se bemeldte Kasser, der var sammentømrede af uhøvlede Brædder og henstod paa det oven anførte Loft, tæt ved det eneste Gavlvindue, hvoraf flere Ruder er itu. — Da Kasserne, som var af betydeligt Omfang, ikke havde noget Laag, laa alle Papirerne ej alene i største Uorden, men var ogsaa overfyldte med et Lag Støv og andet Smuds. Jo mere jeg ragede op iblandt dem, desto interessantere blev de mig imidlertid, og efter et højst anstrengende Arbejde i flere Dage paa det af Solheden gennemglødede lille Loft har jeg haft den usigelige Glæde at bringe flere, som jeg synes, ikke umærkelige Dokumenter for Dagens Lys, — ja, mulig frelst dem fra den visse Undergang.

Paa Bunden af den ene fandt jeg desuden flere af Byens Skifte-, Raadstue- og Tingprotokoller, hvoriblandt Byens *tre ældste* (fra 1577, 85 & 98), som dog er uden historisk Interesse⁵⁾. Alle Protokollerne blev bragt op i Byens Arkivskab tillige med de Dokumenter, jeg ansaa for saa vigtige, at de ikke burde blive i hine Kasser, der for Resten, paa min Anmodning, nu er blevet forsynede med Laas og Lukke. Kun de Dokumenter, som jeg især ansaa for mærkelige, tog jeg

med mig, og Hr. Etatsraaden vil af vedlagte Liste selv kunne behageligst bedømme, hvorvidt enkelte eller de alle fortjener den Opmærksomhed, jeg har troet at burde skænke dem.

Efter dette Fund fik jeg atter tilfældigvis at vide, at der paa Byens Raadhusloft ligeledes henstod to Kasser med gamle Dokumenter. Jeg tog naturligvis ogsaa fat paa dem, og skønt flere af de paa Listen staaende skriver sig fra dem, var dog de efter min Mening ældste og bedste fra Sprøjtehuset. Dette finder imidlertid sin Forklaring i følgende: Byen har aldrig ejet noget Opbevarelsessted for Arkivet før, men fik at vide, at højsalig Kong Christian VIII altid spurgte herom ved sine Besøg i Købstæderne. Da man 1843 fik at vide, at han vilde gæste Nakskov^o), lavedes over Hals og Hoved et stort Skab, som nu staaer i Forligelseskommissionens Værelse, og heri opstabledes saa mange Protokoller, som man kunde overkomme, tillige med en Del Brevpakker fra den allernyeste Tid. Det øvrige blev fyldt i Kasser. De yngste Dokumenter blev rimeligvis kastet i Kasserne paa Raadhusets Loft (disse er vel forsynede med Laag, men mangler Lukke), medens de ældste enten blev givet til Kræmmerhuspapir eller kastet op i Kasserne paa Sprøjtehusloftet, hvor jeg fandt dem.

Min hele Sommerferie gik med disse Ransagninger af Kasserne, og senere var min Tid saa optaget med mine andre Forretninger, at jeg kun af og til kunde gennemlæse de udtagne Papirer, hvilke Kommunalbestyrelsen naturligvis med største Beredvillighed har tilladt mig at afbenytte, saa længe og hvortil jeg vil. Hertil kom ogsaa, at jeg ikke rigtig vidste, hvorledes jeg skulde fange Tingen an, og i denne Tvivlræddighed henvendte jeg mig da om et godt Raad hos min gamle Lærer og Velynder, Dr. Overlærer Paludan-Müller. Han raadede mig øjeblikkelig til at underrette Deres Højvelbaarenhed om Sagen, forsikrende mig, at dette vilde være mig det ene rigtige«.

Selv om Friis ikke forstod fuldt ud at vurdere den Skat, han havde bragt for Dagens Lys, var han dog stærkt betænkt paa at udmønte saa meget af den, som han formaaede. Efter Paludan-Müllers Forslag tilbød han Molbech Dokumenterne

til Afbenyttelse, idet han antog, at den danske historiske Forening ikke vilde nægte ham et passende Honorar for den Ulejlighed, han havde haft med at fremdrage disse Dokumenter. Skulde Molbech imidlertid ikke anse Dokumenterne for at være af en saadan Interesse, at Foreningen kunde tilstaa ham noget Honorar for at have frelst dem og afgivet dem til Foreningens Afbenyttelse, stod den Udvej ham jo aaben selv at udgive dem, hvilket han dog kun agtede at gøre, hvis det kunde ske med lidt Fordel; men var dette muligt, vilde han paatage sig Arbejdet, og i saa Fald havde Paludan-Müller lovet at yde ham al den Hjælp, han formaaede.

Efter at have sat denne lille Klemme paa Molbech gentog Friis sit Tilbud, — »overladende det for Resten til Deres Højvelbaarenhed at bestemme det Honorar, som jeg ved min Ulejlighed og Ufortrødenhed i al Beskedenhed tror at have fortjent« —, idet han samtidig erklærede sig villig til »at vise al den Flid, der kan ønskes, hvis Hr. Etatsraaden senere maatte ønske en eller anden Underretning fra Byens Arkiv«; thi, skriver han i en Tilføjelse, der vel var beregnet paa at skærpe Molbechs Appetit, »det er nemlig min Mening, at enkelte vigtige Dokumenter endnu kunde findes; thi uagtet jeg har haft ethvert af Papirerne, som fandtes i Kasserne, i min Haand, saa kan dog gerne et eller andet have tabt sig for mig iblandt den uhyre Masse. Hertil kommer ogsaa, at jeg i Reglen kun saa efter Dokumentets Ælde og derfor mulig har overset et og andet vigtigt Papir fra en senere Tid«. — Den Registrant, Friis sendte Molbech, omfattede jo ogsaa kun Dokumenterne, og selv om han tydeligt nok interesserede sig mere for disse end for Protokollerne, var han dog klar over, at et grundigt Studium krævede Efterforskninger ogsaa i de sidstnævnte Kilder, af hvilke han derfor tilbød at sende Udskrifter.

Af Friis' næste Brev, skrevet den 14. November 1852, ser vi, at Molbech har svaret den 8. November; hans Brev var Friis meget »kærkomment«; men om en Offentliggørelse i større Udstrækning af det fundne Materiale paa den historiske Forenings Bekostning var der næppe Tale; en saadan

kom i hvert Fald ikke, og Grunden hertil var sandsynligvis den, at Foreningen netop var i Færd med at udgive store Uddrag af det vigtige Kildeskrift til Nakskovs Historie, der gaar under Navnet »Perlestikkerbogen«, og som Friis havde efterlyst uden Resultat, medens han skrev paa sine »Mindeblade«, men om hvilken han i Slutningen af sin Bog kunde meddele, at den efter i mere end 20 Aar at have været borte fra Byen efter al Rimelighed nu snart igen vilde vende tilbage⁷⁾. — Afhandlingen »Nogle Bidrag til Nakskovs Statistik i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede, og til denne Stads Præstehistorie«, ved P. H. Boye, kom ganske vist først i 1854⁸⁾, men at Afhandlingen allerede var planlagt i 1852, fremgaar af Friis' andet Brev, i hvilket han takker Molbech, fordi denne har tilbudt ham et Eksempplar af Afhandlingen om »Perlestikkerbogen«, som Friis naturligvis satte megen Pris paa at faa.

Maatte Molbech end give Afkald paa at benytte sig af Friis' Tilbud i den Udstrækning, som han maaske gerne havde villet, fornægtede hans Udgiverlyst sig dog ikke over for det ham forelagte historiske Stof. Han slog straks ned paa de Dokumenter, der omhandlede den ejendommelige Præst, Magister Laurids Mortensen Widsted, der 1666 fradømtes sit Embede paa Grund af en forargelig Strid med Broderen Peder Mortensen, som var Byens Borgmester.

For at Molbech kunde faa »et hurtigere og bedre Overblik« over disse Papirers Indhold, sendte Friis ham straks Originalerne, idet han haabede, at denne Beslutning maatte vinde Molbechs Bifald. Forsendelsen omfattede foruden 14 Breve fra eller om Magister Widsted tillige 4 andre Papirer, som stod i Forbindelse med hans Historie, samt 3 Dokumenter vedrørende Landstingsdommen, — »og lægges hertil«, hedder det i Friis' Brev, »de mange Oplysninger, Byens Protokoller indeholder, tror jeg sikkerlig, at man har her et Stof til Behandling, som ikke altid er til Stede for den, der vil fordybe sig i slige Personalhistorier«.

Friis følte sig imidlertid selv stærkt fristet til at gaa i Lag med den Opgave, Molbech her havde gjort ham opmærksom paa. »Hvis Deres Højvelbaarenhed«, skriver han nemlig,

»skulde finde mig værdig til at behandle denne mærkelige Mands Levnedsløb, da skal jeg anvende alle mine Kræfter for at løse et saa ærefuldt Hverv til Deres Tilfredshed«; men han overlod det ganske til Molbech at træffe Afgørelse herom; »thi skulde De — som vist nok vilde være allerbedst for Sagen — søge en Fornøjelse i at gøre det selv, vil Hr. Etatsraaden blot behage at befale over al den Bistand, som jeg formaar at yde ved atter at gennemrode Arkivet, afskrive eller afsende Protokoller o. s. v.«; selv om Friis havde lagt mange Papirer paa Bordet, for at Molbech kunde skønne over Sagens historiske Værdi eller dens »Mærkelighed«, som Friis udtrykte sig, havde han dog ikke udleveret alt, idet han ikke havde villet »udtage de andre herhid hørende Papirer af Arkivskabet« for ikke at overlæsse Molbech med maaske værdiløse Dokumenter. — Bag denne sidste Bemærkning ligger sikkert et Haab fra Friis' Side om, at Molbech vilde opgive at behandle Sagen og overlade den til Finderen; imidlertid stod han naturligvis ved sit Tilbud og lovede derfor, »saa snart Hr. Etatsraaden maatte ønske de øvrige Papirer tilskikket«, at lade dette ske med omgaaende Post.

Trods den Interesse, baade Molbech og Friis nærede for Magister Widsted, blev det alligevel ikke til noget med den paatænkte Afhandling om ham. Formodentlig har Molbech, der ikke saa godt paa det daværende Tidspunkt kunde optage mere Stof om Nakskovs Historie i »Historisk Tidsskrift«, ment, at en Afhandling om Widsted derimod passende kunde finde Plads i de »Historisk-biografiske Samlinger«, som den historiske Forening havde begyndt at udgive ved Siden af Tidsskriftet, og hvoraf foreløbig et Bind havde set Lyset. Det var nemlig hans Haab, at den Begyndelse, der har var gjort til et litterært Foretagende, vilde blive fortsat, og hertil ønskede han gerne virksom Bistand af andreⁿ), hvilket jo kunde tyde paa, at han, hvis Forholdene og Omstændighederne talte derfor, ikke vilde have haft noget imod at se Friis som Bidragyder til dette Værk med et Arbejde om den Nakskovpræst. Der udkom imidlertid aldrig nogen Fortsættelse af disse »Samlinger« og heller ikke nogen Afhandling om Widsted.

Der skulde gaa mange Aar, før nogen løftede Arven efter J. J. Friis som Nakskovs Historiker og dermed udnyttede det her omtalte Arkivfund, som Friis ikke ret havde formaaet at frugtbargøre i den historiske Forsknings Tjeneste.

Noter.

1) Olaf Carlsen: Soranske Studier I, S. 82 f. — 2) J. J. F. Friis: Ungdomserindringer og Fortællinger, S. 42. — 3) Brev af 10/0 1852. Ny kgl. Samling 4°. 2336. — 4) Friis' Beretning er Grundlaget for Molbechs korte Meddelelse i Nyt hist. Tidsskrift V, S. 197 f. — 5) Denne bemærkelsesværdige Udtalelse viser, at Friis ikke var velbevandret i den historiske Litteratur, ellers maatte han have vidst, hvad P. V. Jacobsen havde faaet ud af disse tidligere lidet paaagtede Kilder. — 6) Om dette Kongebesøg, se Mindeblade. Udg. ved Alfr. Hansen, S. 127 ff. — 7) Mindeblade, S. 1 og S. 139. I Brevet af 10/0 beklager Friis sig over, at en anden, meget vigtig Note om »Perlestikkerbogen« ved en Misforstaaelse fra Trykkeriets Side var faldet ud. — 8) Nyt hist. Tidsskrift V, S. 125—197. »Perlestikkerbogen« er iøvrigt omtalt i Mindeblade. 2. Udg. S. 5 og jo i Haugner's Nakskov-Historie S. 166; smstds. S. 206 f. findes en Omtale af Forfatteren, Præsten Anders Pedersen Perlestikker. — 9) Hist. biogr. Saml. (1851), S. IV.

P. S. Siden denne Afhandling blev skrevet har August F. Schmidt i Vendsysselske Aarbøger 1933, S. 25—38, fortalt om »Forfatteren J. J. F. Friis«.

Lauritz Thura og Maribo Domkirke.

Af *Jan Steenberg.*

I Aarene 1737—40 underkastedes Maribo Domkirke en omfattende Reparation, som havde et dobbelt Formaal, dels at standse Bygningens tiltagende Brøstfældighed — hvad der naturligvis var det vigtigste — og dels at gøre den fordoms Klosterkirke mere velegnet til den Funktion, den havde haft siden 1596, nemlig at være Sognekirke for en talmæssigt set saare beskedne Menighed. Men dertil kom saa noget andet, som Byens Borgere idelig fremhævede, at den stolte gamle Kirkebygning var mere end en almindelig Kirke, den var tillige en Domkirke for hele Landet (d. e.: Lolland-Falster), idet Biskoppen over Odense Stift her samlede den lolland-falsterske Gejstlighed til Landemode. En vis Standard skulde altsaa opretholdes, uden at Udgifterne blev for store. — Allerede gentagne Gange, siden Klosterkirken overlodes Byen til Sognekirke (altsaa i Realiteten siden 1596, officielt siden 1621), havde man flikket paa det stolte Værk; man havde bygget et Klokkehus paa Østgavlen, man havde hist og her revet Lægterne — Nonnernes Gallerier — ned, hvor de stod i Vejen, man havde givet Kirken en ny, flot Altertavle — alt sammen med det Formaal at faa den katolske Klosterkirke tilpasset efter de Krav, der maatte stilles til en protestantisk Bykirke. Men stadig højere lød Klagerne over, at Bygningen forfaldt.

Skønt man længe har kendt Dokumenterne vedrørende den gennemgribende Reparation i 1730'erne, idet Kall Rasmussen i sin Bog om Musse Herred (1866) meget udførligt har refereret Slagets Gang, er der dog et enkelt Moment, som nok kunde trænge til at belyses lidt kraftigere. Det er Thuras Indgriben.

Lauritz Thura var 1735 blevet kongelig Hofbygmester under Generalbygmesteren — Häusser — og skulde som saadan føre det arkitektoniske Tilsyn med Sjælland og Lolland-Falster¹). En af de første Opgaver, han kom til at beskæftige sig med, var da netop Reparationen af Maribo Kirke og Opførelsen af det lille Spir over Østgavlen. En Offentliggørelse af dette Arbejde er særdeles paakrævet, baade fordi Thura nu engang er en af Rokotidens betydeligste danske Arkitekter, og fordi Forfatteren til Hovedværket om Thura ikke synes at kende dette Spir, skønt Kall Rasmussen for længst har gjort opmærksom paa Tegningens Eksistens²). Der findes i det hele taget næppe noget andet Billede af det lille Rokokotaarn. Naar man paa Billeder fra 19. Aarhundrede (se f. Eks. disse Aarbøgers 2. Bd. S. 131) ser Maribo Domkirke med Spir paa, er det ikke Thuras, men dets Afløser fra 1819.

Da Arbejdet omsider kom i Gang, havde man allerede i mange Aar diskuteret Sagen. I 1729 havde Maribo Bys Borgere indsendt et Andragende om at faa Kirken repareret; Stiftamtmanden og Biskoppen tiltraadte dette og foreslog, at en duelig Bygmester skulde syne Skaderne og indsende et Overslag. Bygmesteren var Christian Fritscher, og han indsendte 28. Okt. 1729 en Synsforretning og et Overslag over, hvad Reparationerne maatte beløbe sig til³). Hvis alle Dokumenterne havde været i Behold, vilde hele dette Afsnit af Kirkens Historie have været af meget stor Interesse. Der var nemlig blandt Fritschers Papirer en Grundplan over Kirken, og den vilde vi unægtelig gerne have Fingre i; men den eksisterer ikke mere, og dette Faktum maa konstateres med saa meget større Beklagelse, som Thuras Plan (Fig. 1) lider af visse Unøjagtigheder og lader flere Spørgsmaal være ubesvaret; disse kunde altsaa være besvaret ved Hjælp af Fritschers Tegning. — Adskillige Aar gik, uden at man kom Sagens Løsning nærmere, og der kom først rigtig Gang i Tingene, da Thura — vistnok i Begyndelsen af Aaret 1735 — under en Rejse til Ribe fik kgl. Befaling til at kigge nærmere paa Maribo Domkirke og skønne over, hvad der derefter skulde foretages. Thura indsendte

da den 23. Januar 1736 et fuldstændigt Overslag. Dette har Kall Rasmussen udførligt refereret (S. 265 ff.), og det er i dette Overslag, de her gengivne Tegninger findes.

Grundplanen (Fig. 1) er ikke, hvad vi vilde kalde en Opmaaling. Dertil er den alt for summarisk. Kirken danner i Virkeligheden en skæv Firkant, hvad der ikke kan undre, naar det drejer sig om en middelalderlig Bygning; men Thura har uden videre gjort alle Vinkler rette. Han har lagt et vandret Snit gennem nederste Stokværk under Lægtterne i Sideskibene; men i Stedet for de gamle middelalderlige Alternicher, der den Dag i Dag findes her indvendig i Kirkens Mure mod Nord og Syd, har han gengivet Vinduerne i Stokværket ovenover. Paa Skibets Vestgavl Nord og Syd for Koret har han udeladt Vinduerne, men medtaget den lille Præstedør mod Sydvest ud mod »Provstens Gang« — altsaa ret inkonsekvent. Denne Provstens Gang var en gammel Buegang fra Klostertiden; den findes paa Tegningen blot gengivet som en ubrudt Mur mod Syd fra Skibets sydvestlige Hjørne. Men om dens nøjere Placering og Udseende faar vi intet at vide, skønt der er Udtalelser nok om, at den fandtes langt ned i 18. Aarh.; den førte fra Kirken hen til det gamle Brødrekloster, hvor Leonora en Tid har boet (1685—98), og hvor der ellers hyppigst var Præstebolig. — Paa Grundplanen har Thura endvidere udeladt Trapperne op til Koret og de fire store Korvinduer. Man kan ogsaa hæfte sig ved, at kun Midtskib og Kor paa Thuras Tegning har faaet Hvælvinger — ikke Sideskibene, skønt hele Kirken den Dag i Dag har alle sine Hvælvinger i Behold, og skønt Thura selv i Tværsnittet Fig. 2 har husket at faa Sideskibenes Hvælvinger med; desuden har Thura gengivet samtlige Hvælvinger helt forkert.

Alligevel faar man gennem Grundplanen et ganske godt Indtryk af Kirkens Indre i det 18. Aarhundrede. Vi lægger først Mærke til det store Alter, der stod opstillet i Midtskibets østligste Fag tæt ved Hovedindgangen. Det var blevet sat der, da det 1643 skænkedes Kirken af Borgmesterenken Margrethe Albrechtsdatter, og stod der, til det ved Kirkens næste Hovedstandsættelse i 1860'erne flyttedes op til dets

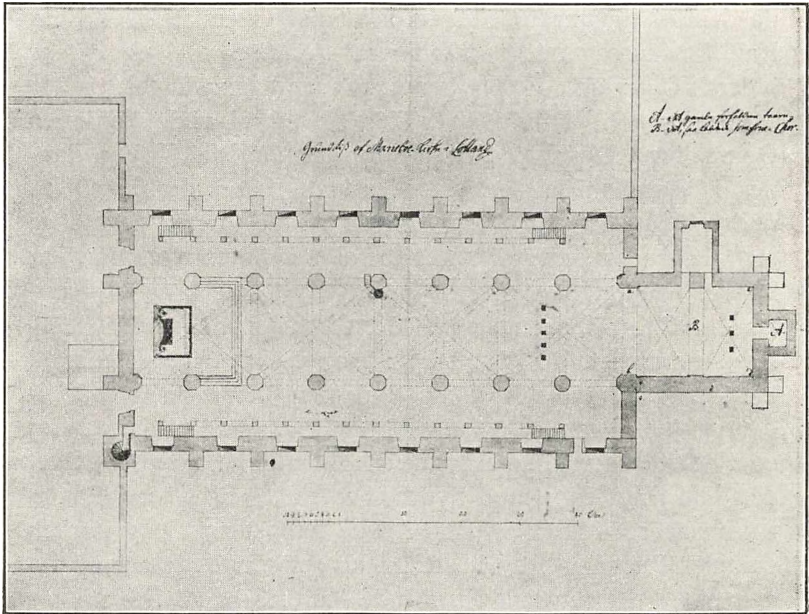

Fig. 1.

nuværende og mere naturlige Plads i Koret mod Vest. — Kirkens Hovedindgang var i 1730'erne som nu ad de 2 lave Døre i Østgavlen; i Klostertiden kaldtes de med den hellige Birgittes Ord for »Syndsforladelsens Porte«; de findes afsat paa Thuras Tegning. Man vil lægge Mærke til, at Alteret ikke staar lige op ad Østvæggen, men et Stykke derfra. Bag det fandtes der nemlig (og findes for øvrigt endnu) en Rest af Nonnernes gamle Pulpitur, baaret af lave Piller og Hvælvinger. Det var herfra, Nonnerne i den katolske Tid overværede Gudstjenesten. Pulpituret stod oprindeligt i Forbindelse med Lægterne; Nonnerne traadte ind ad »Naadens og Ærens Port« fra Klostrets andet Stokværk (en Rest af den tilmurede Dør er for nylig fremdraget ved Vinduet i Kirkens tredje Fag regnet fra Øst) og kunde uhindret af andre Kirkegængere passere hen til deres Kor^t). I den protestantiske Tid har Lægterne været overflødige, og en Del af dem er blevet nedbrudt. Vi har i Kirkens Regnskaber

tydelige Ord for, at man har bygget Trapper op til dem i 1638^s). Det er disse Trapper, man kan se paa Thuras Plan, de fører fra Kirkens Øst- og Vestfag op til Gallerierne.

Med Bogstavet B har Thura afmærket »det saakaldte Jomfru-Chor«. Selve Navnet »Jomfrukoret« holdt sig langt ned i Tiden. Det kan dog ikke stamme fra Middelalderen, da det dengang netop var Munkene, Præstebrodrerne, der havde deres Pladser her omkring det katolske Højalter, ligesom Munkestolene stod her lige til 1793 (det var sikkert udskaarne Korstole, saadan som de bl. a. kendes fra Roskilde og Ringsted); derimod stammer Navnet snarere fra det adelige Jomfruklosters Dage (1556—1621), da Søstrene dengang overværede Gudstjenesten fra Højkoret^o).

Med Bogstavet A har Thura betegnet »det gamle forfaldne Taarn«. Thura foreslog det nedrevet, hvad det faktisk ogsaa blev; det nuværende Taarn blev langt senere, i 1890'erne, opført af Prof. Storck. — Ved Koret ses en anden Tilbygning

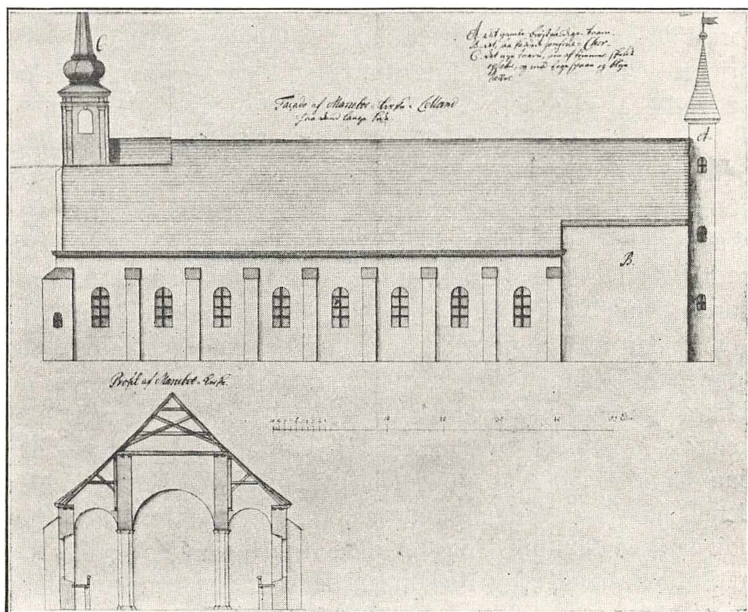

Fig. 2.

(mod Syd), vistnok et Begravelseskapel, der blev nedbrudt 1812⁷). Tilsyneladende har Thura givet den 2 Indgange; men det kan kun være den vestlige, der gælder. Den anden maa være en endnu eksisterende gammel muret Trappe, der i Klostertiden førte op til andet Stokværk i Munkenes Bolig. Ligesom i Sorø Klosterkirke kan man ogsaa her i Maribo levende forestille sig Munkene listende sig ned ad Trappen til Gudstjenesten i Koret.

Paa Thuras Tid stod Kirkens Orgel ved Korets vestlige Væg (mærket c-d). Muligvis skal de 3 Kvadrater hentyde dertil. Da det var Planen at flytte Orglet ned i Skibets vestlige Del, kunde man tænke sig, at de 5 Kvadrater i Midtskibets næstsidste Fag viser denne nye Placering; men jeg tør ikke sige det sikkert.

Naar vi endelig omtaler Prædikestolen (fra 1606, den samme, der endnu findes i Kirken) paa Kirkens midterste Pille — nu staar den 2 Piller længere mod Vest —, har vi saa vidt muligt rekonstrueret det indre af Kirken, saadan som det fremgaar af Thuras Tegning. Vi maa blot yderligere forestille os Stolestaderne fra 17. Aarhundredes Midte og de private Kirkestole — »Fuglebure« —, der ogsaa i Maribo begyndte at vise sig.

Paa sin Grundplan har Thura afmærket Korbuen (mellem Skib og Kor) med Bogstaverne a-b. I sit Overslag siger han, at han her tænkte sig at opføre en høj Mur. Jomfrukoret skulde delvis forsvinde, og det gamle Taarn (A) skulde helt nedrives. Det var Mening, at blot 5—6 Alen af Jomfrukorets Mure skulde blive staaende. Derover skulde der lægges et Tag med afvalmede Sider, og det saaledes reducerede Jomfrukor kunde bruges til Landmodesal. Man ser, at Thura tog rent nøgternt og usentimentalt paa Tingene. Kirken var jo afgjort for stor, og Forslaget om at reducere den paa denne Maade var utvivlsomt praktisk. Men heldigvis blev denne haardhændede Amputation ikke gennemført. Man har nok frygtet de store Udgifter med Nedrivningen, og det ses, at Stiftamtmanden og Biskoppen har foreslaaet at nøjes med at rive Taarnet (A) ned og bibeholde Jomfrukoret; og dermed blev det. Kongen gav den saaledes modificerede Plan

sin Tilslutning, og Kirken fik til Erstatning for det gamle Taarn et nyt Rokokospir over Østgavlen efter Thuras Tegning.

Det er udelukkende dette Spir, der giver den næste Tegning (Fig. 2) en særlig Interesse. Som Dokument til Oplysning om, hvordan Kirken saa ud i gamle Dage, er den nemlig ellers ganske værdiløs. Det er øjensynligt, at Thura har udført denne Tegning samt det vedføjede Tværnsnit (paa Fig. 2 kaldet »Profil«) hjemme i sin Tegnestue uden at have Kirken selv for Øje. I Tværnittet, der intet nyt giver, er der den positive Fejl, at Hvælvingernes Gjordbuer er runde i Stedet for spidse. Og Hovedtegningen, der bærer Paa-skriften »Façade af Mariebo-Kirke i Lolland fra den lange Side«, har den Fejl, som allerede Kall Rasmussen har gjort opmærksom paa, at Skibets Tag gaar i eet med Korets; desuden har Thura gjort alle Vinduer rundbuede i Stedet for spidse, og der kunde nævnes adskilligt andet. Her skal blot lige nævnes, at den fintprofilerede Gesims, som Skib, Kor og Klostertaarn (A) praler med paa Tegningen, sikkert er fri Fantasi; Maribo Domkirke har næppe nogen Sinde haft saadan noget.

Thura har først ridset Kirken op, saadan som han altsaa mente at kunne huske, at den saa ud. Derefter har han paa en Lap Papir tegnet et Udkast til det nye Spir og klæbet Lappen til den øvrige Tegning saaledes, at den kunde foldes til Side. Man kunde da efter Behag se Kirken med og uden Spir (c).

Det drejer sig om en fiks lille Bygning over Østgavlen. Spiret er firkantet forneden, Bredden opgives til 8 Alen. De rundbuede Lydhuller flankeres af spinkle Pilastre, som støtter en vandret Gesims (Arkitrav) bestaaende af 2 vandret profilerede Baand med et glat Mellemstykke. Derved bliver hele Konstruktionen ligesom luftigere og lettere, og det stejlt tilløbende Spir ovenover løfter sig friere til Vejrs. Over Gesimsen springer Spiret over til ottekantet Gennemsnit. Der er en kugleformet Udvidelse, inden den stejle Spids tager Tilløb op mod Fløjen. Vi mangler dog den øverste Del af Tegningen, ikke saa lidt endda. Spirets Højde er angivet til 47

Alen; maaler man efter paa Tegningen, mangler der en 19—20 Alen. — Den nette lille Tingest minder en Del om det samtidige Spir paa Frederiksberg Kirke i København.

Skønt Thuras første Forslag, der foruden Opførelse af Spiret ogsaa omfattede Nedrivelsen af Taarnet (A) og Koret (B), ikke blev godkendt, men maatte afløses af et andet, der var mindre radikalt, maa vi dog gaa ud fra, at det var Spiret fra Forslag I, der blev gennemført. At Spiret maatte bygges, var man fra alle Sider enige om, og Thura slap jo ikke Sagen. — Noget andet er, at Spirets Levetid blev saa kort. Allerede 1779 klages der over dets Brøstfældighed, og i 1819 pillede det helt ned⁸). Et nyt kom i Stedet (nedrevet ved Prof. Storcks Restaurering af Domkirken i 1890'erne), og det er altsaa det, vi kender fra ældre Billeder af Maribo Domkirke.

Som Restaurator af den fordums Klosterkirke har Thura da ikke blot optraadt som Konservator og søgt at standse Bygningens tiltagende Forfald; han har ogsaa føjet noget af sit eget til. Hvordan skal vi saa bedømme Resultatet? Først maa det indrømmes, at Planen om at nedrive Jomfrukoret vel var praktisk og ud fra Datidens Forestillinger rimelig; men vor Tid finder den kynisk, fordi den røber fuldkommen Respektløshed over for en svunden Tids Arkitektur. Men nu fik Koret altsaa Lov at staa, og da maa vi paa den anden Side indrømme, at Nedrivningen af det gamle Klokketaarn sikkert var forsvarlig. Dette Taarn stod oprindeligt i Klostrets, ikke i Byens Tjeneste. Det var paa alle Sider omgivet af Klosterbygninger og havde udelukkende Bud til Klosterfolk. I 1730'erne derimod var næsten alle Klostrets Bygninger revet ned, og Kirkens Klokker skulde lyde ud mod Kirkefolket, der kom Øst fra hen mod »Syndsforladelsens Port«. Altsaa maatte Klokkerne nu anbringes der. Med Spiret højt hævet over Østgavlen i Spidsen for det store Skib og med det lavere Kor bagest havde Thura givet den gamle Klosterkirke en ny Rytme, der var i Overensstemmelse med dens nyere Rolle som Bykirke. Naar Spiret nu i vore Dage atter er forsvundet og det gamle Klostertaarn midt for Jomfrukorets Gavl er blevet genopført, kan vi nok skønne, at denne Løs-

ning er unaturlig og uskøn. Vi havde hellere beholdt Thuras Løsning.

Noter og Henvisninger.

- ¹⁾ Frederik Weilbach, Architekten Lauritz Thura (1924), S. 22. —
²⁾ A. Kall Rasmussen, Musse Herred paa Lolland (1866), 270 f. —
 I Frederik V's Atlas (paa Det kgl. Bibliotek) Bd. 38 findes en Tegning af Maribo fra det 18. Aarh.s Midte. Her ser man Kirken *uden* det gamle Klokketaarn, men *med* Thuras Spir. Dog er denne Tegning saa gnidret, at den ikke giver noget klart Billede af Spiret. —
³⁾ Kall Rasmussen, 260. K. R. har dog ikke fundet selve Dokumentet, og Fritschers Tegning omtales ikke; derimod ligger Lolland-Falsters historiske Samfund inde med en fuldstændig Afskrift af Dokumenterne fra 1729—30, foretaget af Hr. stud. mag. Paul Madsen. Det arkivalske Materiale findes paa Rigsarkivet — Danske Kancelli, Oversekretærens Breve, Bilag 185. — ⁴⁾ Aarbøger for nord. Oldkyndighed og Historie 1935, S. 9 (C. M. Smidt). — ⁵⁾ Kall Rasmussen, anf. V., S. 233 f. — ⁶⁾ Kall R., 175. (Om Korstolene, se S. 288). —
⁷⁾ Kall R., 290. — ⁸⁾ Kall R., 286, 293.
-

Musiker og Væver Hans Christian Hansen, Ønslev.

Af L. Larsen Eske.

Det var i det Herrens Aar 1818, at Kammerjunker og Godsejer Colbjørnsen til Gl. Kirstineberg i Kraghave ved Nykøbing paa Falster til sin forhenværende Tjener, Hans Jensen af Kraghave, bortfæstede den under Godset hørende Øverup Stubmølle. Ovennævnte Hans Jensen, Søn af Jens Blegmand og Hustru Johanne Larsdatter af Kraghave, blev 26. Juni 1818 viet i Tingsted Kirke til Ane Sofie Gottfredsdatter (Datter af Gaardmand Gottfred Larsen og Hustru Bodil Pedersdatter af Sundby). I dette Møllerhjem i Øverup saa en lille Dreng første Gang Lyset 27. Juli 1819.

Drengen, der fik Navnet Hans Christian Hansen, blev senere den over store Dele af Falster saa bekendte Musiker og Væver i Ønslev.

Fra hans Haand foreligger der ingen samlede nedskrevne Erindringer; men ved Bistand fra hans Sønneson, Lærer ved Københavns Kommune, cand. theol. Georg Christiansen, Holte, er nærværende Oplysninger blevet mig tilstillet, ligesom der igennem en Række Dag- og Regnskabsbøger fra H. Chr. H.'s første Virkeaar her i Ønslev findes et righoldigt Stof til Belysning af Livet i et Husmands- og Haandværkerhjem for snart hundrede Aar siden.

Hans Christians Fader havde i sin første Ungdom dyrket noget Musik og ogsaa givet Undervisning i Violinspil; men det blev ikke fra ham, Hans Christian skulde faa sin første Undervisning heri; thi førend han endnu kunde skønne, blev Døden Gæst i Hjemmet og rev Moderen bort, da han kun var godt fire Aar gammel, og Aaret efter, da han havde faaet

Stifmoder, døde Faderen (1834), og lille Hans Christian var nu baade fader- og moderløs — ikke seks Aar gammel. Hans gode Stifmoder giftede sig igen allerede i 1826, og under Stiffaderen, en helt anden Type end Stifmoderen, maatte Drengen døje en Del. Da en af hans Faders Musikelever en Dag kom til Mølle og kom i Snak med Drengen, sagde han til ham: »Din Fader har lært mig at spille, og nu vil jeg ogsaa lære dig det, og du skal ingen Betaling give mig derfor«.

Faderens Violin blev nu taget frem, og med den i en Kalveskindspose gik han til sin Læremester.

Han havde gode Anlæg for Musikken og gjorde gode Fremskridt, men lille som han var, var det hans største Angest, naar han paa Vej til Øvelse skulde forbi en Gaard, hvor de havde en ondskaftsfuld Gase — Frygten for at blive bidt af den var stor, indtil han var kommen forbi...

En Prøve paa menneskelig Troløshed fik han paa en saadan Tur. Han mødte en anden Dreng, der naturligvis vilde have at vide, hvad der var i Posen. For at faa sin Nysgerighed tilfredsstillet maatte Drengen love at hjælpe Hans Christian forbi den slemme Gase. Paa en Grøftekant kom Violinen frem, og Hans Christian gennemspillede sit — dengang sikkert ikke omfattende — Repertoire. Da Drengen havde hørt nok, løb han sin Vej uden at holde sit Løfte — Hans Christian maatte selv klare Gasen ...

Lang Tid gik der ikke, før han blev taget i Brug som »Spillemand«. Han kunde endnu ikke spille mere end tre af den Tids Danse, da han var bestilt til at spille til Legestue i Bruntofte, og det var baade med Stolthed og Ængstelse, at han begav sig paa Vej. Hans Stifførældre havde paalagt ham, at han skulde være villig og ikke lade sig nøde.

I god Tid ankom han til Gaarden og søgte op i Storstuen, hvor der endnu ikke var ankommet andre Gæster end nogle Karle, som stod henne ved et Bord og drak Brændevin. Uden at nogen endnu havde lagt Mærke til den lille Spillemand, halede han Violinen frem af Posen og begyndte at spille. Karlene brast i Latter over hans Ivrighed, kaldte ham hen til Bordet og vilde give ham en Snaps. Den slap han dog fri for,

thi nu kom der ogsaa Piger til Stede, og Dansen kunde begynde.

Man anbragte ham oppe paa en Dragkiste ved Siden af det store Ølkrus, som var hensat til fælles Afbenyttelse, efter som Tørsten krævede det, og fra dette ophøjede Stade, som endda yderligere forhøjedes ved at Karlene under Dansen smed Skindpelsene op til ham at sidde paa, spillede han saa sine tre Stykker hele Aftenen igennem. De dansende var dog godt tilfreds hermed og belønnede ham ved Afskeden med saa mange Skillinger, at han drog stolt hjem; men nogen Bekymring voldte det ham, at de ved Afskeden havde sagt til ham, at næste Gang skulde han sidde i en Høkurv under Loftet ...

Værst var det med alle de Spøgelseshistorier, der undertiden ved slige Lejligheder fortaltes — de skulde ikke styrke Modet til Hjemturen i den mørke Nat, og da han som større Dreng senere spillede til Danseøvelse om Eftermiddagen for Kammerjunkerens Børn paa Gl. Kirstineberg, løb han undertiden fra den gode Aftensmad for at naa hjem, inden det blev mørkt.

Paa en saadan natlig Tur hjem fra Gilde kom han som voksen ud for en Oplevelse — det hvide Spøgelse stod for ham et Stykke forude paa Vejen, han skulde frem ad. Overtroisk var han ikke, saa selv om alle de Historier, han i sine Drengaar havde hørt om slige Ting, randt ham i Minde, vilde han dog nu som voksen ikke gaa af Vejen herfor. Altsaa gik han rask til og bød »God Aften!« Glad ved sig selv var han nok over, at der ingen Vidner var til Scenen. — »Spøgelset« var intet andet end en hvid Hest, der var faldet »i Staver« midt paa Vejen.

Foruden at lære Musikken passede han sin Skolegang, hvilket vil sige den stedlige Almueskole; men en dygtig Lærer i Forbindelse med Drengens rige Evner bevirkede, at han ved Konfirmationsalderen var i Besiddelse af flere Kundskaber end de fleste jævnaldrende, og han maatte jævnlig være Degnens Medhjælper i Skolegerningen.

Hvorledes hans Ungdomsaar formede sig og hvor han

lærte Væverprofessionen, har jeg ikke faaet oplyst; men efter hans første Dagbog at dømme er han flyttet her til Ønslev og har købt et Husmandssted med 3 Tdr. Land og samtidig begyndt som Landsbyvæver. Af Udgifter fra Slutningen af 1844 ses, at han da har betalt Arbejdsløn for Forfærdigelse af en Væv. Dette Arbejde er dog ikke udført her paa Egnen, da han har maattet betale Færgepenge for at faa Væven hertil.

Om han i Forvejen havde lært sin tilkommende Hustru — Catrine fra Pippergaarden i Ønslev — at kende, skal jeg lade usagt; men efter Dagbogen at dømme har Brylluppet staaet den 1. November 1845, idet der for denne Dato staaer opført: Catrines Brudegave 25 Rigsdaler ...

I det følgende vil vi saa lade Dagbøgernes — saavel Indtægts- som Udgiftssider — tale for sig selv.

Uddrag af H. Chr. Hansens Dag- og Regnskabsbøger. Fortjeneste ved Musikken:

Uden Dato		Rdl.	M.	Sk.
1844.				
Okt.-Dec.	Hans Hjulmand (Ønslev) Kirkegangsgilde	2	4	
	Bryllup hos Lars Edske i Ønslev	6	1	
	Ungdomsgilde i Ønslev 2den Juledag	1	3	
	Bryllup i Alstrup 3die Juledag	2	2	
1845				
Januar	1. Ungdomsgilde i Ønslev	2	1	6
	3. Bryllup paa Klodskovgaarden	2	1	10
	5. Legestue hos Lars Edske i Ønslev		4	
Febr.	2. Ungdomsgilde i Ø. Kippinge Fastelavnsønd.	2		
	3. Do. paa Vennerlund	1	2	
	4. Do. i Ønslev	1	3	
	6. Do. i Ø. Kippinge	2		
	7. Do. i Ønslev	1	1	
	14. Bryllup hos Hans Kappe i Sørup	4	4	8
Marts	2. Kirkegangsgilde (Barnedaab) hos Hans Svan, Bruntofte	3	3	
	23. 1ste Paaskedag Gilde for Bønderne i Ønslev	1		
	24. 2den Paaskedag Gilde for de unge i Ønslev	1	1	
	30. Søndag ef. Paaske Gilde for de unge i Ønslev	2		
April	13. Skydegilde hos Jordemoderen (i Ønslev)	1	5	

		<i>For Vævearbejde:</i>		Rdl.	M.	Sk.
April	11.	Christian Bødgers Bomuldstøj 26 Al. á 1 Mark og Rendepege		5		
	13.	Lars Godtfreds Klæde 39 Al. à 6 Skill.		2	4	
	28.	Skolelærer Jørgensens Blaarlærred 44 Al. à 4 Sk. + Rendepege		2	1	
Maj	4.	Niels Smeds Hørlærred 26 Al. á 5 Skill.		1	2	
	9.	Do. Hvergarn 10½ Al. á 1 M.		1	4	8
	9.	Do. Tvist til samme 22 Lod á 4 Sk.		5		
	23.	Nissens Stines Hvergarn 18 Al. á 1 M. Rende- og Slettepege		3	2	
Juni	8.	Spurres Maria i Lundby 2 Stk. Tvistlærred		2	3	
	8.	Do. 1 Stk. Blaarlærred		3		
		Do. For Tvist til samme		2		
		Do. Rende- og Slettep.		3		

Endvidere for Musik:

	7.—9.	Ole Vævers Bryllup i Eskildstrup		3	2	8
Juli	20.	Jens Lollikes Kirkegangsgilde i Lommelev		2		
	24.	Jens Olsens Do. i Do.		2	1	
Aug.	3.	En Aftens Lystighed hos os selv		4		
	31.	Informationspege af Erhard Mørck		3	5	
Sept.	14.	Ungdomsgilde hos Hans Wirke i Alstrup		1	3	
	19.	Do. hos Rasm. Belling i Ønslev		1	3	
	21.	Do. hos Lars Møller i Kippinge		2		
	26.	Pastor Hansens Høstgilde i Ønslev		1	1	
Nov.	30.	Kirkegangsgilde hos Hans Tydski Lommelev		1	1	8
Decbr.	9.	Do. hos Hans Wirke i Lommelev		2	2	

1846

Jan.	10.	Bal paa Latinskolen i Nykøbing		2		
	12.	Koncert og Bal i Stubbekøbing		2	3	
	18.	Wibergs Koncert paa Latinskolen i Nykøbing		2		
	25.	Bal hos Gæstgiver Thomsen i Nykøbing		2		
Marts	13.	Bryllup hos Ole Gaard i Oustrup		7	8	

For ikke at trætte Læseren udelades udførligt Regnskab over Fortjenesten for de følgende Aar.

1849. — 10. Oktober: Høstgilde hos Præsten. 19. Okt.: Bryllup hos Niels Pille, Øverup. 18. November: Barselgilde hos Niels Hugge, Sullerup. 30. Novemb.: Bryllup hos Rasmus Ibsen, Ønslev. Februar 8.—10.: Bryllup hos Ole Snedker i Alslev (stort Bryllup, tjent over 8 Rd.). 1850. 15.—17.

Marts: Bryllup hos Ole Stub, Grimmelstrup (over 7 Rd.). 24. Marts: Kirkegangsgilde hos Hans Tydsk, Lommelev. 28. Marts: Kirkegangsgilde hos Hans Svan, Bruntofte. 19.—21. April: Bryllup hos Hans Svan i Oustrup (9 Rd.).

Soldaterfester i 1851: 26. Febr. i Alstrup, 11. Marts i Kippinge, 15. Marts i Klodskov. 16. Marts i Sørup. 22. Marts i Oustrup. 2. April i Bruntofte. 28.—30. Marts: Bryllup hos Allert i Gunsemagle. 4.—6. April: Bryllup hos Peter Mejer i Øverup. 29. Maj: Skovbal ved Vennerslund. 15. Juni: Kirkegangsgilde hos Niels Pille i Øverup. 27. Juni: Rasmus Olsens Bryllup i Klodskov. (Uden Dato Oktober): Kirkegangsgilde hos Hans Poulsen, Nr. Vedby. ? November: Bryllup hos Chr. Bødkers Enke, Riserup — Bryllup hos Niels Krag, Nr. Alslev. Bryllup hos Niels Kappe, Sørup. Bryllup hos Jens Bosen, V. Kippinge. Julen 1851: Bal hos Jens Væver i Alstrup. 1852: 23. Januar: Kirkegangsgilde hos Ole Boding i Skovby. 15. Februar: Do. hos Ole Skytte, Klodskov. 21. Maj: Bryllup hos Morten Møller, Nr. Alslev. 23. April: Bryllup hos Rasmus Væver, Soesmarke. 27. Juni: Kirkegangsgilde hos Niels Hansen (Eske), Ønslev. 1ste August: Bryllup hos Hans Lollike, Gunsemagle. 11. September: Kirkegangsgilde hos Hans Smed i Gunslev. 12. Sept.: Do. hos Lars Trukken? i Virket. 22. Oktober: Bryllup hos Rasmus Ladefoged i Skerne. 29.—31. Oktober: Do. hos Hans Skomager i Skerne. 3. November: Kirkegangsgilde hos Lars Frederiksen i Alstrup. 12. November: Bryllup hos Jens Skomager i Eskildstrup.

1855. 24. Januar: Barselgilde hos Lars Smed i Nr. Vedby. 2. Marts: Bryllup hos Lars Pottemager, Soesmarke. 18. Marts: Bal hos Jens Væver i Alstrup. 23. Marts: Bryllup hos Lars Troen i Lundby. 25. Marts: Barselgilde hos H. J. Pedersen, Elisabogaard. 30. Marts: Bryllup hos Peder Hare i Alkestrup. 1ste April: Barselgilde hos Peder Rasmussen i Orehoved. 5. April: Do. hos Peder Green i Skerne. 8.—10. Juni: Bryllup hos Hans Berthelsen i Virket. 13. Juli: Bryllup hos Rasmus Humle i Oustrup. 27. Juni: Møggilde i Sundby Præstegaard. September-Oktober: 9 Høstgilder, November: 2.—4. Novemb.: Bryllup hos Peter Steffensen i Alstrup. 30. November: Barselgilde hos Jens Galle i Ø. Kippinge. December 2.: Barselgilde hos Ole Skytte, Klodskov. 14.—16. December: Bryllup hos Anders Lise i Hjelm.

1856. 1ste Januar: Barselgilde hos Chr. Petersen i Byskov. 22. Februar: Bal hos Etatsraad Stampe paa Skørringe (2 Rd., 1 M., 8 Sk.). 9. Marts: Barselgilde hos Niels Pille i Øverup. 14.—16. Marts: Bryllup hos Lars Edske i Ønslev. 25.—27. Marts: Bryllup hos Hans Skytte i Ønslev. 30. Maj

og 1. Juni: Bryllup hos Lars Bosen i Soesmarke. 30. Juni: Barselgilde hos Niels Olsen i Ønslev. 19. Juni: Bryllup hos Forpagter Bøchmann, Ny Kirstineberg. 24. Juni: Markedsbal i Stubbekøbing. 29. Juni: Havebal hos Hendrik Skomager i Lundby. 3die August: Barselgilde hos Hans Jørg. Hare i Sørup. 26.—28. September: Bryllup hos Rasmus Raae i V. Kippinge. 6. Oktober: Barselgilde hos Teglblænder H. Petersen, Klodskov. 31. Oktober og 1. November: Bryllup hos Grethe Eriks i Ønslev. 7.—9. November: Bryllup hos Peder Naver i Nr. Alslev. 14.—16. November: Bryllup hos Peder Andersen i Lommelev. 21.—23. November: Bryllup hos Peder Kappel i Alstrup. 5. December: Bryllup hos Anders Skræder i Lidstrup. 7. December: Barselgilde hos Hans Øbo i Orehoved. 17. December: Barselgilde hos P. Rasmussen i Orehoved. 19. December: Bryllup hos Hans Hjulmand i Ønslev.

1858. 7. Februar: Barselgilde hos Ole Tærsker i Taaderup. 26.—28. Februar: Bryllup hos Niels Sommer i Brarup. 26.—28. Marts: Bryllup hos Peder Sværke i Orehoved. 5. April: Barselgilde hos Niels Olsen i Oustrup. 16. Maj: Barselgilde hos Hans Errebo i Orehoved. 25. Juli: Barselgilde hos Jens Smed i Lommelev. 19.—20. September: Barselgilde hos Hans Hare i Stødstrup. 24.—26. September: Bryllup hos Ole Svan i Oustrup. 8. September: Bryllup hos Jørgen Brasen i Lundby. 6.—8. November: Bryllup hos Hans Løllike i Gunsemagle. 19. November: Bryllup hos Niels Tømmermand i Brarup. 5. December: Barselgilde hos H. P. Vest i Stødstrup. 19. December: Barselgilde hos Christen Drage i Stødstrup.

1859. 5. Februar: Barselgilde hos H. P. Kappel i Alstrup. 11.—13. Febr.: Bryllup hos Christen Snedker, Nr. Vedby. 20. Febr. Barselgilde hos Niels Olsen i Ønslev. 4. Marts: Bryllup hos Hans Brodt i Alstrup. 16. Marts: Barselgilde hos H. J. Pedersen, Elisabogaard. 23. Marts: Barselgilde hos Anders Jensen, Alstrup. 8. April: Bryllup hos Morten Holse i Alstrup. 14. April: Barselgilde hos Skolelærer Christiansen i Kraghave. 13.—15. Maj: Bryllup hos Anders Brasen i Orehoved. 27. Maj: Bryllup og Barselgilde hos Lars Smed i Nr. Vedby. 5. Juni: Skovbal i Alstrup Skov (Grundlovsfest?). 26. Juni: Barselgilde hos Hans Jørgen Hansen i Sørup. 13. Juli: Barselgilde hos Peder Allert i Bruntofte. 2. Oktober: Barselgilde hos Niels Kappe i Sørup. 6. November: Barselgilde hos Peder Larsen i Soesmarke. 19. November: Barselgilde hos Hans Rasmussen i Vaalse.

Her mangler Dagbøgerne for 1860, 61—62 og 63.

1864, *Krigsaaret*, var en Alvorstid, hvor ingen tænkte paa Festligheder, først hen paa Sommeren begyndte de igen.

29. Juli: Bryllup hos A. Smed i Nr. Kirkeby. 20. November: Barselgilde hos Mads D. Poulsen i Ønslev. 9. December: Bryllup hos R. Kejs paa Nebøllegaard. 16.—18. December: Bryllup hos Chr. Stryg i Sørup.

1865. 2. Januar: Barselgilde hos H. Myssen i Bruntofte. 6.—8. Januar: Bryllup hos Chr. Palle i Raunstrup. 13.—15. Januar: Bryllup hos H. P. Trane i Maglebrænde. 11. Februar: Barselgilde hos Peder Skræder i Lundby. 26. Maj: Bryllup hos Jeppe Falmer i Tingsted. 30. Juni: Kirkegangsgilde (Barselgilde) hos Ole Jensen i Ønslev. 16. Juli: Bryllup hos P. Skov i Nørre Ørslev. 1. September: Barselgilde hos Mølleforpagteren (Højmøllen). 22.24. Sept.: Bryllup hos Jørgen Bentzen i Ønslev. 1.—3.—5.: November: Bryllup hos Ole Berthelsen i Stødstrup. 12. November: Barselgilde hos Peter Tærsker i Nr. Kirkeby. 1.—3. December: Bryllup hos Hans Svan i Oustrup. 15.—17. December: Bryllup hos Lars Clausen i Klodskov. 20. December: Bryllup hos Rasmus Stang i Alstrup.

1866. 9.—11. Februar: Bryllup hos P. Myssen i Dukkerup. 23.—25. Marts: Bryllup hos Hans Prier i Ø. Kippinge. 13.—15. April: Bryllup hos J. Lollike i Hullebæk. 14.—16. Maj: Bryllup hos A. Skov, Efterstigaard. 15.—17. Juni: Bryllup hos Lars Køie i Tingsted. 28. Juli: Rejsegilde hos Mads D. Poulsen i Ønslev. 5. August: Gilde hos Jens Væver i Thore bro. 21. September: Barselgilde hos M. Mikkelsen i Ø. Kippinge. 11. Oktober: Barselgilde hos H. L. Brodt i Vaalse. 19.—21. Oktober: Bryllup hos Lars Drage i Nr. Ørslev. 21. December: Bryllup hos Jørgen Svendsen i Oustrup.

Med denne Aargang slutter disse Dagbøger. At H. Chr. Hansen dermed skulde være ophørt med sine Opnoteringer, er næppe sandsynligt; men de er ikke blevet opbevarede.

Foruden de Steder, hvor H. Chr. Hansen har leveret Musik efter Dagbogs-Listen, har han spillet til et Utal af andre Høstgilder, Ungdomsgilder, Børnballer, Skolegilder samt Skov- og Haveballer. Derimod var det endnu i de Tider ikke blevet Skik med Dans til Konfirmationsfester.

Tilsyneladende fortæller disse Linier ikke ret meget ud over tørre Datoer og Aarstal; men for hvem der kan læse »mellem Linierne«, vil der dukke mangt et Billede frem om de gamle Slægter, og man tænker ved sig selv: Var det ikke netop det Aarstal, at ens Bedste- eller Oldeforældre havde Bryllup, eller man vil erindre, at det netop var det Aar, en

eller anden Slægting eller Bekendt var født, og heraf se, at H. Chr. Hansens Toner havde lydt ved hans eller hendes Vugge. Ligeledes vil man se, at Slægternes gamle Kende- navne, selv om de ikke mere bruges, peger tilbage paa de gamle Gaarde, hvor de i Aarhundreder havde deres Rod og til Dels endnu findes ...

Lad da disse Optegnelser staa som nye Mindestene over for længst sløjfede Grave. —

Man vil ogsaa lægge Mærke til, at en vis »Forfinelse« ogsaa i de Tider gjorde sig gældende.

Saaledes udviser Dagbøgerne kun eet Tilfælde, hvor han har spillet til Legestue, nemlig hos Lars Edske i Ønslev d. 5. Januar — senere hed de Ungdomsgilder.

Den samme Forfinelse gjorde sig ogsaa gældende med Hensyn til de gamle Slægtsnavne, idet der, som Følge af de Tidets Sprogbrug, sattes et »d« ind.

Ty(d)sk, (Ku(d)sk, ja, selv mit eget Slægtsnavn E(d)ske, bærer Vidne herom — gamle Kirkebøger udviser, at det altid tidligere skreves uden »d«. —

For vort Øbomaal blev det vel heller aldrig andet end et stumt Bogstav. —

Til Belysning af hine Tidets Priser paa de daglige Livs- fornødenheder tjener følgende Uddrag af Udgiftssiderne:

Som første Udgiftsside findes følgende for Maanederne Oktober, November og December 1844.

Uden Dato	Rdl.	M.	Sk.
For Bladet „Almuevennen“	1		
For at reparere mit Ur		3	
1 Quast			10
Røgtobak	1		2
2½ Alen Tøj til Nattrøjer	4		8
Pibespidser			4
8 Ark Papir — og 4 Cigarer			12
Arbejdsløn for min Væv	6		
Væveskeder	6		3
Færgepenge og Drikkepenge for Væven			3
Smedeløn for Jerntøjet til Væven	1		2
Røgtobak, Streng og Punch til Jul	1		1

Uden Dato		Rdl.	M.	Sk.
	Bladet „Almuevennen“		1	12
	Til de Brandlidte			8
	For Lotterinummer			8
	1 Tørklæde til C.		3	8
	Kontant til do.	5		
	Væveriløn: For Forklæderne		4	
	Do. For Hvergarnet til os selv	3		
	For Tvist til Hvergarn og Forklæder	1	5	
Udgift 1845:				
Jan.	5. For Aviser		3	2
	6. 1 Par Støvler at forsaale		5	
Febr.	9. Røgtobak og Cigarer		1	
	22. For Streng, Sæbe og en Støvle at reparere		1	4
	28. 1 Pund Kaffe, 1/2 Pund Kandis — Røgtobak og Cigarer samt 2 Portioner Kaffe (i Nykøbing)		3	10
Marts	14. 1 Savblad		3	
	21. Til Jens Skrædder for at sy et Par Lærredsbukser		1	
	30. For at sætte Haar paa 2 Fiolinbuer		3	
April	10. 1 Par Trætøfler		2	8
	10. For at vende en Frakke	1	4	
	12. For at indbinde 4 Aargange af „Almuevennen“ 1 2 Bøger		5	
	20. Et Par Træsko		1	4
Maj	11. Betalt 2det Kvartal af Stiftstidenden		1	2
	26. 10 Pund Uld à 2 Mark 12 Skilling	4		
Juni	15. Til Bruntofte Skovbal		1	
	21. Til Københavnsrejsen		9	
Juli	16. Til Markedspenge		1	3
	27. Til Dæmningsballet (ved Vaalse Vig?)		4	
Aug.	20. Repartitionsbidrag til Brandforsikrings-selskabet			8
Okt.	20. 1 Favn Brænde købt af Anders Smed i Bruntofte		6	
	23. 3 Fl. Vin à 28 Sk., 4 Ark Pap á 9 Sk., 2 Ark gr. Papir, 1 Par Træsko	1	4	8
Nov.	24. 2 Potter Brændevin 3 Mark, 1/2 Pund Kaffe 12 Sk., 1/4 Pund Kandis 7 Sk. m. m.		4	8
	27. 1 Lispund (16 Pund) Hvedemel		1	
Decbr.	8. For Varer til Jul samt Streng o. s. v. Højtidsoffer (til Præst og Degn)	1	4	8
			2	
Udgift 1846:				
Jan.	28. 1 Pund Tælle		1	2

		Rdl.	M.	Sk.
Febr.	7. 1 Avnbøg købt i Edskebjerg (Skov)	1	4	4
	13. 1 Skovl 12 Sk., 1 Par Træsko 24 Sk.	2	4	
Marts	6. Til Hans Humle for at tække	1	8	
	19. 1 Pund Smør	1	8	
Maj	28. Betalt kgl. Skatter	2	4	15
Juni	3. Betalt Fattigbidrag med	3	9	
	15. For Papir til mit Skøde og 2 Obligationer	6	5	8
	15. Skriveløn og Tinglæsning af samme	13	1	
	30. Renter til Jørgen Bentsen fra 11. Decem- ber 1845—11. Juni 1846	6		
	30. Til Brandforsikrings-selskabet	1	8	
Juli	29. For en Gris 7 Mark, 1 Greb 24 Sk., 1 Plejlstræ 8 Sk.	1	3	
	29. For 1 Mejerede og 1 Leskaft		2	
	29. For 1 Mejern 2 Rdl., 1 Høtyv 2 M.	2	2	
Aug.	26. Til Hans Tydsk for 2 Stole	5		
Sept.	3. 1 Pot Honning 2 Mark		2	
Okt.	5. Til Tækkemanden for 4 Dage à 1 Mark		4	
	24. Til Tækkemanden for 4 Dage à 1 Mark		4	
	31. Betalt kgl. Skatter for 1846	3	4	10

Til Belysning af Priser paa Landbrugsvarer ses af Dagbogen for 1851, at der fra Ejendommen er solgt Smør for 18—20 Sk. Pundet, og for et Lam, der er solgt, modtaget 2 Rd. 8 Sk. For Køb af 2 Læs Hø er betalt 5 Rigsdaler.

Ved Salg af Korn er følgende Priser opnaaet:

1½ Td. Byg = 5 Rd. 4 M. 8 Sk., 3½ Td. Vikker = 11 Rd. 4 M. Samtidig er der købt 2 Td. 1 Skæppe Ærter for 8 Rd. 3 M. og 4 Gæs á 5 Mark = 3 Rd. 2 M. Betalte Daglønner var stadig en Mark pr. Dag og naturligvis Kosten.

Skrædderløn for at sy en Frakke og en Vest var i 1852 1 Rd. 1 M. 14 Sk. og for et Par Bukser 2 Rd.

Hvedemel kostede 6 Sk. pr. Pd. og 1 Fjerdingkar Gryn 24 Sk. 3 Pægle Brændevin 1 Mark. En Post, som ikke før er set i Bøgerne — Kommunalafgift 9 Skilling.

Besværet med Forsendelse af Breve i de Tider ses af, at der er betalt en Kone 1 Mark »for at besørge et Brev«. — For at spinde 4 Pd. Hørgarn er der betalt 4 Mark. — 1 Pd. Tælle kostede 1 Mark og 2 Sk. og ½ Pd. Lys 13 Skilling. At Lægerne ikke var billige ses af en Post som denne: Til Doktoren for at udtage en Tand — 2 Rd. — de selvbestaltede

»Tandlæger«, som endnu dengang fandtes ude paa Landet, havde nok været betydelig billigere.

For sidste Halvdel af Aaret 1858 er betalt Pløjehyre med 5 Rd. En forbedret Postgang maa nu være indført, da der findes følgende: Til Postmanden for at hente Aviser 2 Mark.

At Daglønnerne nu er steget, ses af, at Tærskning i 3 Dage har kostet 3 Mark og 12 Skilling.

Hvornaar den første Petroleumslampe holdt sit Indtog i deres Hjem ses ikke af Bøgerne, men blandt Udgiften for Okt. 1864 findes: 1 Lampeglas 12 Sk. og $\frac{1}{2}$ Pot Olie (Petroleum) 20 Sk. Ligeledes har der i disse Aar været Udgifter til Fotografier og Rammer, altsaa i Fotografiens Barndom — i hvert Fald ude i Provinsen.

Til Belysning af Kreaturpriserne ses, at han har solgt en Ko for 30 Rd. og igen købt en for 40 Rd. (1866).

Som den skrivekyndige Mand H. Chr. Hansen var, har han været brugt en Del til Dokumentskrivning, idet Dagbøger for 1856 o. a. siger: For at skrive Dokumenter: 1 Rd. 2 M., og ved en Vandsynsforretning har han tjent 2 Rd. 2 M.

Der findes ligeledes opført »Fortjeneste ved at rejse til København«, hvilket maa antages at have været et Slags Kommissionsforretning. I Dagbogen for 1864 staar anført, at han derved har tjent 53 Rigsdaler.

Af Musikelever nævnes: Erhard Mørch (1845), Eggert (1855), Niels Jensen, Alstrup (1858—59), Peder Rasmussen, Alstrup (1858—59), Peter, H. Chr. H.s Broder (1859), Niels Peter Nielsen (1858), Ole Valentinsen, Øster Kippinge (1866) og Niels Peter Jensen, Nr. Kirkeby (1866).

Fortjenesten herved har været 1 Mark pr. Undervisningstid.

Jeg skal her gengive et lille Uddrag af Udgifterne for Aaret 1845, og man vil af Sammendragningen af Indtægt og Udgift, da Aaret var gaet, se hvor lidt en Familie i hine Tider kunde slaa sig igennem med. Desuden maa man vel regne H. Chr. Hansen blandt de Tidens »bedrestillede«, idet han, foruden en Jordlod paa ca. 3 Tønder Land, havde en ikke ringe Fortjeneste af Vævning og Musik.

Om et Aars samlede Indtægter og Udgifter oplyser Bogen følgende:

Fra 31. Oktober 1845 til 31. Oktober 1846 har hele min Indtægt været: 216 Rigsbankdaler. Heraf har jeg tjent ved at væve: 57 Rd. 3 Mark; med at spille: 80 Rd. 3 Mark. Jens (formentlig en Medhjælper) har tjent med at væve: 25 Rd.

Den øvrige Indtægt bestaar i Korn, jeg har solgt o. s. v. Jeg har i dette Tidsrum vævet 24 St. Arbejde eller 632 Alen. Jens har vævet 16 St. Arbejde eller 520 Alen; i alt 40 St. = 1152 Alen.

For samme Tidsrum angives Udgiften at have været 176 Rd., saa han har, trods de smaa Indtægter, været paa den helt rigtige Side.

Endvidere oplyses der, at de i Aarets Løb til den i de Tider ret sjældne Drik, Kaffe, har brugt 20 Pd. = 5 Rd., og af Sukker forbrugt 16 Pd. = 4 Rd., af Te er forbrugt 1 Pd. = 1 Rd.

Naar der samtidig ses, at der ikke har manglet den daglige Snaps til Maden, Rom til en »Knægt« eller en Bolle Punch og ved festlige Lejligheder nogle Flasker Vin, ligesom Tobak og Cigarer ogsaa hørte med til de daglige Fornødenheder, maa vi i vore Dage undres over, hvor langt hine Tidens smaa Midler kunde række.

Erindres maa der selvfølgelig, at der ogsaa dengang var noget, der hed »Forbrug af egne Produkter«, og at man ved Bytning med Korn paa Møllen fik Mel til Brødet, man selv bagte, Gryn til Grød (ingen Ris- eller Sagogryn), og at man havde Korn til Opfødning af en Gris, ligesom man fra Koen de fleste Tider havde Mælk og Smør i Huset, og af Faaret Uld og paa Marken Hør til Beklædning. Og ikke mindst vigtigt: Selv om Bøgerne bærer Vidne om, at der er betalt Rentepenge, saa var de, saavel som Skatter og Forbrugsafgifter, for intet at regne imod, hvad vor Tids Slægter har at trækkes med.

For Krigsaarene 1848—49—50, hvor H. Chr. Hansen var indkaldt og deltog som Fourérsergeant, var hans Fortjeneste naturligvis langt ringere, selv om Felttogene om Vinteren

var afbrudt af Vaabenstilstand, hvor han var hjemme og kunde passe sin civile Gerning.

Et Gennemsnit af Indtægterne for Aarene 1845—62 viser en Indtægt paa ca. 225 Rd. aarlig.

Heraf har Indtægten ved Musik udgjort noget over Halvdelen.

Efterhaanden blev H. Chr. Hansens Evner taget meget i Brug i det offentliges Tjeneste.

Efter sin Hjemkomst fra Krigen blev han valgt ind i Sogneforstanderskabet (Sogneraadet), hvoraf han var Medlem i 14 Aar, heraf de 8 som Formand. Endvidere var han en Del Aar Sognefoged, Lægdsmand, Formand for Sygekassen, Taksationsmand for Landbygningernes Brandforsikring og meget andet.

Alt dette medførte efterhaanden, at Vævningen og Musikken traadte noget i Baggrunden for til sidst at ophøre, da han i Aaret 1875 ansattes som Fuldmægtig paa Kæmnerkontoret i Nykøbing. Her virkede han, indtil han i 1897 — højt op imod de firs — trak sig tilbage.

Sine sidste Aar tilbragte han hos sin Søn (senere Branddirektør Ole Christiansen) paa det — paa den gamle Husmandslod — nyopførte »Christiansminde« i Ønslev, hvor han døde den 22. Marts 1907 nær ved 88 Aar gl.

Han blev begravet paa Ønslev Kirkegaard ved Siden af sin — næsten 20 Aar i Forvejen afdøde Hustru, Catrine.

Nogen ensom Mand blev han dog ikke paa sine gamle Dage, da han jo havde sin Bopæl hos Sønnen paa »Christiansminde«. I en særlig Grad forstod han ogsaa at knytte Ungdommen til sig, idet hans Sønnesønner, Georg og Christian Christiansen, under deres Skolegang paa Nykøbing Latinskole, havde deres Bopæl hos ham i Nykøbing, i hans hyggelige — man kan næsten fristes til at sige — »Ungkarlehjem«.

Kom man i disse Aar ad Nykøbing Landevej en Lørdag — henimod Aften, kunde man være sikker paa at møde disse

tre paa deres ugentlige Spadseretur til Hjemmet i Ønslev, hvor de i Familiens Skød tilbragte Søndagen. Tre Ynglinge — kan man godt sige — trodsede her alle Slags Vejr paa Aarets forskellige Tider — rank og spænstig var han selv i sin høje Alderdom, og som Musiker havde han jo faaet Færdighed i at vandre lange Ture.

Dette Adelsmærke bevarede han næsten til det sidste ...

Hvem af Datidens Musikere der har spillet i Hans Chr. Hansens Orkester, fortæller Dagbøgerne intet om, ud over at han har betalt Afdrag paa et Tenorhorn, som han har købt af Musiker Jørgen Holmstrups (gamle Holmstrup) Enke i Nørre Alslev.

Saavel »gamle Holmstrup« som dennes Sønner, Carl og Ludvig Holmstrup, har vistnok medvirket i hans Orkester. En Gaardejer i Oustrup, Peder (Pa) Madsen nævnes ogsaa ligesom Lars Peder Hansen (Skomager) i Ønslev og Peder Christensen (Skrædder) i Brarup. Ved Efterforskning af gamle, falsterske Musikerslægter kan jeg maaske komme tilbage hertil.

Desuden lærte begge H. Chr. Hansens Sønner, Hans og Ole Christiansen Musikken og har en Tid virket i Orkestret.

Sønnen Ole, som efter sin Konfirmation var kommen i Skrædderlære hos ovennævnte Skrædder og Musiker P. Christensen i Brarup, og vel nok ogsaa har faaet Undervisning i Musik samtidig, kom engang ud for en lille ubehagelig Hændelse. Af Præsten i Kippinge var Peder Skrædder bestilt til at spille til Høstgilde i Præstegaarden. Han mødte til den aftalte Tid, men havde taget sin Lærling med, for at denne skulde faa nogen Øvelse i at spille til Dans. Her havde de imidlertid gjort Regning uden Vært.

Præsten protesterede: han havde kun bestilt een Musiker. Heroverfor bemærkede Peder Skrædder, at Præsten ingen yderligere Udgift skulde have af den Grund. Præsten riposterede: »Jeg skal da i hvert Fald føde ham!« — Ole maatte saa hurtigt forsvinde igen. — —

Om sin Deltagelse i Krigen 1848—49—50 fortæller H. Chr. Hansen i en af sine Dagbøger:

Efter at have tilbragt 7 lykkelige Maaneder i mit kære Hjem og hos min dyrebare Familie blev jeg atter kaldet bort for at kæmpe for Fædrelandet.

For 3die Gang blev jeg reven ud af min lykkelige Stilling, reven bort fra mine kære, og alt det, der med saa faste Baand holdt mig bundet til Hjemmet.

Det var et Sorgens Budskab, der kom, da jeg atter erholdt Ordre til ufortøvet at afrejse, og med Magt maatte jeg rive mig ud af min grædende Kones Arme og bort fra min elskede lille Søn. Dog, jeg tør ikke tilbagekalde i min Erindring hine sørgelige Dage — mit Hjerte er nær ved at briste, naar jeg tænker derpaa. — Jeg kom til København Pinsemorgen. Her var alt i Bevægelse, og overalt saa man travle Tilberedelser til det forestaaende Felttog. Det indkaldte Mandskab blev efterhaanden, som nogle meldte sig, straks iført Uniform og sendt ud til Øvelse paa Fælleden. Saaledes gik vi og ekserserede i 8 Dage.

Størstedelen af Militæret, som laa i København, afrejste efterhaanden og gik over Land. Vort Korps, tillige med 4 Fodf. Batl., afrejste om Mandagen den 27. Maj. »Ophelia« og et engelsk Dampskib »Glen Albyn« med hver en Skonnert paa Slæbetov bragte os til Horsens.

Endskønt det var tidlig om Morgen, og paa en Tid, da Hovedstaden plejer at være i dybeste Ro, saa var dog en uoverskuelig Masse Mennesker af alle Stænder forsamlede paa Toldboden og ud ad Langelinie. Alt var saa stille og roligt, indtil Dampskibenes Hjul med sagte Plasken begyndte at bevæge Vandet.

Det var som et Sejrstog; thi med eet lød rungende Hurraab, der, lig Lyden af et hendøende Tordenskrald, rullede ud ad Langelinie. Hatte og hvide Lommetørklæder kom i Bevægelse, og mere end eet Par smukke Øjne ofrede klare Taa-
rer. Kort sagt: Afskeden var saa gribende og højtidelig, som man vel kan tænke sig.

Hvad mig selv angik, da kunde jeg med Rolighed betragte den hele Scene, jeg vidste, *der* var ingen som græd for mig, ingen Ven eller Bekendt rakte mig *her* Haanden til Afsked,

og derfor stod jeg som en ganske ligegyldig Tilskuer lænet op mod Rælingen og saa ind mod Byen, indtil de høje Bygninger og Taarne lidt efter lidt forsvandt for Blikket. —

Herefter følger Beretning om Sejladsen op forbi Kronborg og over Kattegattet, til de næste Morgen ankom til Horsens.

Endvidere fortælles der om Indkvarteringen der paa Egnen og deres daglige Eksersits paa Grevskabet Boller's Marker, og efterhaanden som Tiden gik, og de af Bladene saa, at der var sluttet Fred mellem Danmark og Tyskland, haabede de, at det hele snart skulde ende i fuldstændig Fred. Dette skulde dog blive anderledes, idet Aaret 1850 skulde blive det blodigste af dem alle. En Afskrift af »Statistiske og historiske Samlinger til Krigens Historie« viser, at 1848 havde 323 Faldne, 1849 — 988, men 1850 — 1096. Følgende Liste fra hine fjerne Dage taler sit alvorlige Sprog herom: Istedslaget 841 faldne, Fredericiaslaget 510 faldne, Slesvigslaget 164 faldne, Koldingslaget 150 faldne, Eckernførdeslaget 108 faldne, Frederiksstadslaget 106 faldne.

I hvor mange af disse Træfninger H. Chr. Hansen havde deltaget, kender jeg ikke; men hans foresatte havde hurtigt opdaget hans store Evner, og han var tidlig avanceret til Fourérsergent. Han har senere fortalt, at han næsten skammede sig ved at sidde hjemme paa Kontoret, naar hans Kammerater og foresatte kom udasede hjem fra Slagmarkerne.

Hermed lukker jeg de gamle Regnskabsbøger, hvor hans sikre Haandskrift og Tal staar lige frisk og usvækket, som da det for snart hundrede Aar siden blev nedskrevet — fortællende en lille Livsroman, som det vel kan være værd at mindes.

Konsistorialraad J. F. Boeck

og Maribo Domkirke med Præstegaard paa
Frederik VI.s Tid.

Af *Hector Boeck.*

Fra den halvmaaneformede Præstestø kommer Fiskeren roende over Maribo Sø, lægger til ved Præstens Baadebro og gaar i Land. Sommerdagen er lummer, en af dem, der giver lollandsk Syge. Over Havens Træer hæver Kirkens store røde Tegltag sig i Majestæt med Taarnrytteren i Øst. Gennem Præstegaardshavens Træer og Busketter skimtes Præsteboligens røde Egebindingsbygning med et luende Tegltag. Haven er stor og smuk og gaar ned til Søen. Ad en snoet Gang kommer en middelhøj, bredskuldret, smuk Mand i blaa Klædesfrakke gaaende med hastige, energiske Skridt. Han har baade en Militærs ranke Holdning og en Gejstligs aandsprægede Udtryk i de graa Øjne under en høj og bred Pande, der kranses af fyldigt, brunt Haar. Skikkelsen er kraftfuld og stærk. Den bøjede Slægtsnæse giver Ansigtet Karakter. Fiskeren river Luen af sit Hoved og rækker Konsistorialraad *Boeck*^t) en vaad Paryk, endnu dryppende af sin ufrivillige Tur paa Søen, hvor den er faldet ned, kastet til Side i det varme Vejr. Præstens iltre Gemyt har voldt Tilfældet — Distractionen var lærde Mænds Følgesvend. Præsten er cand. philol. og cand. theol., en baade lærd og praktisk dygtig Mand.

Der lyder tre kaldende Slag fra Sejrværket i Kirken. Fra Havestuedøren træder en lille, sortklædt Kone med hvid Kappe paa Hovedet ud. Hun har Opstoppennæse under en rund, stor Pande. Af Ansigtet lyser Godhed, Mildhed og Fromhed. Hun ser til sine mange Blomster, nærmer sig Præsten, klapper ham paa Haanden som altid, og de gaar ind.

Præstegaarden, der er en meget stor Avlsgaard, ligger med den store Gaardsplads op mod Kirkens lange Sydside, og med Hovedbygningen i Vest. Den er velholdt, en fuldkommen Idyl, med en fortryllende Have ned mod Søen. Herfra er Udsigt til Lystskoven Bangshave og videre ud. I U-Form

Konsistorialraadinde Sophie Boeck.

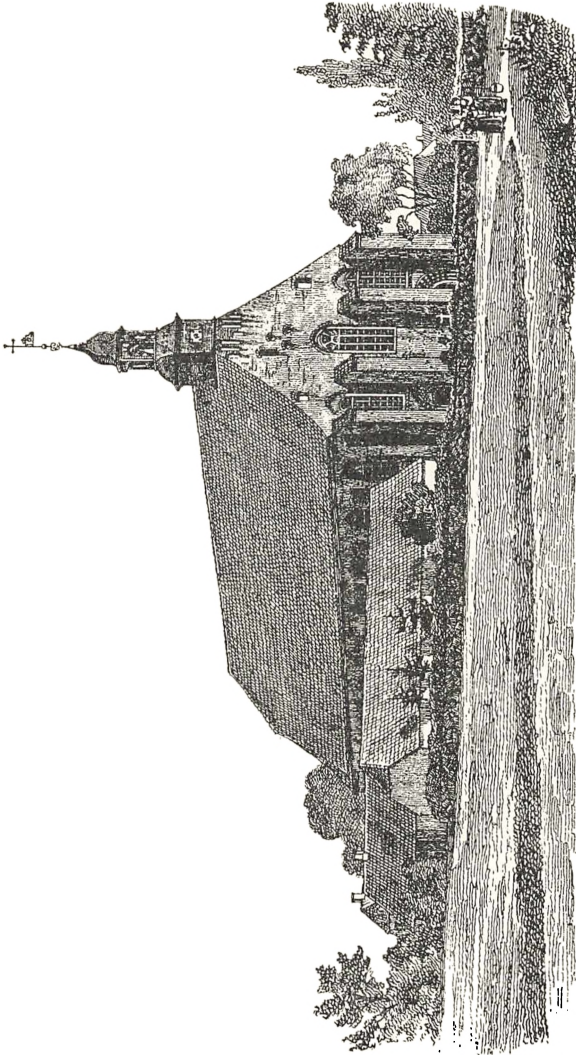

Konsistorialraad Friderich Boeck²⁾.

omkring Gaardspladsen ligger mod Vest Hovedbygningen nærmest »Jomfrukoret«, mod Syd Bryghuset med Beboelse, Port med bagved værende Udhus, hvor Tilkørsel foregaar fra Præstevænget og fra Jorderne Øst herfor ved Refshale. Tilbygget Bryghuset ligger mod Øst op mod Kirken den store Ladebygning. Uden for Ladebygningen begrænses den dengang lille firkantede Kirkegaard af et højt Stendige. Den har senere faaet sin store Udvidelse over Præstevænget ned til Søen. Inde paa Gaardspladsen ligger ved Hovedbygningen Præstekonens indhegnede Blomsterhave.

Maribos Beliggenhed ved smukke Indsøer med skovbevoksede Bredder og Holme er af malerisk Ynde. Fra Hovedlandevejen gennem Maribo til Nakskov naar man mod Syd over Maribo Torv, med Raad- og Domhuset, ad Kirkestræde og den nærliggende Gade, samt noget længere mod Vest

ad Ny Klostergade, til Kirken og den her bagved liggende Præstegaardsidyl.

Maribo Domkirke med Præstegaard, set fra Øst, ca. 1841?.

Som en Kolos over Byen rager Kirken, der fra 1805 ved P. O. Boisens Udnævnelse til Biskop over Lolland-Falsters Stift og under dennes Eftermand, Biskop Ras-

mus Møller, benævnedes som Domkirke, saaledes som den igen er blevet.

Domkirkens ærværdige, monumentale gotiske Bygning behersker fuldstændig Byen. Paa Nordsiden findes en Indgang længst mod Vest. Paa dens østre Gavl svarer tre høje Vin-

Maribo Domkirke med Præstegaard, set fra Vest, ca. 1840⁴).

duer til de tre Skibe eller Gange i Kirken (Hovedskibet med Koret, »Jomfrukoret« med »Stjernehvælvinger«, det nordre og søndre Sideskib med Korshvælvinger), og her paa Østgavlen ved Kirkegaarden fører to Indgange ind i Sidegangene, der begrænses af 14 fritstaaende, ottekantede Piller i to Rader fra det 13 m høje Hovedskib. Langs Kirkens nordre og søndre Langvæg samt til Dels paa den østre Endevæg findes Pulpiturer, baaret af firkantede Piller med spidse Buer imellem. I Vestenden af Kirken er »Jomfrukoret«, dækket af en misklædende Trævæg, med en udskaaret Altertavle, og paa Pulpituret i Nordsiden et ringe Orgel, ikke svarende til det mægtige Kirkerum, som gør stærkt Indtryk paa Beskueren. Nær »Jomfrukoret«s Gulv er *Leonora Christina Ulfeldts* enkle Ligsten.

Som Anneks til Maribo er *Hillested Kirke*, en Fjerdingsvej Sydvest for Byen.

Saaledes var Kirke- og Præstegaardsforholdene, da Sognepræst *Boeck* til Sønder og Nørre Onsild ved Mariager i 1799 ansattes ved Maribo og Hillested Præstekald.

Johan Friderich Boeck, kaldet *Frits*, var 35 Aar. Han var ældste Søn af Kyrasserofficeren, Major *Johan Christian v. Boeck* og Hustru *Maria Christina Hansdatter*, forhen gift *Pedersen*, og født i Kolding 27. Februar 1764. Hans Slægt har fra ældgammel Tid udtalt sit Navn som Book. Den kan spores tilbage til 1185 i Ærkebispedømmet Bremen som Ridder-slægten *Boch de Walle*, formentlig kommende fra Flandern. Den uddøde paa Riddergodset Walle paa Mandssiden efter Aar 1500, men er fortsat paa Sidelinie i Bremen, hvis nordlige Forstad Walle nu er. I Bremen var Slægten Raadsherrer og høje gejstlige. Boecks Bedstefader, Oberstløjtnant *Johann Friederich v. Boeck*, var født ved Fæstningen Burg, 1 Mil Nord for Bremen, hvor hans Fader var Proviant-, Told- og Konsumtionsforvalter, og døde her i 1708 i Lesum. Da Danmark havde erobret Bremerlandet, gik Sønnen ind i det der staaende danske v. Donopske Rytterregiment og kom med dette under den store nordiske Krig til Danmark, hvor han blev Stamfader til den i Danmark og Norge nulevende Slægt.

Boeck hørte saaledes til en gammel Officers- og Embeds-slægt. Faderen havde ved sit Giftermaal faaet en efter Datidens Forhold betydelig Formue, der dog, da hans store Børneflokk voksede til, næsten var svundet ind til intet som Følge af Reduktion af hans Regiment og andre Forhold. Efter Sønnens Fødsel forflyttedes han til Vejle og 10 Aar efter til Horsens. Som 10-aarig blev Sønnen indskrevet som overkomplet Kadet ved Norske Livregiment Ryttere, oppebar Lønning og som 17-aarig Uniform. Lønningen hjalp til Skoleundervisningen, og, hvis han ved 17-Aars Alderen var blevet Student og ønskede at indtræde i Civiletaten, kunde han løses fra sit Regiment. Ved Familiens runde Bord i Horsens og ved et enligt Tællelys sad Familien Vinteraftenerne og læste. Men da Regimentet i 1781 efter hans fyldte 17. Aar krævede ham til Tjeneste, var han endnu ikke blevet Student. Faderen bad for ham, og med gensidige Undskyldninger og Krav gik Tiden til 4. August dette Aar, da Rektor *Johan Tauber*^s) ved

Horsens lærde Skole kunde udstede hans Studentertestimonium^o). I dette paa Latin skrevne Dokument giver Rektor ham sin Anbefaling til Universitetet, maaske ikke mindst lægende Vægt paa at gøre Indtryk paa Københavns Universitets høje Professorer i sit lærde og svulstige Sprog: (Uddrag):

»Den fortræffelige og venlige *Johan Fr. Boeck*, Søn af den energiske Major Boeck og Hustru, der har undervist ham i Religion, Læsning, Regning og Skrivning, og som i Hjemmet hos *Niels Juel*, nu Skolens Lærer for Tertianerne, derpaa er blevet undervist, til han kunde indtræde i Skolen, var i Skolen altid beskeden, flittig og stadig, saa han i Sprogstudiet, særlig i Græsk, i den hellige Skrift og i Skønlitteratur fravristede Kammeraterne Palmerne. I hvor høj Grad han elskede gode Skrifter, som han selv har erklæret, vil han hellere samle paa de Bøger, hvis Mængde danner Aand og Hjerter, selv i undertiden daarlig Stand, end samstilles med det, der pryder Legemet, ja tværtimod ødelægger det. Derfor har han modtaget af Flensborgs Legat som tilkæmpet Belønning for Dygtighed den sidste Udgave af Terentius af Noesselt, Lærer ved det teologiske Fakultet, kendte Bøger af I. D. Michaëlis' græske Grammatik, samt af Skolens lille Fond, ingenlunde at foragte ved sin Ringhed, i tre Aar 35 Rigsdaler (imperiales). Desuden er denne unge Mand, saa meget jeg i Sandhed har kunnet lære ham at kende, ikke blot aldeles enestaaende i sin Interesse for det militære, men kritiserer ogsaa Dyder og Videnskaber; og ikke gør denne hæderfulde Soldat Sejre, vundet ved Renhed og Uskyldighed, ham dristig, thi han overlader Sejre koldt upaaagtet til de taabeligste menige i de militære Rækker med deres lystige og vrinskende Lediggang og til uforsigtige Kvinder, der som Edderkopper sidder paa Rov efter Fluere; og ikke kæmper og stjæler han af hedt Blod, men af stærke Hjertets Baand, og dertil dannet og ædel, fremstilles han for Eder til at forædles og hjælpes. Men da alt er ufuldkomment, hæmmes han af en Talefejl, hvorved han bryder Stavelserne og udtaler de halve Ord udflydende. Skønt dette saaledes er ham til Hindring ved at sætte ham tilbage paa Flids Bekostning, saa forhindrer dette mig dog ikke mindre i at anbefale denne Mand af den militære Stand med et godt Hoved pligtskyldigst til den akademiske Skoles Taalmodighed, samvittighedsfuldt paa Latin for at det kan siges, ikke som det plejer paa Græsk, til Eder«.

Trods sin Interesse for det militære var den unge Boeck nu blevet Student med haud. illaud. fra Horsens lærde Skole,

rost for Flid og sit gode Hoved, og havde valgt at studere. Han dimitteredes nu fra sit Regiment. 5. Oktober immatrikuleredes han ved Københavns Universitet for at blive Filolog og fik som Præceptor Professor i Astronomi Thomas Bugge. For at hjælpe paa de sparsomme Midler fra sit Hjem maatte han for at eksistere give Undervisning. I Juli Aaret efter tog han Filosofikum med Laud. og var herefter to Aar Huslærer hos Oberst Krabbe, vistnok i Vejle, samtidig med at han forberedte sig til sin Embedseksamen. Med sine opsparede Penge tog han atter i 1784 til København og fuldførte 5. Februar sin filologiske Eksamen med Laud. Lyst til videre Studium drev ham ind paa det teologiske Fakultet, og undervist af Biskop Jansen og D. G. Moldenhaver blev han teologisk Kandidat ogsaa med Laud. 23. Januar 1787, ikke fyldt 23 Aar, og fik i Testimoniet særlig rosende Omtale.

At opnaa et Præste- eller Lærerembede i de Dage var ikke saa lige til. Præsterne forblev i deres Kald til deres Død. Noget ledigt Kald var da ej heller for Haanden for den unge Teolog. For at leve maatte han derfor atter undervise. Han blev samme Aar Huslærer hos Kancelliraad, Sorenskriver Wamberg i Norge, i hvis Hus hans yngre Broder Carl⁷⁾ ciferfulgte ham i 4 Aar. Aaret efter ansattes han som Lærer i Religion ved Søofficersskolen, og da det lykkedes ham at faa Plads i Borchs Kollegium, ved Siden af Regensen i Store Kannikestræde, og kort derefter Hvervet som Vice-Dekan ved Kommunitetet, kunde han nu dyrke Studiet af arabisk og syrisk Sprog under Professorerne Allers og Kall⁸⁾.

Dekanen skulde have en »bekendt Grundighed« i Teologi, være fyldt 23 Aar og være af sædelig Vandel. Han valgtes hertil af Regensens Provst, fik en Lejlighed paa 2 Værelser paa Regensen, 100 Rd. aarlig og skulde bo i Nærheden af sine 13 Alumner, som han skulde antage som sine bedste Venner og hjælpe ved deres Studier. Over deres Flid og Opførsel førte han 2 Protokoller. De unge sortklædte Studenter med Knæbukser, Trekanthat og Kaarde ved Siden var vel ikke altid lige lette, oftest i Trætte med de unge Officerer paa Gaden. I Kommunitetets Spisesal sad Studenterne ved 12 Borde, ved Bordenden Dekanen med sine Alum-

ner. Der saas igennem med, at Alumnerne paa egen Haand indtog Brødre eller Slægtninge som Gratister. Som saadan fik hans Broder Carl Ophold hos ham. Ved udvist Dygtighed havde Dekanen Udsigt til at komme i Betragtning ved Besættelse af Embeder som Lærer ved Skolerne og Universitet⁹).

Ved Udgangen af 1789 blev Sognepræsteembedet for *Sønder og Nørre Onsdild* ved Hobro i Aarhus Stift ledigt. Boeck søgte det og udnævntes hertil 5. Januar 1790.

Skraas over for Borchs Kollegium boede i Lille Kannikestræde Stadsbedemand *Erik Jørgen Sandrue*¹⁰), der var Enkemand og havde, foruden en Søn, tre unge Døtre. Til den ældste Datter, den 19-aarige *Sophia Charlotte Sandrue*, født i København 28. September 1771, friede han, og 29. Marts 1790 viedes Parret i Brudens Hjem og rejste til Præstegaarden i Sønder Onsdild.

Sønder Onsdild Præstegaard laa ved Kirken, midt i Landsbyen, tre Fjerdingvej fra Hobro, var paa 140 Td. Land med 80 Td. Ager, nogen Hede og Mose, Eng og en Del Kær ved Aaen. Præsterne maatte dengang foruden den gejstlige Tjeneste lægge sig efter Præstegaardens Drift. Begge Dele optog snart den unge Præst. Et Minde om ham findes endnu i Sønder Onsdild Kirke. Paa Alterkalken findes følgende Inscripation: »I Eftermænd, lad dette Ran og Tyveri Jer lære, lad ikke Kirkens Kalk og Disk i Eders Gemme være«, og »De af Præsten Boecks Hus bortstjaalne Kalk og Disk har han og Welædle Hr. Kirkepatron Peder Kirketerp, Købmand i Hobro, paa fælles Bekostning erstattet«. De hellige Kar havde, som det var Skik, været opbevaret i Præstegaarden, hvorfra de blev stjaalne og maatte erstattes. I 9 Aar blev Boeck Stedets nidkære Præst¹¹).

Paa Lolland var Sognepræsteembedet til *Maribo og Hillested* i Fuglse Herreds Provsti blevet ledigt efter Pastor *Jørgen Stauning*, der havde faaet Embede i Stege. Boeck søgte dette Kald og udnævntes 12. April 1799 hertil.

Hillested, hvis Kirke ejedes af Grevskabet Knuthenborg, havde tidligere været selvstændigt Pastorat. Fra 1796

ansattes ved Maribo og Hillested som Sognekapellan Pastor Christian Eichenbroch *Schultz*¹²⁾. Han var et lyst og vittigt Hoved, meget halt, og sagdes fritænkerisk¹³⁾. Samtidig med sit Embede var han fra 1806 Udgiver og Redaktør af »Lollands og Falsters Adresse-Comptoirs Efterretninger«, der udgik fra hans Trykkeri i Maribo og var Stiftets første, et

Hillested Kirke.

efter Datidens Forhold godt redigeret Blad, som han efter sin Afsked ved Kapellaniets Nedlæggelse vedblev at udgive.

Da Biskop, Dr. *Bloch* i Juni foretog Visitats, var Boeck endnu ikke ankommet til Maribo, men den residerende Kapellan, Pastor *Schultz*, katekiserede i Borgerskolen¹⁴⁾. Kordegn og Klokker var *Henrich Ussing*. I Løbet af Sommeren var Boeck med sin allerede store Familie flyttet til sit nye, store Kald, hvor han forblev Resten af sit Liv, blev Jubellærer (50 Aar i Embedet), en længere Aarrække Lolland-Falsters Stifts Senior, og hvor han fejrede sit Guldbryllup.

Som foran nævnt var *Maribo Præstegaard* anselig. Den havde siden Reformationen haft vekslende Skæbne. Den var i lovlig anordnet Stand med et stort og godt Stuehus som

Hovedbygning mod Vest. Efter Fr. V's Atlas¹⁵) bestod den paa hin Tid kun af 2 Vinkelbygninger, den højre, store Ladebygning mod Øst og Beboelses-, Bryggers- og Folkebygning mod Syd, omrammende paa 2 Sider den 70 m lange Gaardsplads, der mod Vest var aaben mod Klosterbygningerne. Siden Reformationen maa Præstegaarden antages at have ligget paa samme Plads som nu.

Pastor Boeck maatte efter Datidens Forhold finde sit nye Kald efter Ønske. Napoleons Storme var endnu ikke naaet til os. Kirketjenesten, det store Avlsbrug ved Gaarden, Hjemlivet kunde tilstrækkelig optage sin Mand. Som man maatte i de Dage, tog Præsten sig af sine Børns Uddannelse, til de kunde indtræde i Nykøbing Katedralskole. Over Børnene var noget oprindeligt og robust, alle var kraftige Naturer. Præstekonens Optagethed i Familien rummede ogsaa Vindskibelyghed sammen med Tyendet af hjemlig Industri af Lærred og andet vævet og strikket til Hjemmets Brug, der med Aarene blev til Mængder og kunde forsyne de kommende unge Hjem. Hendes Godgørenhed naaede langt uden for Præstegaarden. Hun var, som det sagdes, »elskelig og sød, vilde altid klappe den, der stod for hende«. Kunde der blive lidt Vanskelighed med en af Sønnerne, og hun klagede til sin Mand, blev det til hurtig Retsforfølgning af Præsten, der da udbrød: »Naa, en faar da ha' den grote Dans«, og med Synderen i den ene Arm fik denne en Tur Stuen rundt i susende Fart, og dermed var det forbi. Og klagede Hustruen over et Tyende, trøstede Præsten hende, sigende med Armene udstrakt: »Du er, Mutter, gid faa den Skam, den bedste Kvinde i Kongen af Danmarks Riger og Lande«, hvorved Bekymringerne lettedes¹⁶).

I kirkelig Henseende var Embedet til Beg. af 19. Aarh. underlagt Fyns Biskop. Da *P. O. Boisen* efter at være kaldet til Biskop i Norge 1805 blev Biskop og Superintendent over Lolland-Falsters Stift, skete den uventede Forandring, at Maribo ikke husede Biskoppen.

Boisen var Søn af en Bonde ved Højer, havde 1802 oprettet et Seminarium i Præstegaarden i Vesterborg og havde ved sin Virksomhed for Skolevæsenet henledt Opmærksom-

heden paa sig. Han forblev i sit Embede med en Hjelpepræst og kunde passe sit Seminarium. Som Præst var Skolen ham det første, Kirken kom i anden Linie. Han var en ærlig, munter og virksom Mand, var ivrig for at skaffe Skolelærerne en hensigtsmæssig Undervisning, skrev overmaade meget, forfattede Bibelhistorier, Andagtsbøger, Vejledninger m. m., som nu mest er glemt, men fik indført i Stiftet den evangeliske Salmebog, der nu brugtes saa godt som overalt. Med sin stærke Interesse for Undervisning blev han mere Skoleinspektør end Biskop. Da han hverken var egentlig Teolog eller nogen klar Tænkter, men havde aabent Blik for nyt, kunde han bedre end Tidens Rationalister følge med, da en dybere Opfattelse af Kristendommen begyndte at gøre sig gældende. Han hørte til den rationalistiske Oplysnings Retning, men i Modsætning til de fleste rationalistiske Præster, der søgte at paavirke Viljen gennem Forstanden, vilde han mere opnaa dette gennem Følelsen, ved at Kristendommen skulde gøres blid, rørende og højtidelig. Han blev boende i Vesterborg Præstegaard som Biskop og passede tillige sit Seminarium her til sin Død.

Boecks nye Biskop var saaledes mere Seminarist end Præst. Boeck tilhørte ogsaa den rationalistiske Retning, men af den forstanførte Kategori. Hans omfattende teologiske, filologiske og historiske Viden, hans Tilhøren til den lærde Skole, hans Tænken og Logik, gjorde ham til Boisens Modsætning som Præst, hvilket han først og fremmest var, men ogsaa med stærk Interesse for Skolen og Opdragelsen. Boecks Prædiken var mere ortodoks og skematisk end Boisens og mere egnet for den dannede Tilhører.

Biskop Boisen begyndte under Visitatser i Stiftet snart at indvirke paa Præsterne efter sit Hoved. I Visitatsbøgerne udtaler han sig i skarpe, vel ofte rigtige Vendinger og lægger ikke Haanden imellem for nogen. Ved en Visitats¹⁷⁾ i Maribo 1806 udtaler han f. Eks. om Boeck: han prædikede over Religionens Indflydelse paa Menneskets Dannelselse og Lyksalighed, han viste ingen udvortes Gaver, hans Tale var velordnet, men han kunde ikke gøre Indtryk paa Hjertet, fordi hans Foredrag manglede Værdighed og hensigtsmæs-

sig Anvendelse paa det specielle Tilfælde. — Præstens Forkyndelse var ikke, som han ønskede den, blid, rørende og højtidelig nok til at røre Hjertet og Følelsen; Forstånden brød han sig ikke om. Næste Aar prædikede Boeck i Hillested Kirke for ham om Opdragelse, prædikede godt med Menneskekundskab og Liv, men hans Udtale var ikke gunstig for hans Tilhørere. Hvad Rektor Tauber i sit Testimonium havde udtalt om hans Talefejl, en Stammen, var altsaa endnu til Stede. Men nu var Biskoppen mere tilfreds, hvad der vel nok har været Grund til¹⁸).

Trods Modsætninger var Forholdet mellem Boisen og Boeck godt. Boeck kunde ved Landemoder ytre Anskuelse, der ikke var Biskoppens, men Boisen var i høj Grad forsonlig, og saaledes gled de mange Aar hen. Men engang rev det ud mellem dem. Ved Landemoder i Maribo Domkirke, under Forsæde af Stiftamtmanden og Biskop Boisen, hvor en af Stiftets Præster prædikede, og hvor de sædvanlige Landemodeforsamlinger foregik i Jomfrukoret, logerede Biskoppen i Boecks Hjem i Præstegaarden. Om den i 1831 indtraadte Uoverensstemmelse fortæller Provst *D. P. Smith* i Horslunde i et Brev følgende¹⁹): »Nogen Tid derefter viste Boisen mig et højst uartig Brev, som Sognepræst Boeck i Maribo havde skrevet til ham, opbragt over, at Biskoppen, uden at spørge ham derom, havde benyttet Kirken (NB. den er Domkirke i Stiftet, altsaa havde Biskoppen Ret til at anvende den som sin egen), og til sidst forbød han Boisen, der ellers ved Landemoder plejede at logere hos ham, rent ud sit Hus. »Hvad skal jeg gøre ved ham?« spurgte han mig. Mig synes, svarede jeg, at det er saa respektstridigt af en Præstemand mod sin Biskop, at det burde til Kancelliets Kundskab, at han kan faa sig en fortjent Reprimande. »Synes De det«, sagde han, idet han aabnede Kakkellovnsdøren og kastede Brevet i Ilden, »jeg mener at lade Uartigheden gaa op i Røg«. Det var i Februar, to Maaneder senere døde Biskop Boisen 10. Maj 1831.

Efter Biskop Boisens Død ønskede man Stiftsprovst, Dr. theol. Rasmus Møller i Købelev ved Nakskov til hans Efterfølger. Han var en lærd Mand, havde oversat og udgivet

med Forklaringer Partier af Bibelen, særlig til Brug for Lærere, og havde oversat mange af de latinske Klassikere. Han betænkte sig længe, han var 68 Aar, men besluttede sig om-sider til at bestige Lolland-Falsters Bispestol. Efter 30 Aar i Købelev flyttede han til Maribo, hvor han i 11 Aar indtil sin Død virkede som Biskop. Han var af gammel jydsk Bondeslægt fra Omegnen af Fredericia, en lille uanselig Mand med en næsten sky Fremtræden blandt fremmede, 2. Gang gift med Digteren Chr. Winthers Moder. Mellem Boeck og Møller var der et aandeligt Venskab, som nu yderligere forstærkedes. Da Biskop Møller døde 9. November 1842, med hele sin Samtids Højagtelse og Hengivenhed, en Pryd for den gejstlige og lærde Stand, holdt den 78-aarige Konsistorialraad Boeck en af Mindetalerne over ham i Maribo Domkirke.

Ved Kapellaniets Nedlæggelse 1816 og Pastor Schultz' Afskedigelse blev Boeck Enepræst ved Sognepræsteembedet. Kapellanen havde været 1. Lærer ved Borgerskolen. Først 1837 fik Embedet ordineret Kateket i Pastor *Bergenhammer*. Sognepræsten havde Tilsyn med Borgerskolen og med Hospitalet (Beguinehuset)²⁰), hvor 10 fattige Kvinder havde Ophold.

Livet i Maribo Præstegaard og i Maribo maa ses paa Baggrund af Tiden. Uden Tvivl har det første Decennium været lykkelige Aar for de endnu unge Præstefolk, og fremdeles hvilede Fred og Idyl over Byen, langt fra Datidens Færdselscentre. Som overalt i Danmark skete der Forandring i Forholdene, da Krigen mod Englænderne begyndte, og de engelske Krigsskibe lagde sig i vore Farvande. Lolland besattes af vore Tropper med stærke Kystbevogtningsstyrker, og Indkvarteringsbyrden fik saavel Byen som Præstegaarden at føle. Snart kom dertil Dyrtiden. Det er dog sikkert først, da Napoleons Hære 1812 nærmede sig Østersøen paa Vej mod Rusland, at Vanskelighederne fremstod som særlig Tyngde ved Pengenes Synken i Værdi og Levebrødets Fordyrelse, ganske som vi har oplevet det under og efter Verdenskrigen.

I Maribo-Hillested Sognekalds »Embedsbog«, 1806—1843²¹), som Boeck har indrettet og ført til sin Død, kan man følge de mange Forordninger, Vejledninger og Indbetninger for Kirketjenesten og Skolen m. m., som i denne Tid tilgik Sognepræsterne. Disse maatte i Almindelighed selv sørge for Præstegaardens Vedligeholdelse, og var der Mangler, paataltes det af Provsten til Rettelse og Betaling. Kun enkelte Aar blev der ved Maribo Præstegaard Anledning til Paatale af Mangler, der indførtes i denne Bog. Disse falder i Efterkrigstidens Dyrtid og viser de Vanskeligheder, der med de utilstrækkelige Lønninger da opstod med at holde alt ved lige.

Ved Stiftsprovst J. Sidenius' Syn over Præstegaarden i Juni 1818 forefandtes en Del Mangler, hvilke Præsten tilpligtedes at istandsætte inden næste Aars Syn, saavidt Bekostningerne ikke overgik 50 Rb. S. V.²²). Ved Stiftsprovstens Eftersyn det følgende Aar trængte den nordre Gavl af Beboelseshuset og Siden til Haven til Spækning omkring Tømmeret, 12 Alen er maadelige til Haven, en Bræddegavl i Ladehuset trænger til Reparation og Loftet maa paa enkelte Steder efterses. Boeck tilpligtes efter Synsmændenes Skøn at betale for Reparationen 150 Rd. Da Stiftsprovst Harder i Juli 1825 synede Præstegaarden, var de anmærkede Mangler endnu ikke reparerede, ligesom Lægterne, som behøvedes paa Nordsiden af Tegltaget, heller ikke var istandsatte. Straataget paa Udhuset til Østsiden, 12 Fag, trængte til at omlægges. For Resten var Præstegaarden og Haven i god Stand. Ved hans Eftersyn i 1828 er Præstegaarden ikke alene godt vedligeholdt, men Konsistorialraad Boeck har ogsaa i afvigte Aar foretaget Forbedringer. Haven er ogsaa i meget god Stand. Hermed ophører Anmærkningerne om Eftersyn, der lader formode, at Præstegaarden ud over disse Efterkrigsaar har været upaaklageligt vedligeholdt.

Med et betydeligt Landbrug var der ved et større Embede nok at foretage Dagen lang for Sognepræsten. Han maatte ordne sin optagne Tid med som Nr. 1 Embedet, Nr. 2 Børnene, Nr. 3 Avlingen. Fritiden var forbeholdt Læsning og Studium, lejlighedsvis Selskabelighed i beskeden Grad. I Krigsaarene kom hertil desuden Vanskeligheder at overvinde. Præsterne maatte ligesom Gaardmændene og Vognmændene deltage ved de militære og civile Transporter.

Søndag den 2. Februar 1812, da Boeck skulde forrette Gudstjeneste i Annekset i Hillested, $\frac{3}{4}$ Mil fra Maribo, blev han af Opsynsmand, Skrædder Jonas Lillie²³) tilsagt til Kørsel med sine paa den Tid kun 2 Heste paa Gaarden. De øvrige har været udskrevet til Militærtjeneste. I fuld Ornat

maatte han, omtrent 50 Aar gammel, gaa til Kirken, da Befordring ikke kunde skaffes. Post- og Fragtforordningen bestemte, at ingen uden Jordemødre og Læger kunde faa Befordring, altsaa maatte han gaa. Han besværer sig herover i Stiftsavisen²⁴).

Paa den Tid laa Slesvigske Infanteriregiment i Nykøbing F. med Detachementer paa Lolland. I Maribo laa der Artilleri. Eleverne paa Skolelærer-Seminariet i Vesterborg maatte deltage i militære Øvelser, og der bevilgedes dem hertil 40 Geværer. Alt drejede sig om Krigen. 1 Juli 1813 inspicerede Stiftsamtmanden *Borgervæbningens* 1. og 2. Afdeling i Maribo under Borgerkaptajn Gowertz' Kommando og fandt alt særdeles tilfredsstillende; Amtmændene var blevet Chefer for Landeværnene og maatte saaledes inspicere deres underlagte Styrker. Kystvagterne havde streng Vagttjeneste. De engelske Fregatter var paa Færde og maatte iagttages skarpt. En Dag gaar en engelsk Fregat ind mod Lolland og Falster og gør Overgangen her farlig. Den 3. August 1813 kommer en engelsk Flaade Nord fra og staar Øst paa, bestaaende af 3 Orlogsskibe, 2 Fregatter, 5 Kutterbrigger, 8 armerede Fartøjer og 200 Koffardiskibe. Tre Dage senere ses Flaaden fra Rødby for Anker S.Ø. for Hyllekrog. Den 15. August gaar Flaaden mellem Hyllekrog og Femern gennem Langelandsbæltet Nord efter.

Den engelske Flaades Tilstedeværelse i vore Farvande og Krigen bevirker, at der bliver Knaphed nu paa alt i Landet. Paa Torvedage i Viborg f. Eks. var der næsten ingen Rug i Juli 1813, saa de fattige vred Hænderne for Brød og kunde intet faa for Penge. Priserne paa Korn og Fedevarer stiger forfærdende i denne Tid. I Maribo koster i samme Maaned²⁵) 1 Td. Hvede 24 Rbd., 1 Td. Rug 17 Rbd., 1 Td. Byg 8, 1 Td. Havre 4, 1 Td. graa Ærter 10, 1 Td. hvide Ærter 13, 1 Td. Bønner 4, 1 Td. Vikker 10, 1 Td. Kartofler 2—3 Rbd., 1 Pd. røget Flæsk 50 Sk., 1 Pd. fersk Flæsk 40 Sk., 1 Pd. Smør 56 Sk., 1 Pd. Ost 16 Sk., 1 Pd. Talg 58 Sk., 1 Slagtenød 60 Rbd., 1 Faar 6 Rbd., 1 Svin 44 Rbd. o. s. v. Med Ængstelse ser man Slagtetiden i Møde. Om Efteraaret er Fedevarerne dobbelt saa dyre som om Foraaret. Salt koster i Marts 60 Rd. D. C.²⁶) for Skæppen, afvigte Foraar 4 Rd. De fattige kan ikke betale det. Priserne stiger herefter Dag for Dag. 1 Pd. Kaffebønner koster 28 Rd., 1 Pd. Sukker 28, 1 Pd. Smør 5, 1 Pot Brændevin 6, 1 Td. Hvede fra 50—160 Rd. Hos en Købmand koster 1 Pd. grøn Sæbe 6, hos en anden 8 Rd. Det er tunge Tider i Byerne, mindre føles de paa Gaardene og i Præstegaarden, hvor Landbruget giver at leve af. Imidlertid hjælper Nøjsomheden, der præger Tiden.

Det lakkede nu mod Afslutningen af Krigen. Det gav nyt Haab og nyt Mod. Den 18. Februar 1814²⁷⁾ afmarcherede Artilleriet fra Maribo til Sjælland. Overalt i Stiftet var nu Vagthusene lukkede. Alt er nu som før 1807, naar bl. a. undtages nogle faa Officerskvarterer og Domkirken, der er opfyldt af aiskens Materiel. Med hvilke Følelser har ikke Kirkefolket under Gudstjenesterne betragtet deres med Artillerimateriel belemrede Kirke? Og hvor besværligt var Livet i den store Præstegaard gennem de lange Krigsaar ikke blevet med Gaardspladsen daglig besat med Kanoner og Soldater, der rykkede ud og ind, med Gaardens lange Indkvartering af Officerer, Mandskab og Heste! Fandt den militærvenlige Præst sig nok til Rette med den langvarige Indkvartering og kunde glæde sig ved Samvær med intelligente Artilleriofficerer, blev Indkvarteringen dog for Husmoderen en Byrde, hvis Ophævelse bragte en nydelsesfuld Lettelse. Indkvarteringen medførte i øvrigt, at Præstens Søn Hector valgte Officersvejen og blev Artilleriofficer. Men nu var Freden inde.

Freden i Kiel²⁸⁾ gav overalt Anledning til Fester. Vel havde Englænderne røvet Flaaden og beholdt Helgoland, og Norge var tabt, men efter syv lange Krigsaar glemte man Sorgen og hengav sig til Glæden over den indtraadte Fred. — Søndag den 6. Marts 1814 holdt man *Fredsfest*²⁹⁾ i Maribo, skabt af den gode Aand, som beherskede Borgerne ved Følelsen af Fredens Velsignelse. Møller *F. E. Appel* var Sjælen i det hele. I Domkirken havde han sørget for, at der under Gudstjenesten var smuk Instrumentalmusik. Sognepræst *Boeck* talte over den 72. Salme, 5.—6. Vers og skildrede de »Aarsager, en Nation har til at skønne paa Fredens mange Velsignelser«. Gudstjenesten overværedes af en usædvanlig Mængde Tilhørere. Efter denne blæste Musikanterne fra Kirketaarnet, og en Kanonsalut blev affyret. Om Aftenen havde Møller Appel i sin Gaard arrangeret nationalt Bal for indenbys og udenbys af alle Stænder. Der indsamledes til de fattige i Maribo over 125 Rd., som overgaves Sognepræst Boeck til Fordeling blandt de mest trængende Familier i Maribo og til de fattige i Hospitalet. Dansen gik til den lyse Morgen. Et Par Dage efter takker Boeck i Stiftsavisen for 207 Rd. 8 Sk. D. C. og meddeler Navnene paa de trængende Modtagere i denne haarde Vinter.

Vinteren 1814 blev lang og streng. I April endnu sner det, Kulden er streng og bidende, der maa lægges godt i Kakkelloven. I Marts har Apotekerne stor Afsætning af Rottekrudt. Rotternes Plage i Hus og Lade tager til. Store Snemasser dækker Markerne, og Landmændene frygter for, at Vinterkornet skal raadne op.

Der kom nu 10 Aars Efterkrigstid med Knaphed og slap Moral. Bygningerne forsømmes, Domkirken kommer i Forfald. Hvert Aar har Folkeovertroen travlt med Verdens Undergang, som skal indtræffe den eller den Dag. Der stjæles jævnlig. Fra Præstegaarden forsvinder i Oktober³⁰) fire Gæs, mærkede med et lille Snit i Fjerene over Hovedet. En Dag i September 1816 er Ledet ved Sognepræstens Vænge, som vender ud til Marken, stjaalet.

Den 15. Marts 1816 overraskedes Maribo af Hagelstorm med Tordenvejr³¹). Ved Midnat er det Orkan. Det brager i Husene som ved Jordskælv. Store Dele af Domkirkens brøstfældige Piller, der vender mod Præsteboligen, styrter ned. Lykkeligvis holdt Kirkespiret, der særlig trængte til Forbedring.

Der maatte gøres noget for den brøstfældige Kirke med dens faldefærdige Spir. Kirken var sidst i 1740'erne sat i passende Stand paa alt Hartkorns Bekostning i Lolland-Falster³²). Efter Indstilling tillodes det nu at skaffe Penge til *Domkirkens Restaurering* ved Kollekt.

I Maribo blev der herved indsamlet omkring 1200 Rbd. Landsbyen Refshale med 6 Gaardmænd under Maribo Sogn gav 2 Td. Byg, og i Hillested indsamledes blandt 4 Gaardmænd 16 Rbd. 1 Mk. Det var just ikke noget straalende Resultat. En Indsender, Hr. Borch, i Aalborg Avis spotter over Kollektets Ringhed og siger, at Lollikerne skal være de mest irreligiøse. *Boeck* imødegaar Indsenderen vidtløftigt i Stiftsavisen³³) og bemærker til sine Sognebørns Forsvar bl. a., at i Hillested staar Gaardmændene endnu i Skatterestance fra Vinteren. Man maatte da begynde med de smaa Midler, man havde faaet ind. Det trak imidlertid ud med Restaureringen. Midt i Juli 1817 siger Stiftsavisen om Kirken: »I disse Dage har en af vor brøstfældige Domkirkes Piller giort en gewaltich Explosion, baade i Henseende til Kvantiteten og Kvaliteten. For den altsaa, der enten henter Sand fra Søen eller Bøger fra Bogsamlingen, gælder fuldkomment hint gamle Skolevers:

Cave tibi a Kampesten
Si vis habere hele Ben.³⁴)«

Den, der taler her, er Pastor Schultz, Bladets Redaktør og Bogsamlingens Forstander. Snart efter fik han i sin Avis atter Lejlighed til en latinsk Triumf. Husmand og Landsbyvæver Peter Mathiasen i det saakaldte »Pidskehus« i Hillested Sogn under Grevskabet Knuthenborg havde i en beneficeret Sag anket mod Sognepræst *Boeck*³⁵) over nogle Em-

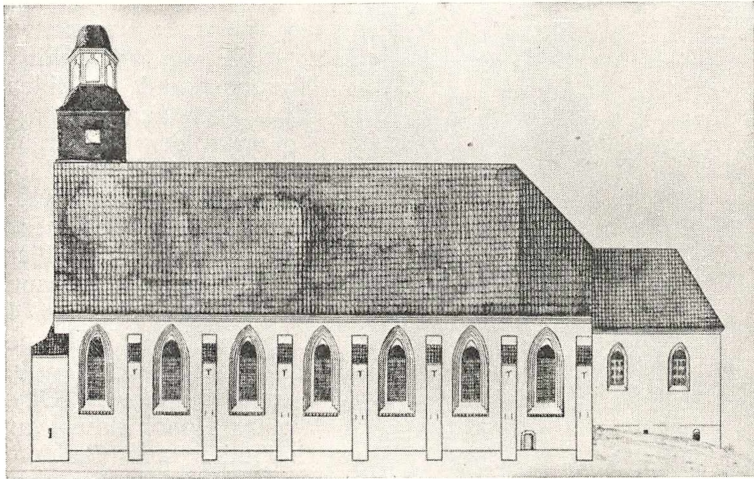
bedsjorder, som Boeck og Kapellan Schultz, da denne sidste endnu var Kapellan, havde ladet bortforpagte til ham, og som efter Kapellaniets Nedlæggelse bortsolgtes ved offentlig Auktion. Ved Fuglse Tings Ret frifandt Boeck. Sagen havde staaet paa i 2½ Aar. Schultz udbryder i den Anledning i Avisen: *Tandem bona causa triumphat triumphabitque*³⁶).

Fredag den 31. Oktober 1817 skulde den allernaadigst paabudte *Reformationsfest*³⁷) fejres i Domkirken. Kirken var forinden bleven hvidtet og malet. Biskop *Boisen* prædikede med almindeligt og udelt Bifald over den befalede Tekst. For at stemme Hjertet og forhøje Dagens Højtidelighed blev Gudstjenesten holdt om Aftenen. Ved Sognepræst *Boecks* og Kirkeværge, Agent *H. C. Krøyers*³⁸) Anstrengelser og Iver for den gode Sag var Kirken smagfuldt pyntet med Guirlander, Kranse og Vintergrønt. Foran Orglet var anbragt et Transparent, paa hvis Søjler læstes deres ærværdige Navne, »hvis Minde aldrig vil forgaa, saalænge Historiens Muse lever«: Christian II, Frederik I, Chr. III, Fr. IV, Joh. Tausen, P. Palladius«. I Midten af Templet saas et Alter med Indskrift: *Dr. Morten Luther*. Oven over Alteret flammede en Lue som Sindbillede paa Oplysningen med disse Ord: Evigt leve Luthers Aand! — Evigt knust er Mørkets Baand! Desuden var fra Udgangen til Kirken op til Orglet anbragt et andet Transparent, der forestillede Religionen, en Medaillon, omgivet med Evighedsblomster, med Ordene »*Dr. M. Luther* begyndte Reformationen«. Under Transparentet læstes det gamle latinske Vers under Luthers Billede i Wittenberg: *Pestis eram vivens, moriens tua mors ero, Papa*³⁹). Til Gudstjenesten strømmede saa mange Mennesker fra Landet og Byen, at den store og ærværdige Kirke var propfuld. Stiftets Øvrighed var til Stede. Ved Politiets og Borgervagten's Paapassenhed herskede fra først til sidst Orden og Stilhed.

Søndag den 2. November derefter holdt Sognepræst Boeck, ligeledes for fuldt Hus, »en saare passende og skøn Tale, som blev optaget med almindeligt Bifald«, over den ham forelagte Tekst, hvor han udviklede: »de Grundsætninger, som stedse bør have for Øje, dersom Reformationen skal have velsignende Følger for os«. Et udvalgt Kor af Byens Skoleungdom af begge Køn bidrog ogsaa denne Dag til at forhøje Andagten og Festens Højtidelighed.

Nu begyndte *Domkirkens Restaurering* for Alvor. Hovedreparationen blev dog ikke fuldendt, uden at der maatte gøres Laan, som skulde afbetales af Kirkens aarlige Indtægter. I en Række Aar var der derfor ikke Midler til andet end til selve Kirkens Vedligeholdelse. Først paa Aaret 1818 om-

lagdes Gulvet. Herved kom forskelligt Gravgoods fra Gravene nedenunder til Syne, bl. a. en massiv Guldring⁴⁰), af $\frac{1}{2}$ Lods Vægt; i en muret Begravelse en Messingplade⁴¹), 1602, efter Abbedissen Jomfru Margrethe Norby, Peder Norbys Datter paa Urupgaard. Den 21. Oktober var et nyt Kirkespir fuldført, og paa denne Dag lød efter lang Tids Tavshed igen

Maribo Kirke 1857. Nordsiden.

alle Domkirkens Klokker⁴²). Sognepræst Boecks mange Anstrelgøsel i disse Dage lønnes nu med en stærk Interesse fra Byens Beboere.

Ved Kollekt til Kirken var der 1. Februar 1820 indkommet 7361 Rd. Sedler⁴³), af hvilke Maribo By havde bidraget 1078 Rdb., Oberstløjtnant *Wichfeld* til Engestofte 200 Rdb., Kammerherre *Bertouch* til Søholt 120 Rdb., og Resten var indsamlet i mindre Bidrag i Fyns og Lollands Stift. Kirkens Hovedreparation (se nærmere: Kall Rasmussen) var dog ikke fyldestgørende, »*Jomfrukoret*«, der jo ogsaa anvendtes til Provinsial-Bibliotek, trængte allerede 1822 til Istandsættelse⁴⁴), Sten faldt ned og Vinduer var itu, saa Bogsamlingens interesserede og ulønnede Forstander, Pastor Schultz, var ude af Stand til som Bogværge at opholde sig der paa Grund af Træk og maatte stoppe Udlaanet, til Vinduerne istandsattes. I December det følgende Aar nedblæste under en orkanagtig Storm, Regn, Sne og Hagl henimod 3000 Tagsten fra Kirkebygningen⁴⁵). Den 6. September 1820 blev

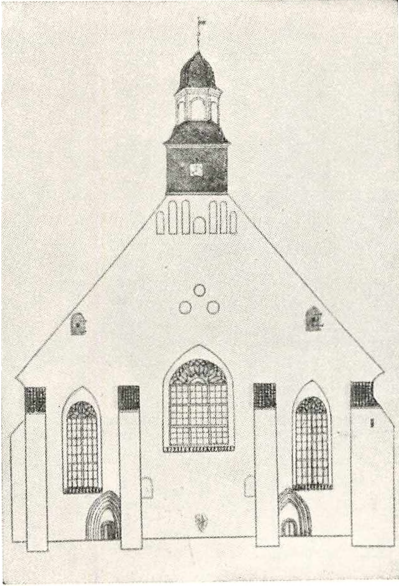

Sognepræst *Boeck* som en Anerkendelse for sit betydelige Arbejde ved Domkirkens Restauration og for sin nidkære Tjeneste som Præst udnævnt til Konsistorialraad. — —

I Løbet af de sidste Aar var Landets Finanser stadig forbedret, Priserne faldet, og Bonden kunde ikke forstaa, at han

fik mindre og mindre for sine Produkter. Men endnu i Juli 1817 koster en Fjerding Lammekød 2 Rbd., og først midt i Tyverne kunde Dyrtiden siges overstaaet.

Lørdag den 9. Februar 1823 var der i Domkirken en ualmindelig Daab. Konsistorialraad *Boeck* døbte her Skuespiller Moses Nathan Neumann af den mosaiske Tro. I Daaben fik han Navnene Peter Frederik Henrik. Nogle af Byens og Omegnens Honoratiores var indbudte som Faddere og gav ham i en for ham ombaaren »Tavle« deres Faddergave. *Boeck* holdt »en skøn og passende Tale over Johs. 17. C. 3. V.⁴⁶⁾, og Skuespille-

Maribo Kirkes østlige Gavl 1857.

ren besvarede de ham stillede Spørgsmaal til almindelig Tilfredshed«.

Ved den store Højtidsdag i Maribo (se Kall Rasmussen) den 1. November 1828⁴⁷⁾, da *Prins Frederik Carl Christian* (Fr. VII) formæledes i København med Prinsesse *Wilhelmine Maria*, Frederik VI's Datter, holdtes der i Raadstuesalen, hvor et talrigt Selskab var samlet, af »Stedets Præst, Hans Højærværdighed Hr. Konsistorialraad *Boeck*, en kort og skøn Tale, hvori han udviklede de heldige Tildragelser, som er mødt Danerfolket under den oldenborgske Stammes vise Regering, og ytrede de gladeste Forhaabninger om, at alle Fyrster af denne Stamme vilde ligne deres daadfulde Fædre. Han bad Gud signe Nationens varme Ønsker«⁴⁸⁾. Derpaa blev der afsunget en af Digteren *Thaning* forfattet Sang, og efter denne istemmede alle under Kanonerne Torden og lydelig Jubel: »Lange leve det høje kongelige Fyrstepar,

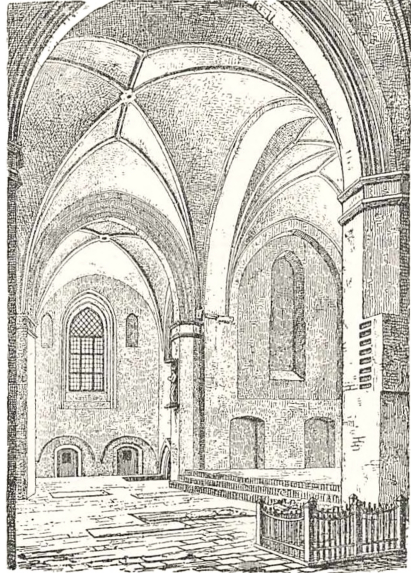
Kongen, Dronningen og hele Kongehuset!« Man glemte ikke de fattige. 10 Børn opklædtes samme Dag fuldstændig, og en fed Ko uddeltes til Byens fattige Familier. — —

Skulde man rejse fra Maribo til Sjælland, gik Turen over *Gaabense Færgested* paa Falster. En ny Forbindelse med København fik Maribo i 1830, da Dampskibet »*Frederik den Sjette*« begyndte at anløbe Gaabense. Man kan paa den Tid følge alle rejsende, idet deres Navne noteredes paa Toldstedet ved Færgestedet og derefter nævnedes i Stiftsavisen. Saaledes kan man følge Konsistorialraad Boecks Rejser fra og til Øerne. I 1826

rejser han med sin Familie til København for at tage Afsked med sin Søn Christian Boeck, der som Cand. jur. var bleven Fuldmægtig i Trankebar ved det ostindiske Etablissement og skulde gøre Rejsen dertil paa Barken »Den danske Eeg« fra Toldboden i København. Det blev det sidste Gensyn mellem Fader og Søn, idet Sønnen efter at være konst. Guvernør i Serampore ved Ganges døde paa en Rekreationsrejse til Søs paa Macao i Kina 1836.

Da Pastor Boecks Søster, Margarethe Schmidt, Enke efter Grosserer og Borger Peter Schmidt, døde 1823, efterlod hun Boeck en Arv, hvorved

Præstefamilien yderligere blev i Stand til at vise Godgørelighed. Meget gik i Stilhed fra Pastorinde Boeck til Byens trængende. Boeck var Formand for Kommissionen for Maribo Fattigvæsen. Nogen social Forsorg kendtes ikke dengang. Man maatte i Almindelighed støtte sig til frivillige Gaver, der nedlagdes i Kirkens *Fattigblok*. En anonym Giver havde i Januar 1829 »til Erindring om 5. Juli 1827« nedlagt her den ualmindelige Sum af 11 Rbd. rede Sølv, for hvis Fordeling Boeck gjorde Rede i Stiftsavisen⁴⁹). I Februar 1830 takkede Boeck ædle Menneskevenner paa trængende Hus-

„Jomfrukoret“ i Maribo Domkirke.
I Forgrunden Leonora Christinas Gravsten.

armes Vegne, som led alskens Trang i denne langvarige Vinter, for rundelige Gaver til Brændsel og andre Fornødenheder; i Marts samme Aar takkede han Grevskabet Knuthenborg for 12 Td. Byg til Uddeling blandt de mest trængende i Hillested Sogn.

En Dag 1827 legede en Dreng uden for Kirken, hvor der laa en Bunke Murbrokker og Kalkrester op til den nordre Mur. Han tabte en Mønt bag Bunken, og ved at lede efter Mønten opdagede han, at der bag Bunken var et Vindue ned til en Kældervælvning. Han løb ind til Konsistorialraad Boeck og meddelte sin Opdagelse. Dette førte til Aabningen af *Leonora Christinas Grav*, hvorom der jo tidligere er gjort udførligt Rede (se bl. a. Loll. F. historiske Aarvog 1917 og 1934⁵⁰) (se Billede S. 77).

I Januar 1832 kom den aarlig tilbagevendende Festdag, Kongens »Geburtsdag«, der fejredes som altid. Stiftstidende⁵¹) beretter saaledes: »Vi har atter haft den Lykke at opleve *Dannerfesten*, *Sjette Frederiks* høje Fødselsdag, den 28. Januar. Efter Foranstaltning af Stedets Sognepræst, Hr. Konsistorialraad *Boeck*, begyndte Højtiden med Gudstjeneste i Kirken, hvor Hans Højærværdighed talte for en meget talrig Forsamling over Pauli 1. Skrivelse til Tim. 2,1—2. Om Aftenen var Souper i Klubben, saa og Bal andet Sted i Byen. Landsfaderens Skaal blev udtømt med Enthusiasme, og først langt ud paa Morgenstunden adskiltes de glade Selskaber. Ogsaa paa denne Dag blev af flere ædle Familier Byens fattige betænkte«. — Der skulde snart komme en Tid, hvor Tønen blev en anden.

Maribo havde hidtil været forskaanet for *Ildebrand*. Men Natten mellem den 7. og 8. April 1832 udbrød der stor Ildløs⁵²) i Østergade (14 Ejendomme her og den større Mellemgade lagdes i Aske, over 20 Familier og enkelte Borgere berøvedes næsten alt). Den 15. April talte Konsistorialraad *Boeck* i Kirken⁵³) og skildrede Følgerne af Uforsigtighed og priste Gud for Byens Redning. *Boeck* og Byfoged *Valentin* stillede sig i Spidsen for Indsamlingen, hjulpet af Kammerraad *Eller*, Agent *Krøyer*, Købmand *Lange* og Købmand *Henrichsen*. Men Natten mellem 12. og 13. Juni⁵⁴) vækkedes Indbyggerne atter ved frygtelige Brandraab og Alarmtrommernes Lyd. Der var opstaaet Ild i et Baghus i Byens østlige Del (11 Steder brændte; ogsaa denne Gang reddedes Købmand Engbergs Gaard; det flinke Brandkorps under Brandinspektør Govertz reddede atter Byen. 14 Familier var brandlidte). Atter maatte *Boeck* og *Valentin* bede om Hjælp og assisteredes ved Indsamlingen af Agent *Krøyer*,

Kammerraad *Eller* og Agenterne, Købmændene *Sidenius* og *Jochumsen*.

I Sommeren det følgende Aar skete en for Lolland ualmin- delig Begivenhed, *Besøg af Kong Frederik VI.* Ledsaget af Prins *Frederik Carl Christian* og med stort pragtfuldt Følge foretog den gamle Konge en Rejse gennem Falster, Lolland til Slesvig. Den 18. Juni kørte Majestæten til Maribo⁵⁵). »Kansalsve forkyndte den elskede Landsfaders allerhøjeste Ankomst. Under det begejstrede Folks Udraab: »Vor gode Konge leve!« behagede det Allershøjstsamme allernaadigst at aftræde hos Købmand *Brabrand*«. Derpaa tog Kongen Byens borgermilitære Korps og Brandkorps i Øjesyn, begav sig til Raad- og Domhuset paa Torvet, hvorfra han, efter at have ladet sig præsentere Raadstue-Arkivet, besaa Stiftsbiblioteket i Domkirken og aflagde Besøg i Købmand *H. C. Krøyers* Have, hilst med en Kansalsve fra Lystflaaden i Søen, paa hvis Master Dannebrog vajede. Paa Tilbagevejen besøgte Kongen Byens Skoler, hvor Børnene viste Prøve paa deres Færdighed saavel i Læsning som i gymnastiske Øvelser⁵⁶).

Da der 1836 var *Reformationsfest* i den smagfuldt pyn- tede Domkirke, hvor Kirkeværgen, Købmand Lange, ved indsamlede frivillige Bidrag havde faaet Orglet forbedret, talte Biskop *Rasmus Møller* smukt for en meget talrig Forsam- ling over den befalede Tekst: »Med hvilke værdige Forsæt- ter og Beslutninger bør man helligholde Festen?« For en ligeledes talrig Forsamling talte Konsistorialraad *Boeck* føl- gende Søndag smukt over Dagens Æmne, hvori han opmun- trede til Taknemmelighed mod Gud, fordi Jesu rene Ord havde været herskende hos os siden Reformationen. »Under Guds- tjenesten herskede en højtidelig Tavshed, idet alle tilstede- værende opløftede deres Hjerter med varme Følelser af Tak- nemmelighed og Glæde over de Velgerninger, som Reforma- tionen havde udbredt over vort Fædreland, med det inderlig- ste Ønske, at disse Velsignelser maatte gaa i Arv fra Slægt til Slægt til de sildigste Tider«⁵⁷).

Den gamle Avis »*Lollands og Falsters Stifts Adressecontoirs- Efterretninger*«, kaldet »Stiftsavisen«, Stiftets eneste Blad, der efter Pastor Schultz' Død var overtaget af Enken og fra 1836 udkom i Nykøbing, havde indeholdt tre Hovedafsnit: Meddelelser fra Udlandet, Meddelelser fra Inlandet, og Al- mindelige Meddelelser, foruden Annoncer. Det var præget af urban og loyal Tone, bragte meget lokalt nyt og havde bl. a. ved en Række Anekdoter et smukt og fornøjeligt Præg. Det nye Blad handlede hovedsagelig om Rigets Foreteelser, havde næsten intet nyt, og Maribo kom i Baggrunden. Stoffet var

tørt og kedeligt. Angreb paa Hæren og Kirken fremkom i arrogant Tone. Omtrent ensartet med dette udkom den 18. Marts 1836 et nyt Blad i Maribo, »Lollands-Posten«, redigeret og udgivet af Prokurator *I. C. Larsen*, kgl. privilegeret Bogtrykker, der havde overtaget *Schultz' Bogtrykkeri*. Begge Blade tilhørte »De Frisindede«. Embedsmændene var i disse Blade en Stat i Staten, man dulgte dem, man benyttede vel

Sølvopsats med Krystalskaal ⁶⁶⁾.

endnu de gængse Titulaturer, dog ofte ironisk. En ny, illoyal Tid over for den gamle, afdøde Konges Tid var kommet. Boeck skulde snart komme ud for den.

Konsistorialraad *Boeck* var nu blevet en gammel Mand, Olding kaldte man en Mand, der havde passeret de 70. Han var dog lige usvækket paa Aand og Legeme og forblev saadan til sin Død i sit Embede i sit 80. Aar⁵⁸⁾. I 1836 skrev han til sin Søn, kst. Guvernør Christian

Boeck, i Serampore i Ostindien: »Du ønsker, kære Søn, at vide, hvorledes det gaar dine gamle Forældre ... Jeg kan endnu pløje i Sele ...« Han var haardfør, kunde i kolde Dage uden Overtøj paa køre paa aaben Vogn til Præstegaardsjorderne, altid uden Handsker eller Vanter, og med et stort, flagrende hvidt Haar. Præstefolkene kom nu sjældnere ud i Selskab. *Boeck* sad oftest i sit Studereværelse mellem sine mange Bøger eller spillede L'hombre, som Præster ofte gjorde dengang. Hans Hustru var ogsaa forblevet rask og rørig, altid optaget af Hjemmet, sin Have, Vævning eller sit stille Hjel-

pearbejde. En god Ven af Huset var den elskelige Organist Ross ved Domkirken.

Sønnen Christian var i September 1836 med et af Troperne ødelagt Helbred død paa en Rekreatjonsrejse til Kina paa Øen Macao, og efter 7 Maaneders Sørejse omkring Kap til København var hans Enke Christine, f. Schou, nu kommet

tilbage med sine fire Smaa børn i Alder fra $\frac{3}{4}$ —5 Aar. Torsdag den 30. Juni 1837 foregik i Maribo Domkirke en lige saa sjælden som med Hensyn til Erindringen, hvortil den knyttede sig, vemodig Daabsakt, idet Konsistorialraad Boeck denne Dag indlemmede sine tre Sønnedøtre og en Sønnesøn⁵⁹⁾ i de Kristnes Samfund. Det var et højst vemodigt Syn at se disse Børn føres hen til deres gamle Bedstefader, som med synlig Rørelse forrettede den hellige Handling. — Dette Aar døde een endnu af Boecks Søn-

Sølvflødekande⁶⁷⁾.

ner, Premierløjtnant i det kgl. Artillerikorps Hector Boeck, 40 Aar gl. »Han er den fjerde af vore tilbageværende Sønner, der i Manddoms Alder, i en paa sildigst Tid kort Periode, er bortkaldt«, skrev Konsistorialraad Boeck i Dødsannoncen⁶⁰⁾.

Da Boeck nu var passeret Støvets Aar, ansattes ved Sognepræsteembedet og som 1. Lærer ved Borgerskolen i Maribo Kateket *Bergenhammer*. Den 13. December 1837 ordinerede Biskop Rasmus Møller Kateketerne *Bergenhammer* og *Braner*⁶¹⁾ til deres Embeder i Maribo og Nakskov. Konsistorialraad Boeck indledede og talte om Besværlighederne ved det kristelige Lærerembede. Efter Biskoppens Ordination talte Kateket *Bergenhammer*. Hans Tale gjorde dybt Indtryk paa Menigheden⁶²⁾.

Den 31. December 1837 var Søndag. Nytaarsdag maatte der ventes stor Tilstrømning til Domkirken. Nytaarsaftensdag var der derfor kun mødt ganske faa til Morgengudstjenesten, og Konsistorialraad Boeck aflyste derfor denne. »Lollands-Posten⁶³) rettede da et skarpt Angreb paa Præsten. »Vi har imidlertid ladet os underrette om, at der, da Gudstjenesten aflystes, var adskillige Personer i Kirken, og vi saa flere andre vandre til det hellige Sted for at høre Guds Ord forklaret, men de maatte vende tilbage. Dersom Præsten har Ret til under saadanne Omstændigheder at hæve Gudstjenesten, maa det herefter være Menighedens Medlemmer, for saa vidt de føle Lyst og Trang til at høre ham, magtpaaelligende at møde i Kirken for det for Gudstjenesten bestemte Klokkeslæt, men var han uberettiget til sidste Søndag at forlade Kirken, bør vi forvente at love, vedkommende sørger for, at Guds Hus ikke oftere lukkes for Menigheden«⁶⁴). Forfatteren var Bladets Redaktør, Prokurator *Larsen*.

Kort Tid efter kom et nyt Angreb, paa Bladets Forside⁶⁵), med Overskrift ganske som i en senere Tids Smudspressen: »Genpart af Hr. Consistorialraad Boecks saakaldte og paa Ære og Samvittighed udstedte Attest i Sagen mellem Møller Appel og mig«. Attesten gjordes til Genstand for kritisk Analyse. Den var vel ikke fuldkommen og synes udfærdiget i Hast. Sagen var følgende: Møller *Appel*, Prokurator Larsens tidligere gode Ven, havde udskældt og injurieret Prokuratoren, og denne havde sagsøgt Mølleren, der havde beklaget sig over et Salg af et Hus, Prokuratoren havde foretaget for en Søn af en Enke, og som Mølleren som Lavværge for Enken mente Prokuratoren uberettiget til. Appel havde henvendt sig til Sognepræsten om en Attest for sin øvrige Vandel og havde faaet en saakaldt »Embedsattest«, som Appel sendte til Retten. Derfra var den kommet Prokuratoren i Hænde. Han indrykkede den ordret i sin Avis og kommenterede den paa arrogant og for Boeck krænkende Maade. Prokuratoren havde gjort sig skyldig i utilladelig Skrivemaade over for Stedets ældste Embedsmand. I »Lollands-Posten« for 9. Januar 1838 gentog han atter sit Angreb. Boeck maatte anlægge Sag og fik fri Proces. Den 16. Oktober faldt Dom i Sagen. De af Prokurator Larsen mod Boeck fremførte Sigtelser, specielt at han i Attesten skulde have anbragt »aabenbar Usandhed« og meddelt »usandfærdig Attestation, m. v.« erklæredes døde og magtesløse at være. Prokuratoren erklæredes fri for Boecks Tiltale. For det sidste hoverede Prokuratoren paa ufin Maade i sit Blad, næppe med Læsernes Sympati.

Den 15. Januar 1840 havde Konsistorialraad *Boeck* været i Embede i 50 Aar. Samme Dag førtes den døde Kong Frederik VI fra København. En Del af Maribo Bys Indbyggere bragte Jubellæreren deres Lykønskning til Jubilæumsdagen. En smagfuld Blomsterskaal med kunstige Blomster, hvilende paa en store Opsats af Sølv med Inskription⁶⁶), var forinden overrakt ham fra hans Menighed. Biskop *Møller* overbragte ham Meddelelse om, at Kongen samme Dag havde forundt ham Rang efter Rangforordningens 5. Klasse Nr. 8 som Amtsprøbst. Det var paatænkt at forene dette Jubilæum med Oldingens noget senere forestaaende Guldbryllup, og denne dobbelte Fest vilde have afgivet en lige saa smuk som sjælden Højtidelighed, siger Lolland-Falsters Stiftstidende.

Lørdag den 29. Marts 1840 fejredes derpaa *Guldbrylluppet*. Tidlig om Morgenen hilstes de ærværdige gamle af Byens militære Korps' Musikpersonale, der greb denne passende højtidelige Lejlighed til første Gang offentlig at lade sig høre. Allerede Kl. 8 holdt den 76-aarige Jubelolding Gudstjeneste i Anneks-Sognet Hillested, hvor Menigheden ved to af dens ældste Medlemmer overbragte ham en Sølvflødekande med Inskription⁶⁷) som Erkendtlighed for hans mangeaarige Embedsvirksomhed. *Boeck* udtalte derefter i Kirken, at disse Mindegenstande skulde blive bevaret hos den af hans agnatiske (mandlige) Afkom i Riget, der nærmest »siteredes til Disposition«. Klokken 11 om Formiddagen begyndte Gudstjenesten i Domkirken, der var smagfuldt pyntet med Grønt. Over Kordøren saas Guldbrudeparrets Navnebogstaver indfattet. Det var et opløftende Skue at se de gamle ærværdige Ægtefolk, ledsaget af deres Børn og Børnebørn, samt omgivet af en talrig forsamlet Menighed, gaa op til Alteret, hvor Stiftets Biskop, Dr. *Rasmus Møller*, modtog dem. Da de havde indtaget den dem anviste Højtidsplads, sang en Del Damer og Herrer følgende Vers⁶⁸):

1. En sjelden Højtid os i Dag indhyller,
Glad fra hver Læbe Hjertets Jubel lyder.
Lydt lad dens Toner højtidsfuldt genrunge,
Gamle og Unge.

2. Her sidder Parret, Gud har sammenføjet —
Fortidens Minder svæver dem for Øjet:
Femti Aar deled Livets Sorg og Gammen
Trofast de sammen.
3. Stedse paa Roser kunne vi ej vandre;
Sorger og Glæder blandes med hverandre;
Kærlig aftørrer samme Haand, som saarer,
Jo vore Taarer.
4. Vinterens Sne vel bleged deres Lokker —
Træt dog ved Staven Ingen af dem rokker,
Aanden ej savner Munterhed og Kraften
I Livets Aften.

Derpaa holdt Biskoppen en Tale, hvori han paa den ham ejendommelige Maade særlig udviklede, hvilke lyksaliggørende Følger Forældrenes gode Egenskaber har for Børnene. Efter Talen sang Damer og Herrer følgende Slutningsvers:

5. Mildt Himlen række dem Guldbryllupskransen,
Herlig den straalere i Aftensolglansen —
Nedad Livets Bakke rolig de drage!
Gud dem ledsage!
6. Dem Livets Aften mild og blid Han gøre,
Ad gode Veje dem til Maalet føre,
Og mod de Sorger, som saa tit sig nærme,
Huldt dem beskærme.

Nu besteg Jubeloldingen Prædikestolen. Synlig rørt prædikede han over Davids 111. Salme, 1.—6. Vers, og skønt udviklede han de taknemmelige Følelser, som besjælede ham under hans Embedsførelse og i hans Ægteskab. Da Guldbrudeparret forlod Kirken, spillede Musikkorpset fra Taarnet.

Konsistorialraad Boeck havde hidtil selv drevet Præstegaardens Avling. Han fik nu en Forpagter.

Sognepræst *J. V. Krøyer* i Taarnby paa Amager, der 1821 blev døbt af Boeck og fulgte ham siden hen, har beskrevet ham og hans Hustru som gamle saaledes: »Boeck var kendt af alle. Han var middel af Vækst, temmelig bredskuldret, bar i Reglen en meget stor, undertiden flagrende Paryk, og lod

sig aldrig klippe. Han havde et stort Hoved med bred Pande. Der var noget særdeles kraftigt over ham. Naar han Søndag Eftermiddag kom hjem fra Annekset i Hillested, saa man om Vinteren Sneen hænge i hans lange, hvide Haar, og haardfør, som han var, havde han ikke Kappe paa. Han stammede lidt, hvilket var ham til Gêne paa Prædikestolen. Som gammel deltog han sjældent i Selskabslivet, men var en lidenskabelig L'hombrespiller. Præstegaarden var det mest idylliske, man kan tænke sig, med en fortryllende Have ned til Søen, hvor der var Baad. Præstegaarden var en meget stor Avlsgaard, som han selv drev. Hans huslige Liv var overmaade lykkeligt. Konsistorialraadinde Boeck var en lille, fin Kone. Hun bar altid en hvid, lille Kappe paa Hovedet og var det elskværdigste, milde og gode, man kunde tænke sig. Hun var huslig og elskede sin Have. Sjældent saa man hende paa Gaden. Biskoppen boede altid i Præstegaarden, naar han var i Maribo«.

Garvermester *Lange* i Maribo har beskrevet Boeck paa samme Vis og yderligere oplyst: »Han havde en rask Gang, bar gerne en lille rund Hue paa Hovedet, var aldrig syg, var meget haardfør, og en Del distrahit. Engang brød en Tyv ind i Præstegaarden uden at faa noget. Der laa da 700 Rd. Værdipapirer i en gammel Bibel. En Mand søgte ham en Dag i Kirken efter Gudstjenesten og tiltalte ham fejlagtigt med »Hr. Konstantinopelraad«. »Naa, naa, bliv ved det gamle!« bemærkede Boeck«.

Endnu skal anføres et Par Smaatræk om Kirke- og Præsteforhold i Maribo:

I Anledning af Kong *Frederik VI's Død* var der ifølge kgl. Resolution af 10. December 1839 bestemt, at Altertavlerne, Prædikestolene og Orgelværkerne i Stifternes Hovedstæder skulde beklædes *med sort Baj*⁶⁹), og paa Kongens Begravelsesdag den 16. Januar 1840 afholdtes i Domkirken en *Sørgesfest*, hvor Biskop *Møller* prædikede.

I »Stiftstidende« (Nr. 86) havde en Indsender beklaget sig over Kirke-Opsynets lave merkantile Fremfærd ved Salget af *Gravpile-Alleen paa Kirkegaarden* i Maribo. Kirke-Opsynet imødegik Indsenderen i Lollands-Posten⁷⁰), henvisende til, at Alleen var affældig og en ny skulde plantes, og anfører, hvorledes Naturen og Kunsten forskønner Kirkegaarden. Endvidere lod den derefter i »Stiftstidende« høre fra sig⁷¹) om

samme Sag: for omtrent 25 Aar siden anlagdes af Møller *Appel senior* en Skolevej tværs over Maribo Kirkegaard, Vejen beplantedes paa begge Sider med *Popler*; paa disse var nu kun Topgrenene bevarede — gigantiske Symboler paa den gammeldags strenge Skoletugt —; Poplerne erstattedes af en smuk Hæk af Blomstertræer, og for det indkomne Auktionsbeløb anlagdes en *brolagt Vej* fra Kirkegaardsporten hen til Kirken, for at man om Vinteren, uden at vade i Snavs om Fødderne, skulde kunne komme til Guds Hus, hvilken Udgift for den som bekendt fattige Kirke ellers vilde have været vanskelig at bære.

Et lille, mindre heldigt Udslag af den Iver, hvormed Hjemmeindustrien dyrkedes, faar man af følgende Tildragelse: Skolelærer, Organist *C. W. Ross* havde henlagt 31 Alen Lærred paa Bleg ved Søen bag Kirken; dette blev stjaalet af to »Borgerdøtre«, der delte det og lavede Særke deraf⁷²).

Lollands-Postens Paalidelighed var undertiden omtvistet. I Bladet for 3. Oktober 1841 meddelte det, at Konsistorialraad Boeck havde ansøgt om en personel Kapellan, en nærpaarørende Cand. theol., trods der i Stiftet var 3 ledige Personelkapellaner. *Boeck* forlangte derefter indrykket en Berigtigelse⁷³):

»Atter er jeg personlig foranlediget til at rette Fortællinger i »Lollands-Posten«, i det at denne Idag udkomne Tidende meddeler: At jeg nylig har indgivet Ansøgning til Hs. Maj. Kongen om allernaadigst at forundes en personel Kapellan; at hans Højærværdighed Hr. Biskoppen har anbefalet samme min allerunderdanigste Ansøgning; at der af mig er foreslaaet en mig paarørende *Candidatus theologiae*. Og endelig, at heri Stiftet for Tiden skal befinde sig tre ledige Kapellaner. Herved er imidlertid at mærke: at det alt i alt er Usandhed!!! — Jeg har nemlig ingen Ansøgning indgivet om at forundes personel Capellan; Biskoppen følger ikke været i Stand til at anbefale den; jeg ikke til at bringe Nogen i Forslag, hvortil jeg bemærker, hverken blandt mine Nærpaarørende, og jeg føjer til, ej heller blandt mine Fjerntpaarørende at tælle nogen *Candidatus theologiae*. Endelig befinder sig her i Stiftet ej tre ledige Capellaner.

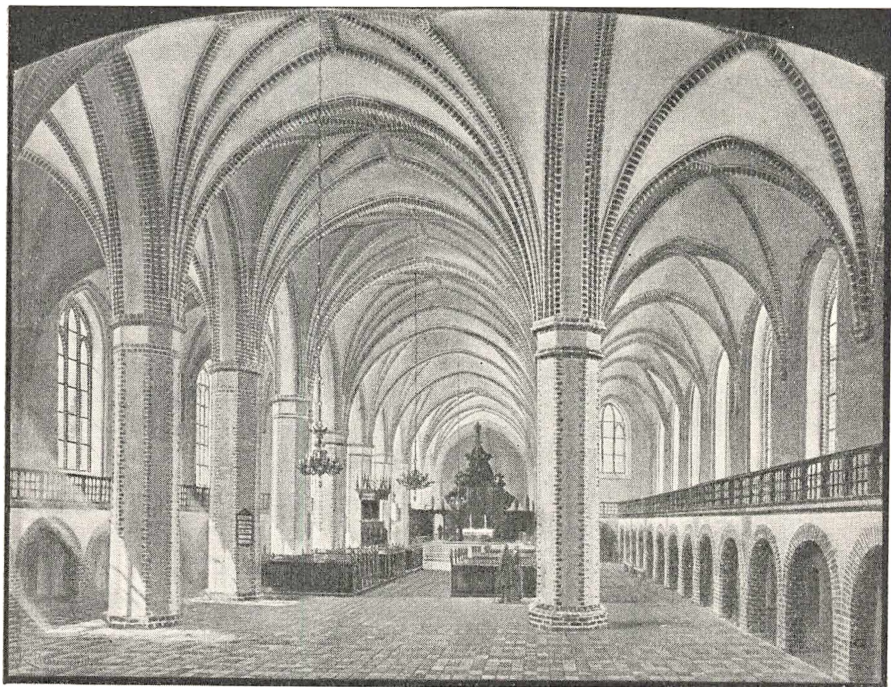
Mariboe Præstegaard, den 3die October 1841.

J. F. Boeck.

— Redaktionen beklagede Urigtighederne.

Biskop *Rasmus Møller* døde 9. Nov. 1842 i Maribo 80 Aar gammel. Begravelsesdagen den 16. November samle-

des man ved Middagstid i Bispegaarden, hvorfra Liget blev baaret af Lærere fra Stiftets forskellige Egne i højtidelig Procession over Torvet til Domkirkes Indgang; her modtoges det af Præsterne, som under Instrumentalmusik fra Orglet bar det ned gennem Kirkens nordre Sidegang og

Maribo Domkirkes Indre.

op foran Alteret. Konsistorialraad *Boeck* talte kort og hjerteligt om afdødes Værd som Lærd, som Menneske og som Kristen. Derpaa talte Provst *Trojel* fra Købelev, Dr., Provst *Kofod Ancher* fra Østoftø og endelig Mag. *Boisen* fra Vesterborg⁷⁴). Biskop Møller begravedes umiddelbart Nord for Kirkens Indgang⁷⁵).

Konsistorialraad *Boeck* havde nu mistet en trofast og god Ven i sin jævnaldrende Biskop. Som Biskop over Lolland-Falsters Stift ansattes Dr. theol. *Brammer*, der valgte at bo i Nykøbing. »Nykøbing har saaledes i Løbet af nogle faa

Aar faaet fra Lolland og fra Maribo Stiftamtmanden, Biskoppen, Stiftsfysikus og Stiftbogtrykkeriet«, bemærkede Lollands-Posten⁷⁶). Forinden den nye Biskop tiltraadte, var Koret i Domkirken blevet forbedret, Gulvet ved Alteret anlagt nyt, »en særdeles smagfuld Døbefont af Gipsmarmor« anbragt paa Pladsen foran Alteret og det gamle Trægitterværk, som stod mellem Pladsen foran Alteret og den øvrige Del af Kirken (d. v. s. Gitteret om *Leonora Christinas Grav*), borttaget, saa at Alteret kom til at fremtræde smukkere⁷⁷). Dette blev Konsistorialraad Boecks sidste Arbejde og Velgerning mod Maribo Domkirke.

Torsdag den 4. Maj 1843 overværede Konsistorialraad *Boeck* i tilsyneladende sund Tilstand Skoleeksamen i Maribo, spiste i den Anledning til Middag hos Kateket *Bergenhammer* og deltog derefter i et Aftenselskab hos denne. Som han sad ved Bordet, sank hans Hoved ned mod Brystet, han drog et Suk, bragtes øjeblikkelig af flere tilstedeværende Herrer hen paa en Sofa, og var død⁷⁸) Kl. 9 af et apoplektisk Tilfælde, 79 Aar gammel. Han havde da været Præst ved Maribo og Hillested Menigheder i 44 Aar.

Den 11. Maj fandt Begravelsen Sted fra Domkirken. En talrig Skare af Egnens Præster og af Maribo og Hillested Sogns Indbyggere fulgte ham til Graven. I Kirken talte Provst *Kofod Ancher* og Kateket *Bergenhammer*. »Disse talentfulde Gejstlige gjorde lige saa skønne som alvorfulde Betragtninger over Oldingens pludselige Bortgang«⁷⁹). I Kirken blev følgende Sørgesang sunget:

1. En Olding stedes her til Hvile;
Hans Pilgrimsgang er nu forbi.
Med rastløs Fod vi saa ham ile
Selv hen ad Modgangs Tornesti.
Og kæk som Skovens stærke Eg
Han trodsed Vinterstormens Leg.
2. Endt er nu her hans hele Virken —
Som Mand og Fader for sin Kreds,
Som Embedsmand i Skolen, Kirken
Han stod jo over de Halvtreds,
En sjelden Sundheds Held han nød,
Et Suk forkyndte os hans Død!

3. Nedlagt Du har nu Hyrdestaven,
 Som Du saalænge førte her.
 Kun Støvet bære vi til Graven;
 Hvad Jordens er, vi gemme der —
 Støvdragten Aanden lagde ned
 Og svang sig op til Himlens Fred!

Konsistorialraad *Boeck* jordedes ved Siden af sin forudgangne gamle Ven, Biskop *Rasmus Møllers* Grav. Naar man langs Domkirkens Nordside gaar ind paa Kirkegaarden, ses straks paa venstre Haand Biskoppens, derpaa *Boecks*⁸⁰⁾ monumentale Grave, sjældne Minder ved deres Gravmonumenters og Jerngitterværkers Skønhed om Haandværkeres Kunstfærdighed i Maribo for 100 Aar siden, og Mindesmærker, værdige til Bevarelse i Fremtiden.

Som det var Skik, blev Enken siddende »Naadesaaret« ud i Maribo Præstegaard. Som *Boecks* Eftermand i Embedet ansattes Pastor *Bergenhammer*.

Af Dødsboskiftet⁸¹⁾ faar man et kulturelt Indblik i, hvorledes en stor Præstegaard paa den Tid var indrettet, og i dette Tilfælde et ret velstaaende Præstehjems Indretning med Indbo i en nøjsom Datid, hvor billige Birkemøbler⁸²⁾ i Empirestil staar Side om Side med tunge Egetræs-Skabe i Barok, hvor Klæder veksler fra Dyffel til Silke, og hvor Gæsteværelser, Loftsværelser og Kister bugner af hjemmegjorte Dyner, Puder, Linned og Dækketøj i Mængde, et Udtryk for Arbejdsomheden og Fliden i Hjemmet, i alt et Udtryk for et kultiveret Hjem fra Datiden.

Præstegaarden bestod af:

Hovedbygningen med Forstue (Gangen), 6 Værelser (Dagligstuen, Storstuen, Havestuen, Gæstekammeret, Studererkammeret, Sovekammeret), Spisekammeret, Saltkælderen, Køkkenet og Folkestuen, samt Loft, 3 Loftskamre og Kælderen. — *Bryghuset* med Bryggerstuen, Exam. jur. *Boecks* Værelse og Rullestuen. — *Loen* (Den store Lade). — *Den lille Lade*. — *Stalden* med Karlekammer. — *Gaarden, Haven og Vænget*. — *Jorderne* ved Refshale og ved Hillested, samt *Tørvemosen*. — I disse forskellige Lokaliteter fandtes bl. a. følgende Indbo, Inventar og Redskaber: I *Forstuen* paa 2 Fag og Dør var: 8 Dages Stueur, stort rødmalet Fyrretræs

Konsistorialraad J. F. Boecks Gravsted paa Maribo Kirkegaard.
Fot. Sophus Nissen, 1926.

Fløjbord, Egetræs Chatol med Opsats med Indhold og 6 pletterede Lysestager, 10 do. Tin Lysestager, 4 Messing Lysepander, 2 Jernlysestager med Bakke, Blik-Kageindretning, stor hvid Flaske, Klædes- og Vinduesbørste, 2 Tepotter af københavnsk Procelæn, 3 do. Kaffekopper, 6 pletterede Teskeer, Glas-Lysekrone, oval Præsenterbakke, sort

Brødbakke, Kurv med 9 Flasker. Desuden et stort Fyrretræs Klædeskab og et Egetræs Klædeskab samt 2 store Voksdugs Jalousier. — I *Dagligstuen* paa 2 Fag var: Aske-træs Sofa med blaatærnet Betræk, 6 Bøgetræs Stole, Tebord, rødmalet Fyrretræs Bord, Egetræs Hjørneskab, 1 Forhøjning, 2 Skilderier og 1 Treetages Jern Vindovn. Denne Stue var Opholds- og Spisestue. — I *Storstuen* paa 3 Fag var: Mahogni-Divan med sort Betræk, 6 Birke-træs Stole med samme Betræk, Mahogni Divanbord, Spillebord, Frokostbord, lille Mahogni-Bord, Mahogni-Kommode, ovalt Spejl, 1 Lampe, Bøgetræs Piedestal, Fyrretræs Piedestal, forgyldt Taffelur, 4 Skilderier i forgyldt Ramme, Sølv Blomstervase i Foderal (Maribo-Gaven), Aske-træs Spillebord, Syskrin, Toiletspejl, Toetages Jern Vindovn med Kobbertromle, Messing Ildtang, -Skuffe og Støvekost, Thorvaldsens Buste i Gips, hvide Gardiner og Rullegardiner. Denne Stue, Stadsstue, benævnedes »Salen« og benyttedes kun, naar der var Selskab. — I *Havestuen* paa 2 Fag var: Mahognispillebord, Aske-træs Spillebord, Aske-træs Kommode, do. Divan, do. 6 Stole med sort Merinos Betræk, Sovepude, Mahogni-Spejl, 9 forskellige Skilderier, hvide Gardiner og Rullegardiner, 1 Treetages Vindovn, samt 1 Voksdugs Bordtæppe. — I *Gæstekammeret* paa 1 Fag var: Aske-træs Bord, stort Mahogni-Spejl, 2 nye Aske-træs Stole med sort Merinos Betræk, blaa Potpourri-Krukke, grønmalet Fyrretræs Topseng med Sirtses Omhæng, Tæppe, Madras, 1 blaastribet Bolsters Underdyne, 1 blaa og rødstribet Bomulds Overdyne, 1 lang Bolsters Hovedpude og lignende kort, 1 kort Trækkepude og 1 Par Hørgarns Lagener. — I *Studerekammeret* paa 1 Fag var: 1 gammelt Egetræs Chatol, gammelt Barometer og Termometer, gammel Lænestol, rødmalet Fyrretræs Bord, Mahogni Tobakskasse, Jern Vindovn med Rør, 4 Reoler, 4 Landkort, Spyttebakke m. m. — I *Sovekammeret* paa 1 Fag var: 2 rødmaledede enkelte Himmelsenge med rødstribet Omhæng, Tæppe, Madrasser, smal Bolsters Underdyne, blaastribet smal Overdyne, 4 korte blaastribede Olmerdugs Hovedpuder, 1 sortstribet kort Bolsters Hovedpude, 1 Trækpude, 2 gulstribede smalle Underdyner, 1 rødstribet smal Overdyne, 3 gulstribede korte Bolsters Hovedpuder, 1 kort blaastribet Olmerdugs do., 1 kort Trækpude, 2 Par Blaargarns Lagener, endvidere 2 gamle Bøgetræs Stole med rødstribet Betræk, Spejl i forgyldt Ramme, Aske-træs Hjørne-Kommode, Piedestal og Kakkelovn med Rør. — I *Spisekammeret* var: Madskab, Syltekrukker, Glaskrukker, Porcelænskrus, Klukflaske, Kobber Temaskine, Kobber Tærtépande, lille Køkkenskab, Lyseform, Malm Strygejern, blaa

københavnsk Saucekande, Sukkertang m. m. a. — *Saltkælden*. — I *Køkkenet* var: Foruden almindelige Ting, særlig af Tin, desuden Kobber Buddingform, 2 Kaffekander, Æbleskivepande, en Mængde Kobber Ting, Messing Fyrbækken, Messing Rivejern, 14 Pds. og 2 Pds. Bismere, Strygejern, 2 Trefødder, Pressejern, Jern-Lysesaks, Støvugle og Sengested med Bolsters Dynner og Blaargarns Lagener. — I *Folketuen* var: Bord og 2 Bænke, Øltønde og Jern-Bilæggerovn. — Paa *Loftet* var: 2 Spinderokke, 1 Garnvinde samt en Del Sengetøj. — Paa *Loftskammeret* var: En Mængde Sengetøj med Edderdun og Dun, stor ny Fyrretræs Kiste, 8 Poser med Fjer, Egetræs Skab, Spejl, Klædekurve, Kufferter m. m. — Paa *Andet Loftskammer* var: Bøgetræs Seng, 2 Stole, Natbordsspejl, Bord med Krydsfod m. m. — Paa *Tredie Loftskammer* var: 1 Sæt nyt pletteret Seletøj, 1 justeret Korn-tønde m. m. — I *Bryghuset* var: I *Bryggerstuen*: Stor Kobber Brygkedel, mindre do., 1 Kerne, 12 Sibøtter, Dejgtrug paa Fod, 2 Slagtebænke, Kobber Bouillonkedel m. m. a. — I *Exam. jur. Boecks Værelse* paa 2 Fag: 1 brunmalet Fløj-bord, lille Stol, Lænestol, Spejl, Kanapé med Betræk, 4 Bøgetræs Stole med sort Betræk og Eenetages Vindovn. — I *Rullestuen* var: Egetræs Rulle, Rapsknive, Holstens Vogn med 2 lakerede Sæder og 1 Lædersæde, Tromle m. m. — Paa *Loen* (Den store Lade) var: Arbejdsvogne m. m. — I *Den lille Lade* var: Blaamalet Kane, 1 Oksehoved m. m. — I *Stalden* var: 4 Heste, 1 Tyr, 8 Køer, 1 Kvie, 2 sortplettede Grise m. m. — I *Karlekammeret* var: En Del Seletøj. — I *Gaarden* var: Grønmalet Vogn med 2 Stole, Arbejdsvogne, 2 Valnøddetræs Knubler, 2 Ege-Knubler, 2 danske Ponyer m. m. Endvidere fandtes et *Brændehus* og et *Hønsehus*. — I *Haven* var: 5 Havebænke, 2 gamle Bænke og 1 Havebord. — I *Kælderen* under Hovedbygningen var: 2 Øltønder, 2 Ankere, 1 Helanker, Smørespand m. m.

Præstegaarden var saaledes velforsynet. Paa *Sølvtoj*, der i Datiden ikke var saa rigeligt, skortede det heller ikke. Heraf var bl. a. 18 Spiseskeer af københavnsk Prøvesølv, Kageske, forgyldt Flødeske, 4 Saltkar, Pelsbørste, Tepotte, Flødekande med 2 Teskeer (Hillested-Gaven), Sukkertang, 27 Teskeer og Saltskeer, Saltkar, Glassukkerskaal med Sølvring og Hank, forgyldt Sukkerskaal, Spiseskeer, Potageske, Tesi og kun 2 Gaffer. Af *Porcelæn* og *Glas* var der bl. a. et hvidt Spisestel med røde Kanter, københavnsk Te- og Kaffestel, 8 Glas Lysestager, 2 hvide Frugtkurve med Fade, 29 store Frimurerglas (dengang almindeligt brugte, Præsten var ikke Frimurer), pletteret og bronzeret Temaskine, 30 hvide Tallerkener, 4 hvide Saltkar, 3 Sennepskander, 4 Ølglas med Hank m. m. — I *Skabet i Forstuen* var Kamlærreds Lagener,

Hørlærreds Lagener, fine blaastribede Lagener, Blaarlærreds Lagener, alt med Pudevaar, grove Hørlærreds-, Blaarlærreds Duge, Servietter og smaa Duge. — I *Chatollet* var 1 fin Dug med 18 Servietter, 2 fine Duge med 14 Servietter, 10 fine Haandklæder, 1 stor fin Dug med 16 Servietter og 1 do. med 12 Servietter. — Af *Gangklæder* skal nævnes 1 Kalmuk Chenille, graa Klædes Chenille, blaa Kalmuk Frakke, blaa Dyffels Frakke, 2 sorte Klædes Præstekjoler, 1 sort Silke Præstekjole, sort Klædes Kjolesæt, sort Livkjole med Vest og Benklæder, 24 Halstørklæder, 13 hvide Nathuer, 19 hvide Kraver, 2 Par ungarske Støvler m. v. — Konsistorialraad Boecks *Bogsamling* indeholdt ifølge et trykt Katalog, der kunde faas i den Schubothske Boghandel paa Børsen i København, hos Boghandlerne Berggreen i Nykøbing F. og Thierry i Nakskov, samt i Maribo Præstegaard til Auktionen den 30. Oktober, 580 Numre, teologiske, filosofiske, historiske, latinske, franske og andre Bøger.

Til at skifte Dødsboet havde Konsistorialraadinde *Sophie Boeck* antaget Apoteker *Schmidt*, og paa fraværende Børns Vegne Købmand *J. Appel*. Ved Auktion solgtes en Afdøde tilhørende Vognmandslod i Maribo Østermark, stor $4\frac{1}{2}$ Td. Land gl. Maal, til Købmand *H. C. Krøyer* for 800 Rd. Sedler. Med Hillested Anneksgaards Jorder var der Kontrakt med 5 Forpagtere, nemlig 1817 med Møller *Peder Rasmussens* Enke, med Smed *Marqvard Jensen*, i 1834 med Møllerenke *Anne Larsdatter* i Hillested, samt i 1838 med Købmand *K. B. Sidenius*, 1840 med Købmand *D. L. Kølle* i Maribo. Endvidere var der 6 Fæstebreve, et paa $3\frac{1}{2}$ Td. Land af Anneksgaardsjorden til *Lars Hansen*, 5 paa Huse i Hillested Sogn, der tilhørte Præstekaldet. Paa Præstekaldets Tørvemose havde Boeck ladet opføre et Vogterhus som privat Ejendom. Privatejendom var ogsaa et i Præstegaardens Gaardsrum opført Stakit om en lille Have, fra regnet Gaardsrummet, samt en Tilbygning til et Materialhus i Gaarden.

Først to Aar efter Konsistorialraad Boecks Død sluttedes Boskiftet, hvis Beholdning var c. 14000 Rd. (c. 80000 Kr.), hvoraf Enken fik Halvdelen + en Broderlod. Til Boet indbetalte Sognepræst *Bergenhammer* 500 Rd. Sølv i Indløsningssum for Præstegaarden, Haven og tilliggende Vænge.

Som Lavværgen ved Boets Slutning havde Konsistorialraadinde *Boeck* antaget Sognepræst *Posselt* i Holeby. Efter Naadesaarets Udløb flyttede hun til et af Snedkermester *Gowertz* lejet Hus, Mtr. Nr. 105, i Mellemgade. Her døde hun af Alder den 17. April 1846, $74\frac{1}{2}$ Aar gammel, og jorredes i sin Mands store Begravelsessted, hvor siden hen hen-

des Søn, Sagfører *Emanuel Boecks* Hustru og han selv jor-
dedes.

I Lollands-Posten 30. April 1846 findes følgende Sørge-
digt til hende:

Tanker ved Fru Konsistorialraadinde Boecks Grav
den 24de April 1846.

Sov da rolig nu, Du Gamle!
Du som her har stridt saa kækt;
Thi mens Du i Mørket famled
Under Livets svære Vægt,
Saa Du mangt et Haab at blegne —
Mangt et Lys, som sluktes ud,
Dog ved Prøvelser ej segned
Du, thi Troen var paa Gud.

Forud Dig de mange Kære,
Som gik hjem til Salighed,
Nu vil møde hist med Ære
Paa det bedre Blivested,
Og saa kærlig raabe ud:
»Gamle Moder, kom, — kom Du!
Her er Ro, kom tag Dit Sæde,
Her i Englekransens Kæde!«

Gennem Graven til det Høje
Hæve vi da Tankens Flugt,
Og, som Hjertet lod sig bøje
Her til Dig ved mangan Frugt —
Skal vor Tro paa Haabets Vinge
Trøst i vore Hjerter bringe:
Den, at vi Dig atter finder
Der, hvor Graad, ej Taarer rinder!

H.

Noter.

- ¹⁾ Forfatterens Oldefader. — ²⁾ Silhouetter af *F. L. Schmidt*. 1814.
— ³⁾ Efter A. Hansen: *Magasin for Natur- og Menneskekundskab*.
1843. — ⁴⁾ Efter A. Hansen: *Magasin for Natur- og Menneskekund-*
skab. 1843. — ⁵⁾ Senere Professor og Rektor ved Roskilde lærde
Skole. — ⁶⁾ I Forfatterens Eje. — ⁷⁾ Etatsraad, Herredsfoged C. C.
Boeck (1765—1846) i Fredericia. — ⁸⁾ Aarhus Stifts Visitatspro-
tokol 1785—1842, Fol. 98, med hans paa Latin skrevne Levned-
sbeskrivelse (Landsark. i Viborg). — ⁹⁾ C. E. F. Reinhardt: *Kommuni-*
tetet og Regensen. — ¹⁰⁾ F. 1733, d. 1. Juni 1802 i Kbhvn., G. m. Bar-
bara Maria Pfeiffer (f. c. 1733, d. 8. Maj 1782). — ¹¹⁾ I Sønder
Onsild Præstegaard fødtes Præstefolkenes første Børn, 5 Sønner
og 1 Datter: *Erich Jørgen Boeck*, f. 9. Febr. 1792, d. 30. Jan. 1864

i Tønning, Justitsraad, Toldinspektør. G. 1. G. 1819 med Maria Magdalene v. Schnell; 2. G. 1844 med Mathilde Sophie Steenstrup. — Marie Christine Boeck, f. 31. Maj 1793, d. 4. Sept. 1868 i Borup. G. 1811 med Kammerraad, Godsforvalter Poul Benedict Schrøder ved Svenstrup Gods. — Johan Christian Boeck, f. 24. Marts 1794, d. 30. Juli s. A. der. — Johan Christian Boeck, f. 7. Dec. 1795, d. 9. Sept. 1836 i Macao; Regeringsraad, konst. Guvernør i Serampore i Ostindien. G. 1831 med Sophie Christine Schou. — Hector Friderich Boeck, f. 4. Marts 1797, d. 5. Sept. 1837 i København, ugift, Premierløjtnant i Artilleriet. — Emanuel Boeck, f. 28. Marts 1799, d. 5. Dec. 1874 i København. Sagfører og Overformynder i Maribo. G. 1859 med Wilhelmine Augusta Brangstrup. — ¹²) Født i Middelfart 1763, Afsked 1816, d. i Maribo 12. Dec. 1824. G. med Charlotte Lucilie Pedersen, d. 1835. — ¹³) S. Viberg: »Alm. dansk Præstehistorie«, hvor han som saa mange Præster faar en letfærdig og stødende Omtale, hidrørende fra Folkensnak (jvf. bl. a. ogsaa om Boeck). — ¹⁴) Visitatsprotokol (Landsark. i Københ.). — ¹⁵) Bind 38, Nr. 47. — ¹⁶) I Maribo forøgedes Børneflokket med: Julius Cæsar Boeck, f. 17. Novb. 1801, d. 5. Maj 1835 som Overlæge i den russiske Marine. G. 1826 med Christine Pedersen. — Jens Mathias Boeck, f. 30. Novb. 1802, d. 30. Jan. 1881 som Farver i Slagelse. G. 1828 med Karen Sarine Aaris. — Carl Frederik Boeck, f. 23. Sept. 1805, d. 13. Dec. 1831 som cand. pharm. ved Kalundborg Apotek, ugift. — ¹⁷) Visitatsbog (Landsark. i København). — ¹⁸) Hvad Frederik Barfod i »Danmarks Gejstlighed«, S. 160—61, anfører om Boeck som Menneske, maa betegnes som løs Folkensnak, opspurgt under hans Rejser hos Menigmand, og maa for Boecks og andre Præsters Vedkommende stemples som usømmelige og uvederhæftige efter disses Død. — ¹⁹) Personalhist. Tidsskr., 2. R. 3. B. S. 19—20. — ²⁰) Beguine, en verdslig Nonne. — ²¹) I Landsark. i København. — ²²) 50 Rigsbankdalers Sølvværdi = c. 300 Kr. — ²³) Død Juli 1813. — ²⁴) »Lollands Falsters Stifts Adresse-Contoires Efterretninger« 1812 (forkortes: L-F A.). — ²⁵) L-F A. 5. Aug. 1813 (1 Rbd. ca. 6 Kr. i Nutidsværdi). — ²⁶) 60 Rd. dansk Courant (Seddeltværdi). — ²⁷) L-F A. 18. Febr. 1814. — ²⁸) 14. Jan. 1814. — ²⁹) L-F A. 7. Marts 1814. — ³⁰) 7. Okt. 1814. — ³¹) do. 19. Marts 1816. — ³²) Holbergs Jordbeskrivelse, 5. Tome. — ³³) L-F A. Nr. 37 og 39 1817. — ³⁴) Vogt dig for Kampesten, om du vil bevare dine Ben. — ³⁵) L-F A. 26. Okt. 1819. — ³⁶) Omsider sejrer den gode Sag og vil sejre. — ³⁷) L-F A. 4. Nov. 1817; se Kall Rasmussen, Historisk-topografiske Efterretninger, S. 292. — ³⁸) Havde afløst Købmand Sidenius. — ³⁹) I levende Live var jeg dig Pest, døende vil jeg blive din Død, Pave. — ⁴⁰) L-F A. 16. Jan. 1818. — ⁴¹) do. 17. Febr. — ⁴²) do. 22. Okt. 1819. — ⁴³) do. 29. Febr. 1820. — ⁴⁴) L-F A. 12. Febr. 1822. — ⁴⁵) do. 12. Decb. 1823. — ⁴⁶) do. 11. Febr. 1823. — ⁴⁷) do. 4. Nov. 1828. — ⁴⁸) L-F A. 4. Nov. 1828. — ⁴⁹) do. 13. Jan. 1829. — ⁵⁰) Henholdsvis Side 128 og Side 58. —

⁵¹⁾ L-F do. 31. Jan. 1832. — ⁵²⁾ do. 13. April 1832. — ⁵³⁾ do. 17. April 1832. — ⁵⁴⁾ do. 15. Juni 1832. — ⁵⁵⁾ do. 14. Juni 1833. — ⁵⁶⁾ Ved Kongens Interesse og gennem Ordre til Præsterne blev disse Øvelser indført af Professor Nachtegall ved det militære gymnastiske Institut. — ⁵⁷⁾ L-F A. 6. Nov. og 13. Nov. 1836. — ⁵⁸⁾ En Brodersøn, Sognepræst *Emil Boeck*, til Brøndum og Hvidbjerg, døde 1906, næsten 90 Aar, i sit Embede. — ⁵⁹⁾ Forf.s Fader. — ⁶⁰⁾ Lol.-Posten (forkortes »L-P.«) 12. Sept. 1837. — ⁶¹⁾ L-F A. 15. Dec. 1837. — ⁶²⁾ L-P. 14. Dec. 1837. — ⁶³⁾ L-P. 4. Jan. 1838. — ⁶⁴⁾ L-P. 4. Jan. 1838. — ⁶⁵⁾ do. 16. Jan. 1838. — ⁶⁶⁾ »Til Consistorialraad Boeck fra erkjendtlige Sognefolk i Maribo. 15. Jan. 1840«. — ⁶⁷⁾ »Til Erkjendtlighed af Hillested Sognebeboere paa Consistorialraad Boecks Embeds jubilæum d. 15. Jan. 1840«. — Begge disse Gaver, Sølvopsats med Krystalskaal og Sølvflødekanden, er den 28. Januar 1935 skænket til Lolland-Falsters Stiftsmuseum i Maribo til stedse Opbevaring der af Kaptajn, Kammerjunker Hector Boeck i København. — I Museet opbevares desuden Konsistorialraad Boecks Egetræs-Armstol fra Koret i Maribo Domkirke. — ⁶⁸⁾ L-P. 26. Marts og 31. Marts 1840. — ⁶⁹⁾ Lolland-Falsters Stifts-Tidende i Nykøbing fremsatte Tvivl om, hvem af de tre Byer: Nykøbing, Maribo eller Nakskov, der maatte anses som Hovedstad i Stiftet. Imidlertid var Maribo Domkirke blevet sørgeklædt. Lollands-Posten svarede (28. Dec. 1839), at Maribo var af Regeringen anerkendt som Stiftets Hovedstad; her bar Politimesteren Uniform som Følge af at Byen var en Stiftsstad, hvorimod de andre Byer maatte søge om allernaadigst Tilladelse dertil. — ⁷⁰⁾ L-P. 4. Aug. 1839. — ⁷¹⁾ do. 6. Aug. 1839. — ⁷²⁾ do. 10. Okt. 1839. — ⁷³⁾ L. P. 7. Okt. 1841. — ⁷⁴⁾ do. 17. Nov. 1842. — ⁷⁵⁾ »Sørgetaler over Biskop Rasmus Møller, holdne i Maribo Domkirke den 16. November 1842« udkom i December samme Aar hos Boghandler *Thierry* i Nakskov og forhandlede hos Boghandlerne *Giegengack* i Maribo og *Berggreen* i Nykøbing. — ⁷⁶⁾ L. P. 27. April 1843. — ⁷⁷⁾ L-P. 9. April 1843. — ⁷⁸⁾ do. 7. Maj 1843. — ⁷⁹⁾ do. 14. Maj 1843. — ⁸⁰⁾ Paa det af en Urne kronede Sandstensmonument læses paa Marmortavlen: »Consistorialraad *Johan Frederik Boeck* F. 28. Febr. 1763*) D. 4 Maj 1843. Var Sognepræst i 53 Aar og deraf i de sidste 44 Aar i Maribo og Hillested Han indgik Ægteskab 29 Marts 1790 Velsignet i taknemmelig Ihukommelse af sin efterladte Hustru og deres af 9 Børn ham overlevede 4 og af 22 Børnebørn samt 3 Børnebørnsbørn Menneskehed og Menneskevel havde i den hedengangne sin utrættelige Befordrer Og *Sophie Charlotte F Sandrue G Boeck* F 28 Septbr 1771 D 17 April 1846 og overlevede saaledes neppe 3 Aar sin forudgangne Ægtefælle. — ⁸¹⁾ Landsarkivet i Kbhvn. — ⁸²⁾ Asketræs Møbler var meget brugte paa Lolland.

*) Efter Kolding Kirkebog (Sct. Nicolai Kirke) født 27. Febr. 1764, døbt 3. Marts s. A.

Familien paa Storholmen.

En Slægt af ikke almindeligt Format.

Af *Helene Strange.*

Navnet *Ellehammer* er kendt viden om i Verden, hvor man interesserer sig for Opfindelser og Flyvning, fordi det var den danske Opfinder *Christian Ellehammer*, der fik den første Flyvemaskine til at løfte sig fra Jorden og gøre et Hop op i Luften. Tillige var han den første Flyver i Verden, der har optraadt for Offentligheden, idet han efter i 1906 at have foretaget over 200 frie Flyvninger paa Bagsværd tilfrosne Sø i 1908 ved et stort Sportsstævne i Kiel for ca. 30.000 Tilskuere med en Kejserprins i Spidsen fløj Banen rundt i 4 Meters Højde og tjente en Præmie paa 5000 Mark. Alt dette var dengang et uhyre Resultat set fra Flyvningens Side. At man senere har overfløjet denne Præstation, og mange nu nærmest trækker paa Smilebaandet ved Tanken om, at nogle Sekunders Flyvning kunde interessere og imponere en Verden, forringer ikke det, som Ellehammer har præsteret. Han var Flyve-Pioneren, og saaledes vil han blive ved at staa alle Verdensmestre til Trods; og havde han levet i et Land, hvor Millionerne hang mere paa Træer end i Danmark, hvem tør vel saa benægte Muligheden af, at Ellehammer var blevet iblandt de førende. Som det hele har ligget, har han til Dels kun haft sig selv og sin egen Arbejds- evne og Opfindersnilde at holde sig til, og selv om det i Virkeligheden er ganske overvældende, hvad Ellehammer i Kraft af sin Flid og Energi, Dygtighed og Gaa-paa-Mod har opnaaet, forslaar det jo ikke i den haarde Konkurrence, hvor Pengemagten sætter ind.

Men her er ikke Pladsen for en Afhandling om Ellehammers Flyverfortjeneste, jeg har blot villet pege paa, at han

er Førstemanden paa Flyvningens Omraade. Men at han er Falstring og har henlevet sin Barndom og et Stykke af sin første Ungdom paa Falster, er ikke almindelig kendt ud over en snævrere Kreds, og at hele hans intelligente Familie igen-

Mads Hansen og Kone.

nem mange Aar har været knyttet til et ejendommeligt Stykke Vestfalster, kendes vel af endnu færre.

Hjemstedet for denne Families Virke er paa *Storholmen ved Vaalse Vig*. Her levede og arbejdede og eksperimenterede gennem en Aarrække baade Fædre, Sønner og Brødre paa en Maa-
de, som i sig selv vist søger sin Lige inden for jævne Bønderfolk og Arbejdere. I Besiddelse af mekanisk Snilde og Opfindsomhed var

baade unge og gamle, og der var vel snart ikke den Ting inden for deres Omraade, som de ikke kunde faa til enten at »springe eller gaa, sejle eller flyve«. De var som rene Heksemestre i alt, hvad der hørte ind under Mekanik. Selvhjulpne var de tillige, og intet gik de af Vejen for. Nye Opgaver vinkede og trak stadig i dem alle, og havde de naaet et Maal, var de straks parat til at gaa i Lag med et andet.

Det samlende Midtpunkt for hele den store Familie paa Storholmen var *Mads Hansen*. Han stod som Slægtens Øver-

ste og den, hvis Ord og Mening havde mest Vægt, og den, der baade udadtil og indadtil havde mest at sige. Mads Hansen var født 1836. Sin Fødselsdag fejrede han altid 12. Maj, men man mente egentlig, han var født d. 13., men da Faderen var meget overtroisk og nærrede stor Frygt for 13-Tallet, ansaas det for særdeles rimeligt, at han ved Indmeldelsen havde rykket Dagen lidt. For øvrigt lød Daabsattesten paa, at han var kommet til Verden d. 15., saa der var ikke saa lidt Uklarhed paa dette Punkt. Men Mads Hansen brød sig hverken om Attest eller Antagelse, og Dagen højtideligholdtes altsaa den 12. Han var født paa Møn, men Forældrene flyttede senere til Sjælland og fik en lille Ejendom ved Bakkebølle Fredskov. Hans Fader hed Hans Jakobsen Høj. Stamnavnet havde han fra sin Hjemgaard, der var Fæste under Marienborg paa Møn, og hvor der var flere Høje paa Gaardens Marker. Hele den mønske Familie var efter de Tider meget oplyste Folk og særlig dygtige baade til at læse, skrive og regne.

Hans Jakobsen Høj var Tømrer og byggede en Mængde Gaarde og Huse paa Bakkebølleegnen. Desuden var han Byslagter og Musiker. Efter Konfirmationen kom Mads ud at sejle, først som Skibsdreng, senere som Kok. Siden kom han i Lære hos Skibsbygger Benzon, Nykøbing, og lærte for øvrigt baade at smede, tømre, snedkre og mure. Arbejdede ligeledes paa store Skibsværfter i England og fik derved set mangt og meget af den vide Verden, og naar han laa i fremmede Havne, gik han i Fritiden paa Museer og Samlinger, hvor han studerede et og andet, medens Kammeraterne som Regel sad og soldede paa Beværtningerne. Haarde Ture kom han ogsaa til at opleve. Engang han sejlede paa Rusland, frøs de inde ude paa Søen og laa indfrosset i 3 Uger, og i disse Uger fik de gule Ærter tre Gange om Dagen, saa skønt Ærter ellers var hans Livret, kunde han dog til sidst næsten ikke taale at se dem.

En anden Gang var han ude paa en Rejse, der varede i 3 Aar. Skibet tilhørte Konsul Benzon i Stubbekøbing, og Besætningen skulde afmønstres der i Havnen. Byen var i

den Anledning flagsmykket, og de hjemvendte fik en meget hjertelig Velkomst, da Skibet sejlede ind. Om Aftenen var der Fest hos Gæstgiver Ell, og ved en Punsebolle blev der drukket mange Skaaler for Danmark, Rederi, Kaptajn o. s. v. Til sidst rejste Mads Hansen sig og udbragte et Leve for de gamle, som sad derhjemme og ventede paa at faa deres Sønner at se efter den lange Fraværelse. »Du mener vel kun din den gamle«, sagde Gæstgiveren til ham, »for din Mor er jo død for et halvt Aar siden«. For den unge Sømand var det et haardt Slag at høre om Moderens Død. Han havde altid holdt meget af sin Moder, og som et særskilt Foræring medbragte han ogsaa en Sæk Edderdun til hende — men nu skulde han saa finde hendes Plads tom. Det tog Glansen af Hjemkomsten. I øvrigt vidnede det hele jo ogsaa om de Tidens sene og besværlige Efterretningsvæsen. Ved senere at høre nærmere om, hvornaar hun var død, kunde han erindre, at just den samme Nat havde han haft Hundevagten paa Skibet, der da sejlede i Middelhavet. Pludselig under Vagten var han blevet grebet af et forunderligt Tung-sind, hvor Hjemve og Længsel efter Moderen var ved at overvælde ham paa en Maade, han ellers ikke kendte. Efter Hjemkomsten var han sikker paa, at Moderen i sin Dødsstund havde været ham aandelig nær. Efter at have faret udenlands i nogle Aar overtog Mads Hansen sit Hjemsted og vilde nu ogsaa selv have sit eget Fartøj at sejle med; men det kneb for ham at komme rigtig i Gang, idet han ikke mindre end tre Gange blev indkaldt til Militærtjeneste, saa han derved blev slaaet ud af Erhvervet. I 10 Aar var han forlovet med en ung Pige, der hed Trine og var Datter af Skipper og Kornhandler Lars Ellehammer, som stammede fra Ellehammergaarden i Kallehave. Selv boede Lars Ellehammer ikke langt fra Jakob Hansen Høj, saa de unge havde kendt hinanden fra Barndommen af. To af Ellehammers Sønner var iblandt de første, der tog Styrmandseksamen paa Bogø Navigationsskole, og naar Christen Berg og hans Familie skulde fra Sydsjælland til Bogø, var det gerne Ellehammerne, der satte dem over. Men først havde Madam Ellehammer givet Kaffe til de velkomne Gæster, og ned

gennem Aarene bestod der et varmt Venskabsforhold mellem de to Familier. Lars Ellehammer var en for sin Tid særdeles fin Mand, der altid gik i sort Klædestøj, mens alle andre af hans jævnlige holdt sig til Vadmel og Hvergarn. Hans Kone var en meget dygtig Husmoder, og bl. a. røgede hun en Mængde Flæsk, som Manden købte og siden videre-solgte. I Ægteskabet var ikke mindre end 14 Børn, og to af Døtrene fik ligeledes senere ligesom Moderen hver 14, saa det var en børnerig Familie.

Som det hele stillede sig for Mads Hansen, syntes Ellehammerfamilien, det saa haabløst ud for Trines Fremtid at blive bundet til ham. Desuden kunde hun »komme til Gaards«, saa man fandt, det var dumt af hende at følge den fattige Skibstømrer, men hun holdt trofast ved ham, indtil det lykkedes ham at faa det, saa han kunde byde hende ind. Og i nogle og halvtreds Aar fulgte hun ham baade i onde og gode Dage, og dygtig og praktisk, som hun var, blev hun ham en udmærket Støtte. I 1863 blev de gift og kom til at bo i hans Barndomshjem, men kort efter brød Krigen ud, og han blev indkaldt, saa det var, som det hele stadig væk skulde slaas i Stykker for ham gennem Militær- og Krigsvæsen. Han var derfor ogsaa til helt op i sin høje Alderdom en ivrig Fredsven og Militarismens svorne Modstander.

Efter Krigen tog han atter fat dels med at sejle, dels med at købe Korn. Ind imellem dyrkede han Musikken og eksperimenterede med mangfoldige forskelligartede Ting. Han var saaledes en meget dygtig Urmager og var her som i mange andre Henseender langt forud for sin Tid, idet han bl. a. holdt paa 24 Timer-Urene. »Det er meningsløst at inddele et Døgn i 2 Gange 12«, erklærede han; »det skal være 24, som det er«. En gammel Bornholmer lavede han derfor ogsaa om til at vise disse 24 Timer, som han hævdede var det rette.

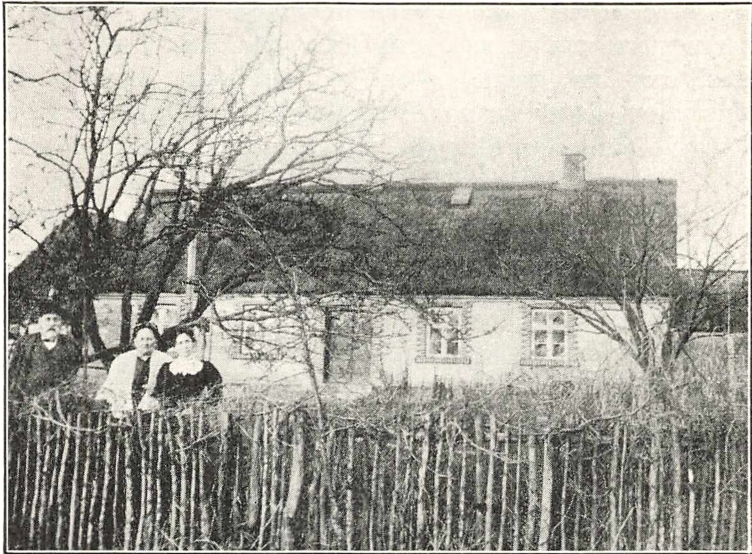
I en Aarrække gik alting godt for Mads Hansen, og Børneflokken øgedes stadig. Trine var en af de Ellehammer-Døtre, der bragte 14 Børn til Verden, men kun de 9 levede og blev voksne. Imidlertid var Mads Hansens ældste Broder, Kristen, der ligeledes var Skipper og havde sit eget

Fartøj, rejst til *Falster* og der købt sig en lille Ejendom ved *Vaalse Vig*. Her opkøbte han samtidig Korn til den dengang saa kendte og store Kornhandler Mogensén, Vaalse. Den yngste af Brødrene, Henrik, var hos ham og hjalp til baade ved Landbrug, Sejlads og Kornopkøb og var tillige Musiker og spillede gennem mange Aar ved en lang Række offentlige Fester og private Gilder. I de Tider var det just, at man havde uendelige Kvaler med Vaalse Vig og ikke kunde holde Vandet ude, saa Interessenterne fik ikke det Udbytte af det inddæmmede Areal, som de havde ventet. Dette Inddæmnings- og Udtørningsarbejde, som Bønderne fra de tre omliggende Sogne — Nr. Vedby, Vaalse og Kippinge — havde udført, var jo i sig selv en Bedrift. Med Haandkraft, med Hakke, Skovl og Spade og med Hjulbøre og Hestekøretøjer havde man først gravet Kanal og anlagt Dæmning og fyldt Jord paa fra Storholmen og Vedby Klint, saa man derved havde indvundet ca. 1200 Tdr. Land fra Havet. Det var stolt for de nord- og vestfalsterske Bønder at se tilbage paa. Men bagefter kom saa Vanskelighederne med at holde Vandet ude. En Vandmølle havde de staaende til at pumpe Vandet bort, men den kunde ikke klare Opgaven og affødte mangfoldige bitre Stridigheder inden for Vigen's Interessentskab, der var dannet i Juli 1841. Møllen havde kostet 6000 Rd., og da dens Udtørringsevne stadig blev slettere og slettere, førte det til, at en af Interessenterne, Gaardmand Hans Eriksen, Øster Kippinge, nægtede at betale et afkrævet Kontingent paa 6 Rigsdaler til Foreningen. Det hele udviklede sig til Proces og Rettergang i de følgende Aar og endte til sidst ved Højesteret, hvor den gamle Hans Eriksen selv talte sin Sag og vandt den 21. April 1869. Det var en stolt Dag for ham, og han fik derved tillige sit Navn indskrevet som den første Bonde, der havde talt i Højesteret. Han mødte selvfølgelig efter de Tidens Skik i tykke Vadmelklæder, og der fortælles ogsaa, at han svedte stærkt, imens han holdt sin Tale, hvilket jo heller ikke var saa underligt. Om Hans Eriksen har jeg for øvrigt skrevet i Lolland-Falsters historiske Aarvog for 1919.

Imens gik Tiden, og Vandmøllen malede videre, som den

bedst kunde, men dette betød kun saare lidt, og Interesserne havde fortsat Ærgrelser og Tab af Vigens daarlige Afvanding. Under sine Rejser til Nord- og Vestfalster, hvor Mads Hansen særlig købte Korn i de tre nævnte Sogne, havde han faaet Kendskab til den mislykkede Udtørring, og Brødrene, Kristen og Henrik, som var Naboer til Vigen, kunde yderligere fortælle ham derom, saa hans Interesse for alt dette var vakt. En Tid i Forvejen havde han eksperimenteret med en mekanisk Blæsebælg til sit Smedeværksted, som han havde opført ved Hjemmet. Engang, da Kristen og Henrik var paa Besøg hos ham og han viste dem sin nye Opfindelse, blev alle paa det rene med, at ved lidt Ændring vilde Motoren egne sig ypperligt til et Øseværk. »Du skulde prøve, om du ikke kunde lave noget, der kunde tømme Vaalse Vig«, siger derpaa den ene af Brødrene, da de havde gennemgaaet Modellen. Tanken greb Mads Hansen. Han gik derefter i Gang med at foretage forskellige Beregninger og kom i Forbindelse med Interessentskabet, som til sidst tilbød ham 20.000 Kr., hvis han kunde tømme Vigen. Lykkedes Forsøget ikke, skulde han intet have. 20.000 Kr. var dengang en uhyre stor Sum, som virkede fristende paa den endnu unge og arbejdsivrige Opfinder, som her ret kunde faa Lejlighed til at tilfredsstille og udnytte sin Virketrang. Men før han kunde faa fat i det store Beløb, laa der foran ham et stort og risikabelt Arbejde. Al sin Tid og hele sin Arbejdskraft skulde han nu langt frem ofre paa dette, og desuden skulde han sætte Penge i Foretagendet. Her var en vældig Risiko at løbe for en Mand, der ikke raadede over større Kapital, men kun havde faaet oparbejdet sig en jævn god Stilling og tillige sad med en stor Familie. Hans Kone var da ogsaa meget ængstelig ved at se ham gaa ind i det vovelige og dristige Foretagende, men Mads Hansen var ikke til at standse. Hvem intet vovede, intet vandt, holdt han paa, og næsten endnu mere end Pengene vinkede selve det store interessante Arbejde. Den gamle Vandmølle, som stod i Vigen, kunde benyttes under Forsøgene, men ved Siden af maatte de bygge en ny Vandmølle til at drive Vandet ud. Alt det tog baade Tid og Penge. Mads Hansen kunde

heller ikke i Længden have sin Familie boende paa Sjælland, naar han selv til Stadighed skulde arbejde paa Falster. Han solgte derfor det gamle Hjem ved Bakkebølle og købte en lille Ejendom med 6 Tdr. Land paa Storholmen. Hans Kone og deres 9 Børn flyttede her til 1875. En Søster til Trine, der var gift med Kornhandler Karl Andersen, flyttede i samme

Hjemmet paa Storholmen.

Uge fra Sjælland til Vaalse ligeledes med 9 Børn, saa der blev mange Slægtninge samlet derude omkring Vigen. En af Mads Hansens ældste Døtre har fortalt, at hun og hendes Søskende altid var stolte og glade, naar Faderen kom sej-lende hjem til Bakkebølle. Hans Skib hed »Ane Katrine«, og de kunde kende det paa lang Afstand. Sin første Baad havde han givet Navnet »Enriht«. Omvendt blev det Thrine — den Pige han haabede at vinde.

Mads Hansen havde beregnet, at naar først Forarbejderne var færdige, skulde han kunne pumpe Vandet ud paa 24 »Etmaal«, d. v. s. 24 Timer. Ingen udenforstaaende troede paa, at det kunde lade sig gøre, og der faldt mange spot-

tende Bemærkninger og Spydigheder i den Anledning. Den i sin Tid meget kendte Høker Petersen, der tillige var Gæstgiver paa Vaalse, erklærede bl. a., at hvis Mads Hansen kunde tømme Vigen for Vand, vilde han fylde den med Puns. Han kunde her kommet godt op at køre. Det viste sig nemlig, at da Mads Hansen havde sat sit Pumpeværk i Gang, kunde han pumpe Vandet ud i Løbet af 25 Dage. Der gik altsaa et Døgn mere end beregnet, men den store Sejr havde han vundet ved sit Snilde og sit Arbejdsmod. Det var vel nok den stolteste Dag i hans Liv. Han sendte ogsaa straks en Dreng op til Høkeren med en Seddel, hvorpaa der stod »Nu kan du komme med Punsen!« Den store Bolle maatte Petersen af gode Grunde lade være at levere, og han og øvrige Spottefugle maatte tage Hatten af for det Arbejde, her var præsteret. Og nu kom saa de 20.000 Kr. Det skulde der ogsaa regnes med baade her og der. Efter at det havde vist sig, at Mads Hansen kunde faa tørlagt Vigen, blev der sluttet en Kontrakt mellem ham og Interessentskabet, hvor han forpligtede sig til hvert Aar inden for et vist Tidsrum at skaffe Vandet væk fra de inddæmmede Arealer, som om Vinteren skulde sættes under Vand. Her ind under hørte 1100 Tdr. Land, medens der i Midten af Vigen laa et Stykke, der kaldtes »Dybet« og var Fælleseje, hvor alle Interessenterne kunde lade deres Kreaturer græsse i Fællesskab, for saa vidt som de kunde gaa paa den dyndede Bund. For at faa Vandstanden ned til den bestemte Grænse maatte Vandmøllen inden for den fastsatte Tid gaa uafbrudt i 3 Uger. Dette fandt Pastor Blauenfeldt, der da var Kapellan i Nr. Vedby og nær knyttet til Indre Mission, var en stor Ugudelighed. Han henvendte sig ogsaa til Mads Hansen derom og bebrejdede ham, at han i Paaskedagene passede Møllen i Stedet for at gaa i Kirke. »Jeg er nødt til at overholde min Kontrakt«, svarede Mads Hansen. »Det maa være en meget ugudelig Kontrakt«, sagde Præsten, »og hvis De stolede paa Gud, fik De nok ogsaa Vandet bort i rette Tid, selv om De helligholdt Søndagen«. »Godt«, sagde Mads Hansen, »jeg skal gerne holde stille de hellige Dage, hvis De saa vil betale Mulkten, dersom jeg ikke faar Vandet rettidigt ud«. »Nej

— jeg har ingen Penge at betale med«. »Naa — saa stoler De jo heller ikke paa Vorherre«, bemærkede Mads Hansen tørt. I øvrigt havde han stor Ærbødighed for alt, hvad der vedrørte Religion, men han var ingen flittig Kirkegænger. Med Interessentskabet havde han en 15-aarig Kontrakt om Vandets Udpumpning, og i alle disse Aar levede den store Familie et begivenhedsrigt og interessant Liv derude paa Storholmen. Børnene tumlede sig af Hjertenslyst paa de grønne Enge og plaskede i Vandet baade tidlig og silde. Og i det store Smedeværksted, som Faderen havde opført ikke langt fra Hjemmet, og hvor han syslede med mange forskellige Ting, kunde Drengene eksperimentere og udvikle det Opfindersnilde, der laa dem i Blodet. Den gamle Farfar Hans Jakobsen Høj var flyttet med dem fra Sjælland og laa i godt 3 Aar lam i Sengen. For at lette Besværen med at faa ham løftet, naar der skulde redes under ham, havde Mads Hansen lavet et Hejseapparat over Sengen op i Loftet. En jævnaldrende Mand, der hed Valentin Mortensen, kom regelmæssig hver Uge for at se til den syge, hvilket oplivede denne meget. Og fortælle kunde de begge. Særlig gled Samtalen hen paa ældre Tiders Forhold, og Børnene lyttede da spændt til Fortællingerne, ikke mindst naar de drejede sig om alt det overnaturlige og mystiske, som begge havde hørt eller mente at have oplevet. Saaledes fortalte Valentin om Kong Hans fra Vaalse og noget om det mystiske, der knyttede sig til Vigen. Naar det var Aftentaage, kunde man der se en gammel Mand komme vandrende oppe fra Borregaard, hvor der tidligere havde ligget en Borg. Manden gik hen over Dybet, som havde bundløst Mudder, men han kom aldrig længere i end til Anklerne. Midtvejs ude satte han sig paa en Sten og filede sin »Harke«. Harken var et Slags Aalejern, og naar han var færdig med Filingen, gik han videre over imod Nr. Vedby og forsvandt der. Men under Stenen, han havde siddet paa, skulde ligge en Skat begravet, og de gamle snakkede ofte om, at hvis Hans Jakobsen Høj kunde blive rask, vilde de prøve at hæve Skatten; men de naaede aldrig at faa gjort noget Forsøg derpaa. Farfaderen nærede jo stor Frygt for 13-Tallet, og da Svigerdatteren,

mens de endnu boede paa Sjælland, en 13. Juni blev syg, fordi et af hendes 14 Smaabørn var i Vente, gik den gamle hændervridende frem og tilbage og bad til, at Barnet dog ikke maatte komme til Verden paa den forfærdelige Dato. Hans Bøn blev ogsaa hørt. Den lille Sønneson blev først født d. 14. Han blev døbt *Christian* og var den, der siden fik sit Navn indskrevet som den, der kom til at foretage den første Flyvning. Var de to gamles Spøgelseshistorier og forskellige andre Krøniker just ikke altid noget, der egnede sig for Børn, saa fik de alligevel herigennem et Indblik i forrige Tiders Tro og Tænkemaade, som vakte deres Interesse for Kulturhistorie og ikke let gik dem af Glemme. Valentin Mortensen med det store Skæg, syntes de ogsaa lignede en gammel Patriark, saa der stod stor Respekt om ham. Han var deres Nabo og den, der havde bygget det første Hus paa Storholmen, og efter hans og hans Søn Lars Valentinsens Død, købte Mads Hansen deres Sted og fik derved i alt en halv Snes Tdr. Land til sin Ejendom. Af andre Gæster, som ogsaa i høj Grad interesserede Børnene, var en af Forældrenes Barndomsvenner fra Sjælland. Han hed Jens Olsen og var Skrædder af Profession, men tog nu kun Maal af Tøjet, som hans Kone saa syede. Desuden var han Danselærer og rejste om Vinteren rundt og holdt Danseskole saavel paa Falster som Sjælland. Samtidig var han en ivrig Samler af alle gamle, fine Ting baade Møbler og Oldsager og hvad andet, han kunde faa fat paa. For alt dette gav hans Bysbørn ham Øgenavnet »Tosse-Jens«, men det viste sig i det lange Løb, at han i forskellige Retninger var klogere end de fleste af Spotterne. Paa Storholmen forstod man hans Trang til at dyrke sine særegne Interesser og interesserede sig for hans Arbejde. I Udstillingsaaret 1888 blev det overdraget ham at arrangere en særskilt Afdeling af gamle Ting paa Udstillingen, og den store Samling fra Stenaldertiden, som var fundet i Vigen, kom han siden til at ordne inde paa Oldnordisk Museum; endelig blev han igennem en længere Aarrække Kustode ved Maribo Stiftsmuseum og vandt sig et Navn som Kender og Samler af Fortidsminder. Paa sine Besøg hos Storholmsfamilien lagde han Mærke til, at rundt

om i Vigen laa spredt en Mængde smaa særegne Stenpile, og for at faa samlet disse fik han Storholmsbørnene til Hjælp. Særlig Christian var en ivrig Samler, og for hver Pil, der fandtes, betalte Jens Olsen en Øre. Fortjenesten var ikke svimlende, men i de Tider var Børn ikke forvænt med Penge, saa baade den senere Ellehammer og hans Søskende var glade og tilfredse med det, de kunde faa ind.

Imens voksede den store Børneflokk op. Faderen var i mange Retninger en streng Opdrager, men til Gengæld vilde han ogsaa gerne, der skulde Liv og Munterhed ind mellem Arbejdet. De havde en meget stor Stue, der blev kaldt Salen, og her legede og dansede de om Aftenen og de hellige Dage. Storholmen var Samlingspladsen for hele den store Familie baade paa Mads Hansens og Kones Side med et godt Sammenhold, saa de mange Fætre og Kusiner havde en lang Række Morskabstimer sammen. Ikke sjældent kom andre Børn og unge Mennesker til, saa der stod Glans om Storholmen i de Tider. Midt ind i Legen kunde Mads Hansen tage sin Violin og spille op til Dans, medens Trine lavede Kaffe til hele Flokken. Fine Gilder holdtes ikke, men her var altid aabent Hus, og enhver blev modtaget med god gammeldags Gæstfrihed. I Modsætning til saa mange af sine jævnlige nød Mads Hansen kun meget lidt Spiritus. En Snaps til sin Mad kunde han af og til tage, men hans daglige Drik var kun et Krus »Jesu Navn-Øl«, d. v. s. meget tyndt Øl af den Slags, som Fattigfolk gerne gik rundt og bad om, naar Bønderne havde brygget. Benævnelsen er dog næppe falstersk, men snarere ført med fra Sjælland.

Naar Mads Hansen var ude, købte han rigeligt ind af forskellige Varer til Husholdningen, derimellem ogsaa lidt Svesker, Rosiner og Chokolade, som dengang ikke var almindelige Ting at have i Huset. Det hele gemtes i hans gamle Skibskiste, der var malet rød og blev kaldt for den røde Kuffert. For sit lækre Indholds Skyld omfattedes Kufferten med særskilt Opmærksomhed af Børnene, og en stor Højtid var det, naar der ved enkelte Lejligheder tildeltes dem en eller anden lille Lækkerbidsken derfra. I den store Husholdning, hvor der foruden de 9 Børn, Forældre og Farfar

tillige ofte var 4—5 voksne Mænd i Arbejde, skulde der bruges meget, og Mads Hansen plejede ogsaa i Spøg at drille sin Kone med, at hun nok havde kostet ham 100,000 Kr. »Men du har ogsaa gavnet mig for 200,000«, fjøede han saa til. I det hele var han en særpræget Mand; altid havde han et træffende Svar paa rede Haand. Engang blev han ved en Sammenkomst paa Vaalse Gæstgivergaard inviteret hen for at faa en Bajer ved et Bord, hvor der sad 7 andre. Da den første Omgang var drukket, bestilte en anden i Laget 8 Bajere til. »Kom hellere med 64«, sagde Mads Hansen til Opvarteren, »for det er da det, der alligevel stiles efter«.

I de 15 Aar Mads Hansen havde Vigens Udtørring i Entreprise, byggede han ogsaa en hel Del Baade. Nuværende Baadebygger Frederiksen, Stubbekøbing, der senere blev Mads Hansens Svigersøn, har saaledes ogsaa faaet en Del af sin Uddannelse i Baadebyggeriet ude paa Storholmen.

Efter at Vigens Udtørring havde fundet Sted, var der paa Storholmen holdt et Udtørringsgilde, og til Minde om den store Dæmningsfest og selve Dæmningsens Aabning i 1843, hvor ingen ringere end Kristian den 8. havde været til Stede, afholdtes der hvert Aar et Holmebal, saa laa man end ensomt derude i Vigen, manglede der dog ikke Liv og Fornøjelser. En Mængde Mennesker strømmede ogsaa dertil for at se, hvad der foregik, og de tre Brødre, som havde faaet Vigens Vand bort, efter at flere Ingeniørfirmaer havde forløftet sig derpaa, blev i Folkemunde ofte kaldt for »De tre Vise«. I Førstningen holdt Mads Hansen selv disse Holm-baller, men senere havde andre Beværtningen.

Masser af Fisk var der til Tider at hente, naar Vandet om Foraaret var pumpet ud. Ikke alene kunde der hentes Kurvfulde og Spandefulde, men i Læssevis, særlig af Skaller. En Del af Fisken var mudret og smagte ikke videre godt, men mange brugte saa efter Fangsten at sætte dem i Hyttefade med Saltvand, saa Fiskene kunde rende noget af det mudrede af sig.

Alle Mændene inden for Storholmsfamilien var tillige ivrige Jægere; men igennem Jagten kom en stor Sorg ind, idet den yngste af Mads Hansens Sønner, en rask Gut, der ny-

lig var konfirmeret, en Dag gik ud for at skyde Fugle, og en Gren fik fat i Aftrækkeren paa hans Bøsse, Skuddet ramte ham, saa han var død paa Stedet. For Mads Hansen og Trine var det et haardt Slag, men det slog dem dog ikke ned.

Om hele Livet derude i Storholmshjemmet fortæller Sønnen, Christian Ellehammer, meget smukt i sin interessante Bog, »Jeg fløj — —«:

Jeg har kaldt min Bog »Jeg fløj —«, skriver han, »fordi denne Begivenhed for mig staaar som den største og mest straalende Begivenhed i mit Liv som Opfinder. »Nogle Erindringer fra en uforglemmelig Tid har jeg føjet til, fordi det ikke alene er mit eget, jeg beretter om, men jeg har prøvet med mine egne Oplevelser og Erfaringer at skildre, hvordan den nye Tid kom frem inden for det Felt, der hedder Flyvning, og som spiller en stedse større Rolle i den daglige praktiske Tilværelse. For mig begynder mit Arbejde med Flyvningen allerede i mine Drengaar, længe før jeg nogen Sinde drømte om at hæve mig paa Vinger. Og det er ikke endt endnu. Endnu drømmer jeg om at kunne føje nye Opfindelser til mine tidligere, ogsaa paa Flyvningens Omraade, hvor jeg har min store, min største Interesse. Derfor begynder min Bog ved de store Dage ved Vaalse Vig paa Nordfalster, hvor jeg levede mine lykkelige Drengaar under saa ideelle Forhold, som nogen Dreng kan ønske sig det. Far var gammel Skibstømrer og havde været viden om. Det var ikke Smaating, han havde oplevet paa store Værfter i England eller som Tømmermand om Bord. Men allerede 20 Aar gammel »gik han i Dok«, vendte tilbage til Landjorden og købte en lille Landejendom ved Bakkebølle Fredskov i Nærheden af Vordingborg. Her saa jeg første Gang Dagens Lys, men var kun tre Aar gammel, da Far fik overdraget det store Indtørningsarbejde ved Vaalse Vig. Og her flyttede vi da over og fik vort Hjem paa Storholmen, der blev mit egentlige Barndomshjem, og de store Enge min Drengetids herlige Legeplads. — Vi var mange Søskende, 5 Dreng og 4 Piger paa een Gang, saa Legekammerater var der aldrig Mangel paa. Alle vi Dreng havde vort eget Værelse eller rettere vor egen Kahyt. Far havde som gammel Sømand indrettet det for os med Køjer i Etager, ganske som paa et Skib, og her maatte vi selv regere og holde Orden i Skibskisterne, ellers vankede der, naar der en Gang imellem kom Inspektion, og alt ikke var, som det skulde være. — Mon der findes noget mere herligt end at være Dreng paa Lan-

det? Man har frit Spillerum, hele Naturen til Legeplads og rigeligt med Materialer til Konstruktion af alle de vidunderlige »Opfindelser«, en Dregehjerne kan fremtrille. Jeg glemmer aldrig Isslæderne; de var vidunderlige. I strygende Fart gik det hen over Isen, et Hundrede Kilometer i Timen. Hejsa, det var Liv! Der var ingen Grænser for vor Opfindsomhed, naar det gjaldt om at forbedre de spinkle Fartøjer, og vi indsugede i disse Vinterdage den Sundhed og Kraft, vi lever paa den Dag i Dag. — Ogsaa om Sommeren gik det for fulde Sejl hen over Engen. Paa det store Værksted, der hørte til min Fars Virksomhed, kunde vi jo fremstille lige, hvad vi havde Brug for, og saa satte vi store Hjul under Isslæderne og for af Sted i susende Fart. Til Søs fik vi god Brug for de Sejlkundskaber, vi erhvervede med Isslæder og Sejlkøretøjer. Far snittede smaa Lystbaade til os, vi riggede dem til, og med disse Modelskibe holdt vi store Kapsejladser hen over Vigens lave Vand, lærte at krydse en Baad op imod Vinden, eksperimenterede med Sejlføringen og blev godt kendt med Vindens Luner. Ogsaa store Sejlpramme tumlede vi med paa Fjorden; men den Slags Leg gaar jo ikke altid lige godt. Jeg husker, at Mor engang sendte mig over paa den anden Side efter Gulvsand — Strandbredden derovre var kendt for sit fine, hvide Sand. Jeg kom godt nok over og fik Baaden fyldt med Sand; men Hjemturen blev knap saa vellykket. Om det nu har været paa Grund af en Smule Sø, eller om jeg virkelig havde fyldt Baaden for stærkt, at Rælingen var lige i Vandkanten, skal jeg ikke kunne sige — men lige med eet sank Baaden med hele sin Ladning, og jeg var den eneste, der forblev oven Vande. Behøver jeg at fortælle, at Far stod inde paa Land og tog imod mig, da jeg svømmede i Land — — —. En anden Gang havde mine Brødre og jeg inviteret alle Børnene i vor Skole paa en Sejltur. Men Vinden var den Dag usædvanlig stærk, og gik det godt med at komme over Vigen, var det umuligt at komme tilbage, hvor meget vi end krydsede. Hele Flokken maatte vandre den lange Vej rundt om Vigen og tilbage til Skolen, hvor vi var ventet med Angst og Bæven. Skolegang blev der ikke noget af den Dag, og vi maatte forære Skolemesteren en af de allerbedste Gedder for at faa Affæren ud af Verden. Selvfølgelig kan en Flok Drengene ikke bo lige ved en stor Vandmølle uden at bygge Modeller. Helt smaa var de for Resten ikke, da de kunde trække smaa lokale Vandløftere, eller vi brugte dem til andre Ting. Jeg husker saaledes, hvordan vi engang byggede en Motor til Mors Kaffemølle. Det gik storartet. Møllen snurrede, saa det var en Fryd, og Mor var begejstret.

Desværre kun saa kort. For allerede den anden Dag fik Drivsnoren forkert fat i Kaffemøllen, der lige var fyldt med Bønner, og hele Historien slyngedes højt op i Luften og langt bort, medens Kaffe-bønnerne spredtes for alle Vinde. Saa blev Anvendelsen af mekanisk Kraft til Kaffemaling forbudt. Og vi maatte igen trække Kaffemøllen med Haanden. Hele min Voksen op mellem disse store Vindkraftanlæg, Legen med Isslæderne og de smaa Skibsmodeller vakte meget tidlig en levende Interesse for alt, hvad der havde med Vind at gøre. Og da det jo gælder om at udnytte Vinden, blev det tillige en Interesse for enhver Form for Mekanik. Jeg gik omkring paa Fars Værksted og lærte, hvordan de forskellige Ting blev til. Jeg fulgte spændt Opbygningen af Møller og Vandløftere og tog ret tidlig den Beslutning, at naar jeg blev stor, vilde jeg være Mekaniker og bygge Maskiner. Der var dog en Ting, der mere end nogen anden kom til at betyde noget for mig senere hen, og det var Legen med Drager. Naar Vinden blæste kraftigt hen over Engene, drog vi ud med kæmpemæssige Drager, byggede af gamle Møllesejl. Og vi Drengene konkurrerede indbyrdes haardt om, hvis Drage der kunde bære de tungeste Byrder. Konkurrence giver Opfindsomhed, og vi blev til Slut store Drageeksperter. Vi naaede endog saa vidt, at Dragerne kunde bære os selv, naar Vinden var stærk nok dertil. — Enhver vil kunne forstaa, at disse Drengetidens Forsøg, der kun gik ud paa at finde en Drage i den mest fuldkomne Form — d. v. s. med den størst mulige Bæreevne, er af direkte Betydning for Bygningen af den første Flyvemaskine. Det anede vi ikke dengang. Men havde vi ikke leget med de store Drager, var det aldrig lykkedes mig at konstruere en Maskine, der ved egen Hjælp kunde løfte sig fra Jorden. — Her paa Vaalse Vig blev jeg »Dus med Vinden«, og det er blevet et Bekendtskab, der har holdt sig for Resten af Livet.«

Da Mads Hansens Kontrakt med Interessentskabet var udløbet, kunde man ikke komme til rette om at forny den, og Mads Hansen begyndte derpaa at tage rundt med et Damp-tærskværk, som han selv havde lavet, og som var det første Dampværk, der tærskede Korn paa Falster. Ligeledes havde han sammen med Sønnerne konstrueret en Muddermaskine, hvor han selv lavede alt Træarbejdet, medens Sønnerne drejede og smedede Jerntøjet. Han tog derefter fat paa adskillige store Entreprenørarbejder — anlagde Veje og Gader, udtørrede store Arealer, anlagde og udvidede flere Havne

o. m. a. I Virkeligheden vældige Foretagender af en Mand, der i mange Retninger kun havde sit eget Selvstudium at bygge paa. Efterhaanden som han blev ældre, voksede jo ogsaa Sønnen til og blev hans trofaste Hjælper og førte Arbejdet videre. Under al denne Entreprise havde man antaget Firmanavnet »Brødrene Hansen«, og da dette var blevet godt kendt og anset, vilde man ikke følge Sønnen og Broderen Christian, da han tog Navneforandring og begyndte at føre Slægtsnavnet *Ellehammer*. Firmaet eksisterer ogsaa endnu, og dets Indehavere er Mads Hansens ældste Søn og Sønnesøn Storholmen. De tre andre af Mads Hansens Sønner var ligeledes meget delige Mekanikere og Entreprenører og arbejdede med Havne — Udfyldnings- og Udtørringsarbejder.

Mens Mads Hansen var beskæftiget med sine Entreprenørarbejder ude omkring, drejede hans Tanker sig dog alligevel ofte om Vigen, der under alle Forhold var som hans Hjertebarn. Han drømte heller ikke om noget mindre end engang at kunne udtørre et Stykke af Dæmningen og helt om til Dyrefoden ved Orehoved. Dette Projekt fik han dog aldrig Lejlighed til at komme nærmere ind paa, men han var fuldt og fast overbevist om, at her laa en Opgave, som burde løses. Selve den anlagte Dæmning havde ogsaa til det sidste hans dybeste Interesse, og han var ofte fyldt med Bekymring for dens Holdbarhed og mente ikke, den var saa stærk, som den burde være. I hans Tid brød den 3 Gange, men hver Gang blev Skaden udbedret, saa der ikke skete særlige Ødelæggelser; men han hævdede altid, at som det hele var laa Vigen som en Lavine. I det Øjeblik en Stormflod for Alvor brød ind, vilde Vandet strømme helt op til Kippinge Kirke, hvor man tidligere havde kunnet lægge til med Fartøjer. Hvad alt det vilde betyde for alle Vigens Beboere, og hvilke Værdier der i saa Fald vilde lægges øde, er af den Art, at ingen forhaabentlig nogen Sinde kommer til at beskæftige sig nærmere dermed. Da gamle Mads Hansen laa paa sit yderste og ikke var sig selv bevidst, kredsede hans uklare Tanker stadig om Dæmningen, som han frygtede vilde sprænges og oversvømme Vigen, hvor han havde lagt sit

største Manddomsarbejde. Han og hans Hustru fejrede deres Guldbryllup d. 6. Marts 1913, og Venner og Kendinge fra de omliggende Sogne, som han igennem sit Virke ved Vigens Udtørring havde været særlig knyttet til, samledes da med Guldbrudeparret og Familien til en Festlighed i Nr. Vedby Forsamlingshus. Festen havde vundet saa stor Tilslutning, at man aldrig før havde set noget lignende, og mange kunde slet ikke komme til at være være Dag, saa det var en stolt Dag for den gamle Opfinder.

Det sidste halve Aar af hans Levetid blev strengt nok, idet han blev ramt af Apopleksi og laa lammet hen. Han døde 13. Marts 1917 og ligger begravet paa Nr. Vedby Kirkegaard. Hans Kone overlevede ham til 28. Marts 1923. En ugift Datter havde været hjemme og passet Forældrene, men efter Moderens Død opløstes det gamle Hjem. Den begavede og ejendommelige Familie var ikke længere direkte knyttet til Storholmen.

Bedstefaders Erindringer fra Krigen 1864.

Snedkermester Peder Andersens Dagbog.

Ved K. P. Andersen.

P. Andersen.

Den 28. November 1863 rejste jeg fra bekymrede Forældre og Søskende i Hjemmet og ankom samme Dag til Sønderborg, et Uvejr trak op, og vores overmødige sydlige Nabo, det tyske Forbund, truede atter med at splitte vort Fædreland, og Landets Sønner maatte samles om Fanerne for at værne om vor kostelige Gave. Fra nævnte Dato til 2. December havde jeg Logi hos Kornelius Hansen, første Kvarter Nr. 43. Vi blev ikke modtaget

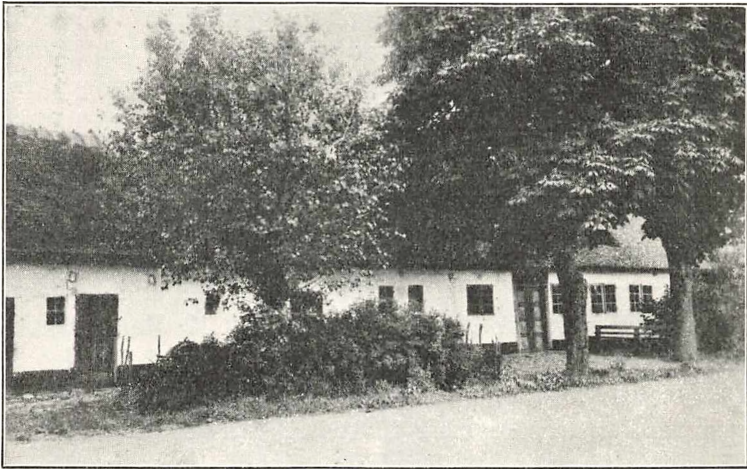
før, thi Kommandersergenterne ved Kompagnierne, af hvilke der nu var 8 ved Regimentet, havde ingen Ordre med Hensyn til Fordelingen af os ældre Underkorporaler. Den 2. December fik jeg Kvarter i Ulkebøl paa Als $\frac{1}{2}$ Mil fra Sønderborg hos en Gaardmand Peter Hansen. Det var flinke Folk, og jeg laa i gode Sengeklæder de to Nætter, jeg var

der. Den 4. Decbr. stillede vi til Afmarch fra Sønderborg, thi hele Armeen skulde samles i Holsten for at bevogte Grænsen. Altsaa den 4. afmarcherede vi, medens mangt et oprigtigt Farvel og Levvel blev os ønsket af Byens Borgere og i Særdeleshed af Pigerne, som naturligvis stillede i Gadedørene for at byde deres respektive Kærester muligen det sidste Farvel, medens mangt et Øje vist svømmede i Taarer. Vi rejste med frejdigt Mod under Sang og Musik, thi »Jens« taber ikke Modet, om det end ser lidt broget ud; vi anede rigtignok ikke, hvad der senere ventede os. Efter endt Dagsmarch fik jeg Kvarter hos Bommanden Nis Sørensen $3\frac{1}{2}$ Mil fra Sønderborg. Vi laa paa Halm i Loen og havde Sengeklæder over os; om Aftenen fik vi en dejlig Oksekødssuppe. Den 5. Kl. 10 marcherede vi videre gennem Flensborg til Sundeby, hvor vi fik Kvarter hos en Bonde Peter Andreasen heldigvis tæt ved Vejen; thi ubehageligt er det, naar, som tit indtræffer, man faar en halv Mil at gaa, efter at de andre er kommet i Kvarter. Jeg fik en god Sulevælling og fik Logi paa Høstænget, det er brillant, naar man er dygtig træet og ømbenet, thi Soldaten er ikke saa fordringsfuld. Den 6. afmarcherede vi til Byens Slesvig og blev indkvarteret hos en Skrue- og Sømfabrikant Svensen. 22 Mand laa i en stor Sal paa Halm med Lagener under og Tæpper over os. Fra den Dag vi kom og til vi rejste videre var jeg fri for Tjeneste. Mine Fødder var meget ømme, og jeg havde Huller paa Tærne, thi jeg var endnu ikke vænnet til at gaa med et godt pakket Tornyster med 60 skarpe Patroner i; det trykkede derfor lidt saa smaat. Jeg havde altsaa Lejlighed til at se mig om i Fabrikken, hvor gesvindt det dog gaar at lave Skruer og Traadstifter. Den 10. rejste jeg fra Slesvig med Banen til Rendsborg og videre Syd paa til Neumünster midt i Holsten. Jeg fik Kvarter hos en Bonde, som hed Blunt, fik en god Aftensmad hos de flinke Folk. Om Natten laa vi inde i Dagligstuen paa Halm og havde Sengeklæder over os. Den 11. flyttede Kompagniet igen ind til Byen, og jeg fik Kvarter hos en Tørvefabrikant Kruse. Jeg fik en god Seng, et lille tapetseret Værelse og blev udnævnt til Korporal fra Dato. I Neumünster blev vi saa i Ro til den 28.

Byen er en lille smuk Fabriksby med stor Jernbanefart, da alle Togene fra det store Tyskland skal forbi Byen til de forskellige Købstæder i Holsten og Slesvig. Vi havde to Vagter, en Hoved- og Jernbanevagt. Ved Banen maatte vi træde under Gevær for at holde Orden, hver Gang et Tog ankom. Da den store Folkeforsamling var i Elmshorn for at hylde og anerkende Hertugens Søn, var der mange fra Kiel, Rendsborg og Slesvig, som mødte med tysk Kokarde, men Soldaten kunde ikke se roligt paa slig Frækhed, snappede rask Huer og Hatte og afskar Kokarden. Jens vilde være Herre, saa længe det tillodes. Den 28. rejste vi igen fra Neumünster, Forbundstropperne rykkede ind, og den danske Armé skulde rømme Holsten. Vi marcherede til en Landsby 3½ Mil fra Neumünster. Flagstængerne til Tyskernes Ankomst var tillavet, før vi tog fra Byen, og der siges, at de rykkede ind i Byen om Eftermiddagen, som vi tog derfra om Morgen, og blev festligt modtaget. Vi fik et godt Kvarter hos en holstensk Bonde. 1 Officer og 12 Mand fik udmærket Spise og Drikke, en god Seng og gratis Røgtobak. Det var en Holstener, som vi kunde være stolt af (for Resten var Holstenerne mere flinke end Sydslesvigerne). Den 28. rejste vi videre til Rendsborg, men vi maatte gaa en betydelig Omvej for ikke at støde paa Tyskerne, da Rygtet gik, at de var taget fra Neumünster og søgte at afskære os Vejen. Vi fik saaledes 5 Mil at gaa i Stedet for 3. Vi gik paa ujævne, frosne og opkørte Biveje og ankom til Rendsborg Kl. 6½ Aften. Vi var dygtig udmattede og trætte, og vi maatte tilmed staa i flere Timer paa Torvet, førend vi kom i Kvarter hos en Fisker, en Korporal. Han havde en Datter, som var gift med en dansk Kaptajn, og selvfølgelig var Manden dansksindet. Vi laa i Senge og fik god Pleje. Flagstængerne laa tillavede, rede til at bære Oprørsfanen, saafremt Danskerne forlod Byen. Intet Under, thi Rendsborg var Oprørsreden. I Rendsborg talte jeg med Anders Koks Sønner og med Danielsen fra Priorskov. Den 30. marcherede vi til en By, Mekersdorf, 3½ Mil Nordvest for Rendsborg. Jeg kom i Kvarter hos en Slagter, som hed From, vi havde nær ikke fundet Kvarteret i Mørke, da vi var ukendte og

dygtig trætte, thi Vejene er slemme paa denne Aarstid. Da jeg ikke var Sproget mægtig, fik jeg fat i en Mand, som viste os til From. Folkene var meget flinke, og vi to, som skulde ligge dér, fik en god Te og saa meget kogt Mælk vi kunde drikke. Derefter lavede Konen Kaffe, hvortil vi spiste Smørrebrød. Saa gik vi til Hvile, som vi trængte haardt til. Det blev rigtignok ikke i Senge, thi Folkene havde

Fødestedet. i Toreby.

ingen uden dem, de selv benyttede, saa vi laa inde i Stuen paa Halm. Hos disse Folk spiste vi ogsaa Nytaarsaftensnadver, som bestod af nykogt Flæsk og Kartofler og en udmærket Budding. Det vilde dog have smagt bedre, hvis jeg havde siddet i mit kære Hjem omgivet af Forældre og Søskende, men nu maatte jeg nøjes med at se Hjemmet i Tankerne. Nytaarsmorgen 1864 oprandt, Solen kastede sine venlige Straaler hen over det tilsnede Land. Hvad Skæbnen havde bestemt for vores ulykkelige Fædreland, var for os en Gaade, men i Tillid til Gud og fyldt med Overbevisning om vores retfærdige Sag gaar vi Aaret i Møde. Samme Morgen den 1. Januar alarmeredes til hurtig Udrykning. Vi flyttede til en By Alt Bruunsbæk 1 Mil fra sidstnævnte, og blev indkvarteret hos en Bonde Hans Schøder, en Kammerat

til Nielsen fra Møn, en af mine Lærlinge fra Skolen 1859. Kvarteret var godt efter Omstændighederne, Fjerene i Overdynen havde rigtignok spillet Fallit, og Underdyne var der ingen af, Vinduesruderne var tættet med Papir og Klude, og der var en halv Tomme tyk Is paa Væggene. Dog var alt dette en Del bedre end at ligge med Klæderne i Halm i en Lade, og Folkene var meget flinke, det vi sige, vi maatte betale godt for, hvad vi fik tillavet, thi Armeen blev nu forplejet in natura med Flæsk, Ærter, Kød og Gryn. Den 13. fik jeg et nyt Kvarter hos en Johan Røgh, min gamle Slof. og det halve Kompagni blev forflyttet til Kl. Bruunsbæk, min nye Slof hed Andersen. Sengen hos Røghs var bedre end, hvor jeg flyttede fra, den stod rigtignok ude paa Loen, i Ko- og Hestestalden og midt i Køkkenet; thi alt dette udgør eet. Det er nu besynderlig Bygningsmaade, de bruger her i Sydslesvig, ingen Forstue, Indgangen er igennem Porten i Enden af Huset; derpaa passerer man indhyllt i en tæt Røg gennem en Lo, hvor Hestene staar ved den ene og Kvæget ved den anden Side. I Baggrunden er Køkkenet med Ildstedet; der er blot en muret Hvælving over, Kakkellovshullet vender ogsaa lige ud til Loen, hvor Hø og Halm ligger. Mærkeligt nok, at der ikke oftere sker Ildebrandstilfælde (man maa næsten fristes til at tro, hvad Soldaterne fra forrige Krig fortalte, at den tyske Halm ikke kan brænde). En Dør forfra fører ind til Beboelseslejligheden, hvor Røgen ligeledes strømmer ind, hver Gang Døren aabnes. I Sandhed hyggeligt indrettet! I Alt Bruunsbæk havde vi det nogenlunde, kunde faa tillavet vores Naturalforplejning, havde ingen videre Tjeneste, lidt Eksercits een Gang om Dagen. Vores værste Fjende var Vinteren, thi det var koldt at ligge ude, i Halm med Klæderne paa, hvilket under disse Omstændigheder blev de flestes Lod. Her laa nu den danske Armé spredt i Landsbyerne ved denne Side Ejderen paa Slesvigs Grund, medens Forbundet laa paa den anden Side. Det var endnu et Spørgsmaal, om de af Frygt for fremmed Indblanding turde overskride Ejderen eller ej. De fleste mente, at det var kommet til en fredelig Løsning. Den 24. var jeg til Revue hos vores Divisionsgeneral du Plat i Byen

Krop. Den 31. stillede vi om Morgenen Kl. 6 i fuld Udrustning og færdige til Afmarch. Det hed sig, at Tyskerne gjorde Tegn til at rykke ind, og vi stod et Par Timer under Gevær, gik derefter hjem til vort Kvarter og blev der til om Aftenen. Vi stillede Kl. 7 til Afmarch mod Dannevirke, og bag Thyras gamle Vold ventede den danske Soldat med Længsel paa at give den tyske Mikkell en varm Modtagelse. Vi marcherede den Nat til Byen Krop, sønderslog alle Vejvisere, hvor vi kom frem. Den forfølgende Fjende skulde ikke have dem at rette sig efter. Ankkomsten til Krop skete Kl. 12 om Natten, og vi fik Kvarter hos en Bonde, som hed Svister. 12 Mand, en Underofficer og jeg fik Kvarter der. Folkene maatte op og koge Kaffe til os, den anden Underofficer og jeg fik Lov til at krybe i den varme Seng, som Fatter og Mutter var staaet af, medens de øvrige fik noget Halm ind i Stuen, og efter at vi havde vederkvæget os, slumrede alle ind. Den 1. Februar Morgen Kl. 6 stillede vi igen, stod under Gevær til om Eftermiddagen Kl. 3 paa Gaden, afmarcherede saa til Ellingsted, en By et Par Mil Vest for Slesvig bag Dannevirkestillingen. Paa Vejen forbi Skanserne fik jeg talt med Hølse Rasmus og Smede Peder, som var paa Vagt. Jeg maatte med ind i en Kro og have et Par højhælede Gammelrommer, lod Kompagniet marchere og kom selv saa smaat bagefter; thi man kunde se Lysene i Byen, altsaa nok til Vejviser. I Ellingsted fik jeg Kvarter hos en Bonde Jørgen Mekker. 130 Mand maatte ligge i Halm paa Loen, kunde ingen Kaffe faa. Folkene var dygtig tysksindede, vi fik dem dog til at sælge os noget Mælk for høj Pris, og efter megen Snakken frem og tilbage fik en Underofficer og jeg endelig pint Pigerne, som vist var Døtrene i Huset, for en Sengedyne, saa vi laa dog lidt varmt. Derpaa slumrede vi alle ind. Om Morgenen fik vi dem til at koge os Kaffe. Ikke saa rart, naar 130 Mand stormer Kaffeleden, de vil alle have først af Frygt for, at der ikke bliver noget til de sidste. Den 3. om Natten Kl. 3 blev vi ubehageligt revet ud af vores rolige Søvn, Regimentet blev alarmeret og maatte stille straks, da man frygtede for, at Fjenden vilde angribe; vi trak blot uden for Byen og maatte staa der

parat til at indtage vor Plads i Stillingen, hvis Fjenden forsøgte at gaa over. Himlen var mørk, det varede heller ikke længe, førend Regnen i Strømme styrtede ned over os. Herved var intet at gøre uden taalmodigt at lade sig gennembløde. Klokken 3 om Eftermiddagen trak vi os atter ind i Byen, men maatte af Sted igen om Aftenen Kl. 7 ud og indtage vores forrige Nats Stilling. Den Nat var det klart Frostvejr, vi fik Tørv fra Byen og lavede os et lystigt Vagtbaal, som Soldaterne naturligvis stadig holdt ved lige med Ris, som de afhuggede af Hegnene. Mange af Beboernes Lede fra Markerne maatte tjene til at tørre vores fra forrige Nat gennemblødte Tøj. Vi stod der hele Natten til Kl. 11 om Formiddagen, hvorpaa vi marcherede derfra ud i Skanserne og indtog vores Stilling der. Vort Kompagni besatte et Stykke af Volden, og der stod vi ganske trygge og ventede med Længsel, at de vilde gaa paa; vi mente at kunne holde dem Stangen. Dannevirke er en stærk Stilling, en svær, opkastet Jordvold med svære Skanser udenfor. Terrænet foran os var ganske fladt, til Dels Mose, som var sat under Vand. Til højre havde vi store- og til venstre kleine Reide. Tyskerne, kunde man se, havde travlt ovre i Byerne, i Særdeleshed Ordonnanserne, som færdedes fra den ene By til den anden. Vi ventede et Angreb, men det kom ikke. Der blev sendt et Par Granater derover fra os, og vi kunde tydeligt se Fjenden trække ud af Byen. Ved Slesvig gik de derimod paa den Dag; vi kunde høre Hurraraabene fra vores. Det var især mod Klosterkro, de rettede deres Angreb, men vores slog dem kækt tilbage. Om Aftenen blev vi afløste og marcherede igen ind til Ellingsted for at udhvile os lidt i den Søvn, hvortil vi alle trængte saa haardt. Jeg fik et nyt Kvarter hos en Husmand, som hed Vos. Han var en udmærket flink Mand, der gjorde alt muligt for at pleje og vederkvæge os; en Fader kunde ikke have været mere omhyggelig for sine Børn. Han kogte os straks en dejlig Kærnemælksvælling med Korender og Sukker. Manden var ugift og var saaledes selv Kone. Vi laa inde i Stuen paa Halm med et Par tykke uldne Dækkener over os. Den 5. rykkede vi ud til Skanserne igen efter at have faaet Kaffe. Den Dag var der Fægtning igen baade ved

Slesvig og Mysunde, Tyskerne fik Bank. Sneen faldt tæt ned over os, der var hverken Ly eller Læ, hvor vi havde Stilling; der var heller ingen Barakker, saa den, der stod paa Post, havde det lige saa godt som os andre. Her laa nogle smaa Huse, beboede af Fattigfolk, som endnu ikke var rømmede, da de naturligvis ikke vidste, hvor de skulde søge hen. Disse fattige Folk imødesaa med Gru Bombardementet, deres Huse og deres faa Ejendele var jo blevet det første Rov for Luerne. Det kan ikke andet end røre Söldatens kolde Hjerte, naar man ser en bleg, lidende Kone med et lille Barn paa den ene Arm og Kaffe kedlen i Haanden, medens en Taare triller ned ad Kinderne af Frygt for Fjendens Komme; thi det gik lystigt til ikke langt fra os. Den Aften kom der Ordre fra Overkommandoen, at vi skulde forlade Dannevirke, hvortil vi havde saa store Forhaabninger. Men nu var Stillingen opgivet, og hele Armeen skulde trække sig tilbage og samles ved Dybbøl og paa Als. Det gav et daarligt Indtryk paa Jens; der hørttes en svag Mumlen og Misfornøjelse gennem Gelederne over, at vi pludselig skulde forlade denne, efter vor Mening, uindtagelige Stilling uden knap at have set en Prøjser. Vi marcherede ind til Byen, hvor vi stillede til Rømning og Ekstraførplejning. Hver Mand fik $\frac{3}{4}$ Pund røget Flæsk og Kiks i Brødposen; derefter fik vi Lov til at gaa til Kvartererne med Ordre til at stille igen om een Time. Min Vært havde igen sin gode Vælling færdig til os, da han jo havde ventet os hjem til Aften; men han blev ikke glad ved at høre, at vi straks skulde stille igen og marchere Nord paa. Under gensidige Lykønskninger skiltes vi fra Manden, medens Taarerne stod ham i Øjnene. Det er en stor Sjældenhed at træffe den Slags i Sydslesvig. Endelig blev Regimentet samlet, og vi afmarcherede om Aftenen Kl. 8 ad ujævne Bi- og Kolonneveje, idet vi holdt godt mod Vest for ikke at blive afskaaret. Det er strengt at marchere om Natten, naar man ikke har fast Fodfæste, man gaar stundom og sover og vaagner først, naar man har rendt Næsen mod Formandens Tornyster. Vi marcherede hele Natten og ankom om Morgenen til en By Lollingsted. Vi havde der 2 Timers Hvil, og et helt Kompagni blev vist ind paa en Gaard, hvor vi

maatte se at faa plejet os paa bedste Maade med, hvad vi havde i vores Brødposer. Vi afmarcherede igen Kl. 8 og fortsatte Marchen hele Dagen til om Aftenen Kl. 7. Vi blev indkvarteret i en Landsby, Ellund; Fjenden fulgte os stadig, og vi saa Kavalleripatruljer i Nærheden af Bov, som vi marcherede forbi. Hele Vejen hørte vi Kanontorden, og de Regimenter, som dækkede Retraiten, var i stadig Fægtning med Fjenden. I Ellund fik vi Naturalforplejning; der blev travlt med at koge Suppe eller rettere sagt koge Kødet, som blev delt og puttet i Brødposen til næste Dags March; det tynde blev derimod drukket med det samme; jeg fik intet, thi saa hurtigt jeg kunde blive af med Tøjet, gik et Par Kammerater og jeg hen til et afsides liggende lille Hus, hvor vi fik kogt os noget Kaffe, hvortil vi spiste lidt Smørrebrød. Saa gik vi hen til Kvarteret igen, for saa hurtigt som muligt at komme til Hvile. Jeg kom heldigvis til at ligge ved Siden af Kakkelovnen, hvor jeg laa lunt og varmt og snart slumrede ind. Hver Mand maatte vide at finde sit Tøj i en Fart, thi vi vidste os ikke sikre et eneste Øjeblik. Den 7. om Morgenen Kl. 4 stillede vi til Afmarch. Det var et stadigt Storm- og Snevejr hele Dagen. Ved Bommerlund, hvortil vi ankom efter Middag, havde vi et Hvil i et Par Timer; derefter marcherede vi uden for Byen og indtog en Stilling, da Kompagniet skulde dække Retraiten. Jeg fik 5 Mand og maatte et godt Stykke ud ad Vejen til venstre, hvor vi skulde holde Udkig paa et højt Punkt. Sneen piskede ned, saa det knap var til at holde Øjnene aabne. Man kunde nu mærke, at man var i den dansksindede Del af Slesvig, thi Folk kom ud paa Marken til os med Kaffe og Brød. Da alle lykkelig og vel var kommet igennem, fortsatte Kompagniet bag efter de andre. Ved en Herregaard, hvor vi ankom til om Aftenen, fik vi et lille Hvil. Manden paa Gaarden trakterede med Bouillon og Kaffe. Det var jo umuligt, at alle kunde faa; jeg gik ind i Kostalden, og imellem et Par Stude, som, naar de klemmede sammen for at klø Skindet, varmede mig udmærket, fik jeg næsten tørret min vaade Kappe. Der stod jeg i al Gemytlighed og indtog min Aftensmad, medens Studens brede Ryg udgjorde et brilliant Bord. Der var rekvi-

reret Vogne til 3. og 4. Kompagni, som den Nat skulde være i Nybøl, hvortil vi endnu havde $\frac{3}{4}$ Mil, en lang Vej, naar man er udmattet. Det var en kedelig Køretur, der væltede et Par Vogne med hele Læsset ud i Snedriverne; hele Toget maatte saa holde, til de kom i Orden igen. Adskillige, der gik, kom hurtigere end vi kørende vel tilpas, medens vi andre var halvdøde af Kulde. Endelig naaede vi Byen, heldigvis løb vores Løjtnant nogle Gange frem og tilbage med os og kunde ikke finde Gaarden, hvor vi skulde have Ophold, saa ved den Lejlighed fik vi Blodet lidt i Omløb. Da vi endelig fik vores Vagtposter udstillede, stormede vi alle ind i en dejlig stor Hølade og fik os snart befriet for Tornyster og Lædertøj og lavet det saa bekvemt for os som muligt. Folkene paa Gaarden var meget flinke; Kaffedrikken, som paa hele Retiraden (Tilbageetoget) omtrent udgjorde vor Kost, var i Gang hele Natten, og at blive trakteret af to smukke, venlige, dansktalende Pigebørn var heller ikke uden Virkning paa os. Der blev travlt med at tørre Strømper og Vanter, og Skorstenen var næsten fyldt med Støvler og Kapper. Om Natten Kl. 2 var jeg med en Patrulje ude til en anden By, hvor vi havde en halv Deling og noget Kavalleri. Om Morgen den 8. stillede vi igen til Afmarch videre Nord paa, og vi ankom til Haderslev om Aftenen Kl. 6. Vi blev venligt modtaget. Gaderne bølgede af Folk, et Tegn paa ægte dansk Sind, som vi længe ikke havde set. Vi fik Lov til at stille Geværerne sammen og fik Hvil i to Timer, med Ordre paa ikke at gaa for langt bort fra vore Pladser. Beboerne trakteredede os med Øl, Kaffe, Mad og Brændevin paa Gaderne, mange kom ind i Husene og fik varm Spise; det varede ikke længe, før Munterheden var vendt tilbage hos Jens, muntre Sange, Spøg og Vittigheder hørtes overalt i Gaderne. Der var rekvireret Vogne til at køre os paa, thi Regimentet skulde endnu samme Nat til Kolding.

(Fortsættes).

Fra Sprogets Verden.

Østlollandske Ord (Fortsat*).

Af J. Jørgensen.

Kaffekage (*kafəka'ə*): bruges om Kaffebrød i Almindelighed, fortrinsvis dog maaske om det hjemmebagte Franskbrød, der paa Lolland kaldes Kage. „Jeg har i Dag desværre kun noget gammel, tør Kaffekage“.

Kaffeknægt (*kafəknægd - i.*): Kaffe punch, Kaffe med Brændevin, Rom eller Kognak i.

Kaffesætter (*kafəsædər - i.*): ved Bøndergilder en Forfriskning mellem Maaltiderne, bestaaende af Klejner, Søsterkage o. desl., i Reglen med Melis og Gelé. Hertil Øl og Snaps og for Kvinderne Kaffe.

Kage (*ka'ə - ən*): Kage er paa Lolland Benævnelse paa Franskbrød, „hjemmebagt Kage“. Konditorkager kaldtes „fine Kager“.

Kaje (*kä'ə - i.*): Kind, Kindben; Mund, Kæft. „Hold dog din Kaje i“.

kakke (*kagə*): ¹⁾ kagle, ²⁾ le højrøstet og støjende. Hønen kakker. „Da hun hørte den Historie, kakke(de) hun lige i Vejret“.

kalde (*kalə*): Foruden i de almindelige Betydninger bruges Ordet ogsaa om at give Øgenavn, skælde ud. Børn siger f. Eks. „du gaar ogsaa altid og kalder mig“. „Hvorfor slog du ham? Jo, for han kaldte mig“.

kalfatre (*kalfadrə*): siges om en nysgerrig Person, der antaster alle forbipasserende, som vedkommende blot har en lille Smule Kendskab til, blot for at snakke og spørge nyt. „Hjulmanden kalfatrer alle, der kommer forbi“.

* Se Aarbøger 1929 (S. 116) ff.

Kallun (*kaløwn - ə*): vende Kallunet, kaste op, brække sig.
Kammers (*kams - ə*): Kammer. „Drengen er ude i Karlekamset“.

Kamp (*kamb*): Naar et Træ ved Kastningen er „ankommet“ i en Del af Veddet (dødt Ved), er det Kamp; ikke naar Træet ligger, til det er raaddent. „I dette Bøgetræ er det meste Kamp“.

kampet (*kambə*): om Bøgetræer som er nær ved at blive til Kamp.

kampe sig (*kambə sæ*): bade sig (i aaben Strand). „Skal du ud og kampe dig?“

kanske (*kas, ka'sge, ka'sge's, ka'sge'səns*): „Jeg kommer kas i Morgen; *kasge's æ dun he,mə*“.

kante sig (*kā,ndə sæ*): rette sig, blive bedre, komme til Kræfter efter en Sygdom.

kantes (*kā,ndəs*): trættes, kives. „De kantes altid“.

Kap (*kab*): rende om Kap eller Kaps.

kappes (*kabəs*): „de kappes ad (o: om), hvem der kan komme først“.

Karstol (*karsdowl - i*): en Slags Bænk eller Stol, dannet af et svært Stykke „sulet“ Træ, hvorunder er anbragt tre Ben. Bruges ved Brygning og Vaskning til at sætte Kar og Baller paa.

karte (*ka'rdə*): slaa om sig med Arme og Ben; siges f. Eks. om spæde Børn, der ligger og spræller paa Moderens Skød. „Hvor den lille dog kan karte med de smaa Ben“.

Kasdesorden (*ka'sərdən - ən*): fordrejet Form af fransk: cache-désordre, en i Reglen pænt tapetseret større Papæske med halvcirkelformet Bundflade til at hænge paa Væggen. Heri gemtes forskellige smaa Brugs- og Nyttegenstande (Børster o. lign.).

Kasmerok (*kasmə'rəg - ən*): spøgefuld Benævnelse for en Seng. Krybe i Kasmerokken, gaa i Seng; det samme som: krybe i Kassen.

Kaster (*kasdəərə*): Ko, der har „kastet Kalv“, født et ufuldbaaret Foster. „Den flakkede Ko er Kastere i Aar“.

Kasteskovl (*kasdəsgywl - en*): lille Haandtræskovl til at

kaste (rense) det tærskede Korn med. Kasteren sad paa en lav Skammel og kastede den urensede Sæd hen i den modsatte Ende af Loen; undervejs faldt Avner og det undervægtige Korn fra.

Kat (*kad - i.*): Katten rivs (Tilbøjelighedens Lideart) = Katten river. Bruges ogsaa i Kortspillet „Mis“, hvor der af Talonen lægges en „Kat“, der under visse nærmere Regler kan tages til Erstatning for eller Supplering af de spillendes oprindelige Kort. — Der er en Talemaade, der hedder: „Det er langt og smalt ligesom Kattens Albue“.

Kattefad (*kadfa - ə*): lille Fad eller Tallerken til Kattens Mælk og anden Føde.

Kattefjed (*kadfe - ə*): „Katten har været paa Loftet, der er saa mange Kattefjed i Kornet“.

Kattesnerre (*kadəsnaʀə*): Snerre (galinum).

Katteunge (*kadɔwə - i.*): drone Katteunger. Ordet Killing bruges ikke.

Katteurt (*kadywrd - ən*): Katost (malva).

Katteøje (*kadöə - ə*): Plante af Forglemmigejtypen med smaa runde Blomster.

kavle (*kawlə*): kavle af Sted, bevæge sig let og hurtigt, skynde sig. „Det er dog farligt, saa hun kavler af Sted“.

Kavring (*kawrej*): en rund Kage.

Kedelskrog (*kæjlskrɔw - i.*): svær, indstillelig Jernkrog i Skorstenen over det aabne Ildsted. Paa denne hængtes Gryder og større Kedler.

kedsom (*ke'sɔm*): kedsommelig, kedelig. „Der er saa kedsomt hos den Familie“.

kegle sig (*kæjlə sə*): rejse sig paa Bagbenene, gøre sig stor.

keglet (*kæjlə*): oprejst, ret op.

keje sig (*kəʀə sə*): komme sig, bedres. „Han har været meget vog (daarlig), men nu kejer han sig igen“. „Kunde vi bare faa en Regn, vilde det keje sig alt sammen“ (Græsset, Kornet, Afrgrøden i det hele taget).

kejse (*kæjse*): kigge i Vejret, stikke Næsen i Sky, ogsaa af Mod og Vigtighed. „Næ, sikken dog han kejs(er)“, jfr. køjse.

Kejserindepære (*kæjsære, pæ'rə - ən*): stor velsmagende Pære.

Kende (*kæ; - ə*): lille Billede, „Bogkende“, som Skolebørn i Landsbyskolen tuskede med indbyrdes.

kere sig om (*ke'rə sæ ɔm*): bryde sig om. „Jeg kerer mig ikke noget om, hvad han siger“.

Kikser (*kegsər*): Kneb, Triks. „Hvis I laver Kikser, saa leger jeg i hvert Fald ikke med“.

Kir (*ker*): Hudirritation, fremkaldt især ved den skarpe Foraarsluft.

Kirkefolk (*kergefɔlg*): ¹⁾ Folk der gaar til eller fra Kirke, ²⁾ de „herske“ Kort ɔ: Billedkortene i et Spil Kort.

Kirkegangsgilde (*kerge,sjilə - ə*): Barselgilde, Daabsgilde. „Der var i Søndags stort Kirkegangsgilde hos min Morbroder“.

Kirkegulv (*kergəgəl*): staa paa Kirkegulvet, blive konfirmeret. „I min Tid stod vi kun paa Kirkegulvet een Gang om Aaret“.

Kirkehæg (*kergehæg - ə*): et Klædningsstykke, der første Gang det benyttes bæres ved en Kirkegang, faar derved et Kirkehæg.

kirret (*kerə*): rødflammet i Huden paa Grund af skarp, bidende Luft.

Kirse(bær)gummi (*kəsgəm*): harpiksagtigt Udflod paa Kirsebærtræer.

Kirtling (*ke'rdle,j - i*): Kirtel, Kirtelsyge. „Drengen havde saa mange Kirtlinger, da han var mindre“.

Kistelædike (*kisdələ'gə - ən*): lille Rum foroven i den ene Ende af en Kiste eller Puf.

Kladuns (*kladəns*): en Drengelæg, en Slags Tagfat, hvor der uddeltes Dunk i Ryggen. jfr. Duns.

Klage (*klaə - ən*): den frosne, klæbrige Jordskorpe om Foraaret. „Klagen er ikke gaaet af Jorden endnu“.

Klampe (*klambə - ən*): ¹⁾ Træstykke, hvorved man forsaaler Træsko, Træskoklampe. ²⁾ lille Klump af Is eller Sne, der under Gangen sætter sig fast under Fodtøjet. Ordet bruges ogsaa om de af Skibene ved Sejladens brækkede større eller mindre Isstykker.

klampe (klambə): klampe Træsko (ogsaa: „sko Træsko“, der dog maaske nærmest bruges om at slaa Læderstykker under Træskoklamperne). „Sneen klamper sig (eller: klampes) under Træskoerne“.

Klams (klams - i): Træklods til at slaa fast for at støtte eller bære et eller andet.

Klanke (klaŋgə - ən): Løkke, Løbeknude; slaa en Klanke.

Klapgrime (klabgrimə - ən): Hovedtøj med Klaptræer, jfr. Klaptræ.

klapre (klabrə): frembringe en klaskende og smækkende Lyd; klapre med Træskoerne (nemlig naar de slubrer paa Fødderne). „Tænderne klapre(de) i Munden paa mig af bare Skræk.“

Klaptræ (klabtræ - ə): Træstykker forbundne med et tyndt Reb over Snuden paa bundne Dyr; „faa paa Klaptræerne“, gemytligt Udtryk for at faa Prygl.

klar (klaˈr): „klare Knappe(r)“, blanke, skinnende Metal-knapper, Uniformsknapper.

klathaandet (kladhd̥, ə̃): løs paa Haanden, som er let til at tjavte og slaa. Ordet bruges ogsaa om den, der let taber noget af Hænde.

Klatremaskine (kladrəmasginə - ən): Gymnastikapparat paa Landbyskolens Eksercerplads, bestaaende af to i Jorden nedgravne solide Træstolper, foroven en Overligger, hvori en Klatrestang og et Par Tove. Endvidere udgik fra den ene af Støtterne en Skraastang.

Klatting (kladej, kladi, - i): lille Klat, Parti af et eller andet. „Vi har kuns en Klatting Møg (Gødning) tilbages og køre ud“.

Klattingtal (kladi, taˈl): klatvis. „De kommer i Klattingtal“, kommer drattende i smaa Partier.

Klave (klaˈwə - i): Træbøjle om Koens eller Faarets Hoved, hvori Tøjret bindes.

klein (klæjn): tynd, spinkel. „Den Stang er for klein til at holde“. „Han er lang nok af sin Alder, men han er kun saa klejn“.

Klemhage (klæmhə - ən): Jærnhage til at holde Tømmeret fast med, naar det skal slinges (tilhugges).

Klemhærke (*klæmhærgə - ən*): Forlegenhed, Knibe, Klemme, være (komme) i Klemhærke.

Klemmelus (*klæmæløws - ən*): den Vabel, der fremkommer, naar man har faaet et Stykke Hud i Klemme, og som efterhaanden bliver sort af det størknede Blod.

Kleppert (*klæbærd - i.*): ¹⁾ stor, stærk Hest, ²⁾ stort, kraftigt Individ overhovedet. „Den Dreng er blevet en ordentlig Kleppert.“

Kleptute (*klæbtywdə - ən*): et udhulet Stykke Træ eller et Stykke Læder med Træbund, hvori anbragtes en Hvæssesten til Brug for Mejereren i Høsten. Bares ved Siden i et Baand ved Bukseknappen. Findes nu ikke mere.

Klimpemælk (*klömbəmælg*): Bollemælk.

klimpet (*klömbə*): klumpet, knoldet. „Jorden er saa tør og klømpet“.

Klinegilde (*klejnəjilə*): Gilde, der gjordes for dem, der havde været med til at kline en Gaard eller et Hus, hvilket ofte besørgedes af Kvinderne.

klink (*klæng*): „det gik lige klink over“, siges om noget (f. Eks. Glas), der knækker midt over med en klingende Lyd.

klinke (*klængə*): klinke med Glasset, skaale; klinke en Tallerken betyder baade ¹⁾ slaa en Tallerken i Stykker og ²⁾ nitte en ituslaaet Tallerken sammen.

Klinkefald (*klængəfal - ə*): Jernstykket, som Klinken falder ned i, naar den lettes.

Klinkegæk (*klængəjæ'g - i.*): det Haandfang, der sidder udvendig, og som gaar igennem Døren og letter Klinken.

Klippe (*kløbə - ə*): et større Knippe, et Langhalmskløppe.

Klod (*klɔd - i.*): ung Hest.

Klods (*klɔs - i.* eller *- ə*; plur. *klɔse* eller *klɔsər*): Træklods, Jærnkloids; en tung, klodset Person, ogsaa Klodrian, „han er et stort Klods“, tage paa Klods, paa Kredit.

Klodsbrage (*klɔsbrə'ə - ən*): en større Hørbrage, i Mod-sætning til en Haandbrage.

klodse (*klɔsə*): ¹⁾ forsyne med en Klods, klodse noget op, ²⁾ forslaa, batte, skæppe godt, „det klodser da noget“; „sikken det klodser paa med og sne“, ³⁾ tage paa Klods; „han klodser det meste“.

Klokkefaar (*klɔgəfəʔər - ə*): dum, enfoldig (kvindelig) Person. „Pa Skræders Klokkefaar“ (deres Datter).

Klot (*klɔd - i*): sammenfiltrede Hyben- eller Tjørnegrene (Hybenklot, Tjørneklot).

klummer (*klāmər*): lummer, trykkende, beklumret, inde-lukket. „Luften er saa klummer“.

klunke (*kləngə*): gøre noget, som man ikke rigtig er i Stand til eller kan finde ud af. „Hvordan er det, du staar og klunker med den Sav“.

Klunkflaske (*kləngflasgə - ən*): = Klukflaske.

Klyp (*klɔb - i*): ¹) et Stykke Træ, der ved Hjælp af en Bøjle blev fæstet til uvane Dyrs Hals eller Ben, for at hindre dem i at løbe til Fortræd gennem Hegn o. desl. ²) en stor, kraftig Dreng.

klæbre (*klæbrə*): klapre, smække, siges f. Eks. om noget, der ikke er lukket ordentligt. „Læden (Laagen) staar og klæbrer“.

klæde (*klæə*): klæde af sig, klæde paa sig ∴ klæde sig af, klæde sig paa. „Jeg var klædt paa (∴ havde faaet Tøjet paa), da Gaarden begyndte at brænde“.

klække op (*klægə ɔb*): opføde, opdrætte. „Fattigfolk ude paa Landet gør klogt i at faa klækket dem en Gris op“.

kløftig eller kløftet (*kløfdə*): ferm, begavet, opvakt, kløgtig. „Drengen er ikke saa kløftet af sig“.

kløgt (*klöjd*): bekvemt, let, som Fod i Hose. „Det gaar jo kløgt med at hitte ud af det Regnestykke.“

Klørmaal (*klørməʔəl - ə*): 1 Td. Land med Kløver, som Hovbonden skulde slaa og rive.

Klørtang (*klørta_i - en*): Blæretang.

Knabe (*knaʔvə - i*): velstillet Person. „Han er en rig Knabe“.

Knag (*knag - i*): ¹) Haandtag paa et eller andet (Le, Sav), en Leknag. ²) kort Træpibe, Snadde. „Han har altid en lille Knag i Munden“.

Knaldersten (*knalərsdeʔn*): Smaasten, Rullesten.

knap (*knab*): „det er lige knap og nap, det kan gaa“.
∴ lige netop, lige til Øllet.

Knappernøje (*knabərnöə - ən*): „i en Knappernøje maa man klare sig, som man kan“.

Smaastykker.

Et Brev fra Ludvig Schrøder som seksaarig.

For 100 Aar siden var Skovriderfamilien Schrøder, Christianssæde, og Præstefamilien Clausen-Bagge, Tirsted (Rubelykke Præstegaard), knyttede nær til hinanden ved meget stærke Venskabsbaand.

Mest betød det vel, at Skovriderens Hustru i andet Ægteskab, Lovise Hviid, i mange Aar havde været i Pastor Clausen-Bagges Hjem. I dette var hun fra 1820, og hun fulgte med, da Præsten i 1827 forflyttedes fra Utterslev til Tirsted. Fra 1833 til sin Død 1839 var hun gift med Skovrider Schrøder og fik i dette Ægteskab 3 Sønner: Christian, Ludvig og Johannes. Ludvig blev jo senere meget bekendt som en af Højskolens Foregangsmænd.

Det fremgaar af en Dagbog, hun har ført, at hun satte sine kære Præstefolk meget højt.

Efter hendes Død knyttedes et nyt Venskabsbaand mellem Familierne ved, at Præstens Datter Georgia blev Lærerinde for hendes to ældste Børn. Et baade rørende og morsomt Minde herom er et i mit Familiearkiv bevaret Brev, der lyder saaledes:

Skørringe d. 30. Juni 1842.

Gode Jomfru G. Clausen!

Vi bede Dem meget om at modtage medfølgende Present til en Erindring om vor Erkjendtlighed for den Undervisning De er saa god at give os i det Tyske. Gid vi kunde glæde Dem ved Flid og Lærvillighed, saasom vi vide at vor gode Moder vilde glæde sig naar hun i sin forherligede Stilling kunde se at vi nyde Undervisning af Dem, som hun elskede saa meget. At vi, naar vi bliver ældre, maatte kunne paa-

skjønne det Gode vi i vor uskyldige Alder oppebære af Dem og i Deres Hjem, det ønsker Deres taknemlige

Christian og Ludvig Schrøder.«

Brevet er adresseret til »Velædle Jomfru Georgia Clausen Bakke / Rubbelykke«.

I et Brev som dette hører man jo ikke blot den uskyldige Alders, men ogsaa Tidsalderens og den taknemmelige Faders Røst. Hjælp kunde nok behøves, naar saa unge Penneførere skulde udtrykke deres Taknemmelighed paa et stateligt Folioark. Antagelig har nogle Blyantstreger, som endnu ses paa Papiret, bidraget en Del til, at Resultatet er blevet tilfredsstillende.

Brevet maa imidlertid paa ingen Maade opfattes blot som en Kuriositet. Venskabet var inderligt, og Taknemmeligheden var ægte nok, hvad et Brev 1843 til Georgia fra Drengenes Fader bærer smukt Vidnesbyrd om. Og Jomfru Georgia var en ret betydelig og fint dannet Kvinde, som nok kunde fortjene, at der ristedes hende nogle Minderuner. Ludvig Schrøder skal som Mand have sagt, at hun virkeliggjorde meget af det, som Grundtvig ønskede frem i Undervisningsmaaden. Og det, skønt denne Gren af Clausen-Slægten paa den Tid ingenlunde kunde beskyldes for Grundtvigianisme. Praksis er jo imidlertid mere end Teori.

Ringkøbing, d. 8. Aug. 1937.

N. Clausen-Bagge.

Hans Olesen,

født i Sædinge ved Rødby d. 1. Februar 1915, var Søn af daværende Fæstegaardsmand Ole Justesen og Hustru Bodil Andersdatter i Sædinge.

Han modtog Skoleundervisning i Sædinge Skole af daværende Skolelærer Niels Andreasen, en gammel og i sit Fag flittig Mand, men uden nogen særdeles Dygtighed som Lærer, hvad der paa den Tid sjældent fandtes hos Landsbyskolelærere (Niels Andreasen havde i mange Aar været Skomagermester i Rødby). Ved H. O.s Udskrivning af Skolen anbefa-

lede daværende Biskop Boisen og Sognepræst Trojel hans Fader at lade ham studere, da Sønnen var i Besiddelse af fortrinlige Evner. Hans Fader vilde imidlertid af økonomiske Grunde ikke indlade sig herpaa.

Da Hans Olesen var 16 Aar gammel, døde Faderen, og Sønnen maatte nu styre Gaarden for Moderen. 20 Aar gl.

Hans Olesen.

giftede han sig og fik samtidig Fæste paa Gaarden og var da nu hoverigørende under Baroniet Sønderkarle. Uagtet Gaardens Pasning lagde stærkt Beslag paa hans Tid, søgte han stadig ved Læsning at udvide sine Kundskaber. Da han blev ældre og fik Raad til at holde Aviser og Blade, blev han stærkt draget henimod den Tids politiske Bevægelser. Stændernes Forhandlinger var ham især en kær Lektüre.

Følgen blev, at han allerede i den unge Alder af 25 Aar befattede sig med Politik. Ved Tronskiftet 1840 forfattede han en Adresse om Hoveriets Ophør til Kongen, som blev underskrevet af samtlige Fæstere under Baroniet Sønderkarle, og det blev overdraget ham og Gaardfæster Jakob Petersen i Nebbelunde at overrække Kong Christian d. 8. denne i Forbindelse med den sædvanlige Lykønskning til Kongens Tronbestigelse. Han befattede sig vedblivende med Politik og indbød saaledes i Foraaret 1845 til Dannelsen af Lollands Landboforening. Foreningen, hvis Formaal var at give Lejlighed til Forhandlinger om kommunale og politiske Sager, kom i Stand, Olesen valgtes til dens Formand; efter nogle Maaneders Forløb blev den igen ophævet, grundet paa »Kancelli-Cirkulæret« af 8. Novb. 1845, der jo satte alle saa-

danne Foreninger og Sammenkomster af Folk af Bondestanden i forskellige Sogne under Politiets specielle Tilsyn. Først Foreningen opløste sig, indgik Olesen i Forening med Sognefoged B. Skytte, Formand for en lignende Forening paa Falster, til Kongen med et Andragende om, at nævnte Cirkulære ikke skulde være til Hinder for Landboforeningens Virksomhed. Andragendet blev imidlertid ikke besvaret efter Ønske, endskønt de af Kongens Ord ligesom af den Modtagelse, der ved Audiensen blev dem til Del, havde ventet sig noget mere.

Foreningen blev derpaa efter Olesens Forslag hævet, da han ansaa det for nedværdigende, at myndige Mænd skulde bede Politiet om Tilladelse til at samles om fælles Anliggender og endda paapasses af Politiet. Foreningens Virksomhed blev dog ikke uden Frugter. Allerede kort efter dens Oprettelse ledte dens Forhandlinger til, at »De mindre Landejendomsbesidderes Brandforsikringselskab« i Lolland-Falsters Stift blev oprettet.

Selskabet begyndte sin Virksomhed den 15. Juli 1845 med Olesens enstemmige Valg som Formand, hvilken Plads han uafbrudt beklædte i 37 Aar indtil 15. Juli 1882. Før dette Selskab var det næsten umuligt for Almuen paa Landet at faa brandforsikret. Det almindelige for brandlidte var dengang at ty til gode Menneskers Understøttelse eller gaa med Brandbrev fra Dør til Dør. Dette Brandforsikringselskab turde vistnok være det første her i Riget, hvori enhver mod en Forsikringssum til en bestemt Størrelse kunde faa forsikret. Ved et Festmaal i Aaret 1870 — Selskabets 25-aarige Generalforsamling — overraktes der Olesen et Sølvbæger og en Kande, anskaffet ved frivillig Indsamling som en Paaskønnelse for hans Virksomhed.

Ogsaa i anden Henseende gav den kortlevende Landboforening et Stød fremad i politisk og social Retning, idet den i Efteraaret 1845 foranstaltede en Folkefest afholdt paa Ravnsbybakke. Denne Fest havde samlet omtr. 10,000 Mennesker af alle Klasser og fra forskellige Egne af Stiftet. Mangt et Bekendtskab blev derved stiftet, som senere fik Betydning i det socialpolitiske Liv.

Efter at Kong Frederik d. 7. havde bestegit Tronen, valg-

tes Olesen og Gaardejer P. Steffensen paa Falster af Landbostanden her i Stiftet til i Forening at overbringe en Lykønskingsadresse til Kongen.

1848 valgtes Olesen til Medlem af den grundlovgivende Rigsforsamling for Maribo Amts Saksøbingvalgkreds, og samme Aar valgtes han som Medlem af Maribo Amtsraad, hvilken Plads han uafbrudt beklædte i 17 Aar. — Medlem af Nebbelunde-Sædinge Sogneforstanderskab var han fra 1. Januar 1843 til i Juli 1856, og fra den Tid var han Sogneforstanderskabets Formand i 11½ Aar.

I Aaret 1849 valgtes Olesen til Folketingsmand for Saksøbing-Kredsen og genvalgtes flere Gange med betydelig Majoritet — engang blev han, da han kørte ud af Saksøbing, næsten stenet, han tog en Sten op af Vognen og gemte den —, endog et Par Gange enstemmigt, indtil 1853 i Efteraaret, da han ansaa sig nødsaget til at nedlægge sit Mandat, dels paa Grund af svigtende Helbred, dels fordi han samme Foraar købte Bukkehavegaard i Nebbelunde Sogn. Desuden kunde Bondevennerne-Partiets Ledere ikke godt lide selvstændige Mænd.

Olesen valgtes efter Anmodning af de almindelige Landbygningers Brandforsikring i Aaret 1857 i en længere Aarrække af Perioden 1857—1872 til Repræsentant for Maribo Amt. Som Forligsmægler for Rødby Forligskreds, der omfatter Fuglse Herred og Rødby Købstads Jurisdiktioner, valgtes Olesen af Amtsraadet, hvilken Stilling han beklædte fra 1. Januar 1858 til 1. Juli 1876.

Under sin Virksomhed som Amtsraadsmedlem beskikkedes han af Indenrigsministeriet til Landvæsenskommissær for Maribo Amt og beklædte denne Bestilling indtil 1. Juli 1871, var desuden i længere Aarrække Repræsentant for Landbygningernes Brandforsikring i Maribo Amt og Forligsmægler for Fuglse Herred og Rødby. Gaarden Bukkehavegaard solgte han i Aaret 1872, men blev dog boende der indtil Juli Maaned 1876, da han flyttede til Frederiksberg, hvor han døde 2. August 1887.

X.

En ung Præsteenkes sørgelige Endeligt 1728.

Den 8. Jan. 1728 blev *Anne Marie Fleischer*, Enke efter Sognepræst Treschow i Stadager, siddende som Arrestant paa Nykøbing Slot, paa det falsterske Rytterdistrikts Ting dømt til at henrettes og hendes Hovede sættes paa Stage for Hor med sin egen Søsters Mand, Skovrider Bortvig i Toreby og Fødsel i Dølgemaal med Ombringelse af Barnet.

Senere blev Straffen ved kgl. Naade og efter Ansøgning nedsat til, at hendes Hoved med hendes Legeme maatte ned-sættes paa Kirkegaarden i Stilhed og uden Ceremonier. Efter hendes Mands Død — kun gift i 5 Uger — boede hun hos Svogeren i Toreby. Hvor hun er blevet henrettet siges ikke, men vel i Nr. Kirkeby, hvor Fødselen fandt Sted. — Hun var Datter af norsk Bjergraad Tobias Fleischer og havde en Broder, der var Præst i Altona, og en Søster Ursula Sofie, gift med Skovrider Bortvig i Toreby (se Arends: Den Slesvig-Holstenske Gejstlighed og Toreby Kirkebog, Daab 1718). (Kilder: Supplikprotokol 1728, Nr. 294, og Smaalandske Tegn. 1727—30, pag. 61—62).

E. Q.

De gamle Slægter i Døllefjelde.

I Nutiden er Befolkningen ikke saa stærkt knyttet til Hjemstavn som i forrige Tider. Ejendomsbesidderne skifter mere hyppig end dengang. Da var det gerne de samme Slægter, der havde Gaardene igennem et Aarhundrede.

Ved en Opgørelse over, hvor mange Personer der er født her i dette Sogn og endnu er bosiddende her, viser det sig, at der af Personer over 50 Aar kun er 13 tilbage, og af Personer mellem 40 og 50 Aar højest er 10 tilbage. (Sognet har i alt 327 Indbyggere).

Saaledes var det sikkert ikke for et Par Menneskealder siden. Da blev de samme Slægter paa Ejendommene. I en Fortegnelse, som jeg optog som Sogneraadformand over Gaardejerne her i Sognet fra 1803, ses det, at langt op gennem Aarhundredet var der de samme Slægter paa Gaardene. Først i Slutningen af det 19. Aarhundrede og navnlig efter Aarhundredskiftet forandrer dette sig.

Saavidt jeg kan se, er der kun tre Gaarde tilbage, der har været i den samme Slægts Eje siden 1803. (I 1803 begyndte den første Foranstaltning til et Fattigvæsen, der paa-lignedes Gaardene). Disse tre Gaarde ligger alle i Langet, Clausholm, Chr. Langs Gaard og Kallehavegaard.

Clausholm indehavdes i Aarhundredets Begyndelse af Claus Christensen, derefter hans Søn Mads Clausen og dernæst dennes Enke og deres Søn Chresten Madsen, der døde 1919. Nu ejes den af hans Søn, Edvard Madsen.

Chr. Langs Oldefader hed Hans Lang. Han døde 1828. Hans Søn Christen Hansen Lang havde Gaarden til 1851, hvorefter hans Søn igen, Hans Lang, havde Gaarden indtil 1878, da han døde af »Tæring«. Hans Enke giftede sig med Jørgen Madsen, der stammede fra Clausholm. Han havde Gaarden til 1900, da Christen Lang, en Søn af Hans Lang, købte Gaarden.

Kallehavegaard indehavdes i 1803 af min Oldefader Christen Henriksen. Hans Søn, Henrik Christensen, havde den fra 1826 til 1867, da hans Svigersøn, Peder Christensen, min Fader, overtog den. Han ejede den til 1907, hvorefter jeg overtog den.

Fra Christen Henriksen nedstammer flere af Sognets Beboere; han havde fire Døtre, der alle blev gift her i Sognet. Med andre Slægter i Sognet er det gaaet paa samme Maade, og man vil deraf forstaa, at de fleste af Sognets Beboere var i Familie med hinanden.

*

Foruden de nævnte tre Slægter, der endnu sidder paa Slægtsgaardene, skal jeg omtale enkelte Slægter, der i Tiden om min Barndom prægede Sognet. Min Fader talte tit om de »gamle Døllefjelder« som en særlig stærk og viljekraftig Race, der gerne vilde kommandere hele Sognet.

Der var først »Ringsing-Familien«. Dens Slægtsgaard laa overfor Kirken og Præstegaarden. Gaarden blev for ca. 60 Aar siden solgt og lagt sammen med »Christiansminde«. En Del Huse er bygget paa Ringsing-Gaardens Jorder. Den gamle Gaard blev i mange Aar brugt til Arbejderboliger, indtil den blev nedrevet.

Familien Ringsing var meget anset her i Sognet. Hans Ringsing, der solgte Gaarden, var i mange Aar Sognefoged og beboede efter Gaardsalget en »Elle«part paa ca. 5 Tdr. Land, som han havde beholdt af Jorden. Hans ældste Søn, Niels Ringsing, byggede ogsaa paa Jord fra den gamle Gaard og oprettede en Høkerhandel, der siden blev til en Brugsforening, som han blev Uddeler for. Niels Ringsing var en ret betydelig Mand, der i mange Aar var Medlem af Sogneraadet og øvede stor Indflydelse i Sognet.

En anden af Hans Ringsings Sønner hed Peder Ringsing. Han tjente som ung hos min Fader, hvorefter han i 1881 købte en Gaard i Nabsognet, i Grønnegade By. Her var han i mange Aar Sognefoged og blev udnævnt til Dannebrogsmænd.

To af Hans Ringsings Døtre bebor endnu Huset paa »Elle«. Alle de øvrige af hans mange Børn er for længst døde, mange i en tidlig Alder.

En anden betydende Familie i min Barndom var P. Nielsens i Gaarden ved Siden af Ringsing-Gaarden. P. Nielsen havde arvet den gamle Slægtsgaard og blev gift med en Datter af Hans Ringsing. Han var en Mand af gammeldags stiv Karakter; i mange Aar var han Sogneraadsmænd. Hans Søn Christen Pedersen arvede Gaarden, men har siden solgt den og bor nu i et Hus overfor Gaarden.

En tredje Døllefjelde-Familie var Rasmus Larsens. Dens Slægtsgaard var »Højbakkegaard«, der ligger paa en flad Mark, der skraaner ganske svagt ned mod Kirken. Rs. Larsen var en af Sognets mest fremtrædende Mænd. Han var en kort Periode Sogneraadshoved, blev derefter Sognefoged efter Hans Ringsing. Han havde forskellige andre Tillidshverv. Bl. a. var han Formand for Andelsmejeriet »Brydebjerg«. Det maa imidlertid være blevet ham for meget; han fik et større Underskud og rejste til Amerika, hvorhen hans Kone og de fleste Børn siden fulgte ham. Gaarden blev solgt og har siden skiftet Ejer flere Gange; den er nyopført efter Lynbrand i 1926.

Af andre Gaarde, der i mange Aar var i den samme Slægts Eje, kan nævnes »Langgaarden«. I min Barndom ejedes den

af Rasmus Lang og hans Søn, Peder Lang, der i 1912 solgte den til den nuværende Ejer, Sogneraadformand Jørgen Jørgensen.

Sognets største Gaard »Christiansminde« indehavdes i mange Aar af Slægten Jochumsen. Pastor Klingenberg, der var Præst i Døllefjelde i ikke mindre end 52 Aar, blev i 1827 gift med en Datter fra Christiansminde. Han var da Enkemand og 57 Aar; hun var 22 Aar. Pastor Klingenberg havde da en voksen Datter af første Ægteskab, der blev gift med en Købmand Jochumsen, der siden blev Gaardfæster paa Christiansminde. Deres Søn hed Carl Chr. Klingenberg Jochumsen. Han solgte Gaarden i 1902.

Om alle de øvrige Gaarde gælder det samme: de er solgte een eller flere Gange og gaaet ud af de gamle Slægters Eje. Een af Gaardene er dog aldrig blevet bortsolgt, selv om den forlod den gamle Slægt. Det er Tostrupgaard, der var i Familien Ebbes Eje. Den nuværende Ejer, Niels Ebbe, er ikke af denne Slægt, men han antog Ebbe-Navnet, da han ved Giftermaal blev Ejer af Gaarden. Han har nu siddet som Gaardens Ejer i 62 Aar og har selv en stor Slægt.

1936.

Vald. Christensen.

Den hvide Ugle paa Skørringgaard.

Torkilstrup og Lillebrænde Sogne paa Nordfalster ligger for saa vidt afsides, som ingen af disse Sognebyer berøres af Hovedlandeveje eller Jernbane. Hr. Arkivar Ellekilde efterlyser i vor sidste Aarvog Sagn fra disse Sogne, og det er mig en Glæde at kunne berette om et Par herfra. Selv Nordfalstring og opvokset i Lillebrænde Sogn har jeg som Dreng hørt efternævnte.

Det var i salig Provst Ingemanns Tid (Digterens Fader, død Nytaarsaften 1799), at det spøjte ganske forfærdeligt paa Skørringgaard. Tit og ofte maatte Provsten derop for at mane, eftersom han var særdeles dygtig i den Kunst — der siges, den dygtigste af alle Nørre Herreds Præster. Men den Dag, Fruen paa Skørringgaard blev dødssyg, tog Spø-

geriet fat værre end nogen Sinde før, og da man henad Dagen saa en hvid Ugle i Sygeværrelset, gik der Ilbud til Præstegaarden, om Provsten ikke nok vilde skynde sig til Gaarden. Og Provsten var der straks — og saa, at den hvide Ugle sad ved Fruens Hovedgårde, men ved flittig og alvorlig Manen ud af den hellige Bog fik Provsten det Svar: Hvis I med eders Vogn kan naa Røde Led (nuv. Torkilstrup Korsvej) inden Uglen, skal Fruen leve. Men Sagnet fortæller, at endskønt Provsten lod Kusken køre i flyvende Galop ad den sølle Vej, saa Vognen slingrede ned ad Sullerup Gade, saa sad Uglen dog paa Røde Led, da Provsten kom der — og Fruen døde.

P. Jensen.

---

7 hovedløse Præster ved Lillebrænde.

Den Vej, der fra Lillebrænde Korsvej gaar lige ret mod Nord over Blæsebjerg Bakke til Stubbekøbing Landevej, fører lige forbi Lillebrænde Skole og har fra denne paa en kort Strækning en lille Lavning, som før i Tiden skal være blevet kaldt »Glinset«. Nogle paa Egnen vil mene, at Ordet skulde hentyde til, at der her før i Tiden næsten altid stod Vand og sivede i Vejgrøfterne, saa det altid glinsede den vejfarende i Øjnene, af andre hedder det — og skal lyde som en Forklaring — »saadan har det altid heddet«. Men et Sagn gik i gammel Tid (nu er der næppe ret mange i Sognet, der kender det) og lyder i al sin Uhygge og Korthed: Hold dig fra Glinset ved Midnat, thi da vandrer syv hovedløse Præster her hvileløse om.

Længere mod Øst i samme Sogn findes en meget afsides liggende Udflyttervej, der gaar parallel med førnævnte og lige netop tangerer Lillebrænde Lyng. Ogsaa denne Vej har en fugtig Lavning og i denne et lille skummelt Krat; men Sagnet siger, at i dette bor en meget stærk Mand, som hver Nat springer ud paa Vejen og standser enhver Vogn blot ved at tage fat i et af Baghjulene.

P. Jensen.

Aarsberetning.

Paa Historisk Samfunds Generalforsamling i Nykøbing 1. December 1937 aflagde Formanden, Amtsforvalter *Holck*, Aarsberetning: Samfundet havde ved Siden af dets Hovedopgave: Aarbogen, holdt to Møder, først i Maribo, hvor Runeforskeren Erik Moltke og Førstelærer Sv. Jørgensen talte; dernæst havde vi gjort et nyt og meget vellykket Forsøg med at rejse uden for Amtets Grænser, pr. Biler til Møn, hvis dekorative Kirkekunst er nær beslægtet med den lollandske og særlig den falsterske; Konservator Lind ved Nationalmuseet havde været vor Cicerone i en Række Kirker, og Mødet var endt med Besøg i Liselund Slot, hvis Historie Formanden fortalte. — Ligesom i de foregaaende Aar, da vi forærede vore Medlemmer Hjelholts 2 store Bind: Falsters Historie, havde vi ogsaa været flotte i det forløbne Aar ved at sende vore Medlemmer »Lollandsk Landsbyliv i 19. Aarhundrede«. Men saadan kunde vi ikke uden videre blive ved. Ganske vist havde vi fra første Færd stilet mod og lagt op til saadanne betydningsfulde Monografier, der ganske vilde sprænge vor Aarbogs Rammer, men ind imellem Værker, som vi havde planlagt for Fremtiden og ogsaa for længst haft i finansiell Sigte, havde der skudt sig ind Tilbud om andet vigtigt Stof, vi nødig vilde forholde vore Medlemmer. Vi var da for Tiden nede paa et finansielt Skraaplan, som vi maatte bremse op for. I de kommende Aar vilde Medlemmerne jo faa ekstra Haugners Maribo Købstads Historie mod en lille Ydelse, der var for en Slik at regne i Forhold til Værkets Pris. Naar vi dog kunde præstere dette ved Siden af Aarbogen, skyldtes det den Støtte, vi i den Anledning havde faaet fra *Maribo Diskonto- og Laanebank* og Redaktør Haugners Imødekommenhed. Og saa havde vi tilmed paa vort Fremtidsprogram som Ekstra-Publikationer de middelalderlige Breve fra Lolland og Falster, der vilde blive af ganske særlig Værdi for vore Lokalforskere, og det store Værk ved Arkitekt Docent E. Dyggve om Nykøbing Slot.

Nu i Sommer havde vi fortsat med Rejsning af Mindesten,

denne Gang paa Stedet for det berømte Juellinge-Fund, der for sin Tid var epokegørende, og hvorom Nationalmuseet har udgivet et stort Værk. — Det havde været os en Tilfredsstillelse ved det sidste Studiekursus i København, der var blevet arrangeret af Historisk Fællesforening og de kulturhistoriske Museers Sammenslutning, at have kunnet give fire interesserede Adjunkter og Lærere fra Lolland og Falster Adgang til disse udmærkede Kursus, der paa det særlig historiske Omraade havde haft Vejledere som Professor Fabricius, Dr. Bobé, Arkivar Dr. Hjelholt, cand. mag. Gunnar Knudsen m. fl.

Formd. bragte en Tak for Tilskud fra Amtsraadet, Lollands Spare- og Laanebank, Det Classenske Fideikommis, Landbostandens Sparekasse i Nykøbing og tillige til Diskonto- og Laanebanken i Maribo for den omtalte gode Støtte.

Antallet af Medlemmer var April 1937 685.

Kassereren Førstelærer *Sv. Jørgensen* fremlagde Regnskabet, der godkendtes (se omstaaende).

De efter Tur fratrædende Medlemmer var Førstelærer *Sv. Jørgensen*, Taareby, Bestyrer *Kolbye*, Baron *Rosenørn-Lehn* og Forfatterinden, Frk. *Helene Strange*.

Disse genvalgtes, ligesom Revisorerne Realskolebestyrer *Jørgensen*, Maribo, og Direktør Købmand *Knudsen*, Maribo, hvem Formanden bragte Bestyrelsens Tak.

Uddrag af *Regnskabet* 1936—1937.

<i>Indtægt:</i>	Kr. Ø.	<i>Udgift:</i>	Kr. Ø.
Formue d. 1/4 1936.....	7982 52	Administration.....	710 18
Renter.....	308 51	Aarbogen og „Lollandsk	
Tilskud.....	755 00	Landsbyliv“.....	3875 13
Medlemsbidrag.....	2337 40	Møder.....	546 37
Salg af Aarbøger.....	57 79	Formue d. 31/3 1937....	6442 24
Indkommet ved Møder..	132 70		
	11573 92		11573 92

Nye Medlemmer (indtil 1. April 1937).

Sognefoged Holtse, Reersnæs.	Grosserer Oscar Frederiksen, Nakskov.
Hovmester Holger Møller, Halsted Kloster.	Lærerinde Frk. D. Knudsen, Nykøbing F.
Højskoleforstander Brøndsted, Søllested.	Stiftamtmand, Greve Reventlow, Nykøbing F.
Stokkemærke Bibliotek.	Prokurist Arthur Christensen, V. Karleby.
Lærer Krøll, Lidstrup.	Gymnasiast Børge Kring-Lauridsen, Søllested.
Gaardejer Hans Hansen, Bruntofte.	Lærerinde, Frk. Schroll, Rødby Havn.
Lærer Rasch, Nagelsti.	Restauratør Larsen, Oreby.
Lærer E. Hegelund, Hillested.	Bankdirektør Aage Kristoffersen, Nakskov.
Sognepræst H. Skjøt-Pedersen, Kettinge.	Sognepræst P. Madsen, Skelby.
Gaardejer Anders Munk, Opager Skov.	Sogneraadsformand H. Knudsen, Birket.
Skatteraadsmember Karl Henriksen, Bandholm.	
Ægsamler Jørgen Hansen, Bandholm.	
Murermester Vilh. Jensen, Nakskov.	

„Fortid og Nutid“

Udgivet af

Dansk historisk Fællesforening, Bind XII, Hæfte 2, December 1937:

Therkel Mathiassen: Ældre Stenalderens Problemer. — H. C. Broholm: Studier over Danmarks Bebyggelse i ældre Bronzealder o. a.